

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Trends in Beeld 2013

Zicht op Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Trends in Beeld 2013

Zicht op Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Inhoudsopgave

Inleiding	4	
1. Monitor doelen en streefwaarden	6	
1.1 Doelen beleidsagenda 2014 (O,C,W)	7	
1.2 Monitor top 5 ambitie (O en W)	14	
2. Trends internationaal	18	
2.1 Belangrijkste beelden voor Nederland in <i>Education at a Glance 2013</i>	19	
2.2 Voortgang EU doelen Onderwijs en Training 2020	32	
3. Stelselmonitor onderwijs	36	
3.1 Toerusting stelsel Onderwijs	37	
a) Deelnameontwikkeling	37	
(raming leerlingen en studenten)		
b) Kerncijfers onderwijsbestel	40	
(leerlingen, scholen, leerkrachten, uitgaven)		
3.2 Trends prestaties onderwijsstelsel	46	
a) artikel 1: Primair onderwijs (po):	46	
• Vaardigheden/prestaties		
• Toezicht/kwaliteitsoordeel		
b) artikel 3: Voortgezet onderwijs (vo):	48	
• Vaardigheden/prestaties		
• Rendement		
• Toezicht/kwaliteitsoordeel		
c) artikel 4: Middelbaar beroepsonderwijs (mbo):	52	
• Vaardigheden/prestaties		
• Rendement		
d) artikel 6: Hoger onderwijs (ho)	56	
• Vaardigheden/prestaties		
• Rendement		
• Aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt		
e) Artikel 9: Leraren	58	
• Vaardigheden/prestaties		
• Kwaliteitsoordeel		
• Lerarenopleidingen		
• Vacatures		
4. Stelselmonitor Cultuur en Media	62	
4.1 Toerusting stelsel Cultuur en Media	63	
4.2 Trends prestaties cultuur en mediastelsel	68	
4.2.1 Cultuur	68	
4.2.2 Media	72	
5. Stelselmonitor Wetenschap	74	
5.1 Toerusting stelsel wetenschap	75	
5.2 Trends en prestaties wetenschapsstelsel	80	
Bijlagen	86	
1 Bronnen van de figuren	86	
2 Lijst van afkortingen	92	
3 Index Figuren Beleidsartikelen	94	

Deze publicatie is samengesteld door de directie Kennis van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Vragen en/of opmerkingen kunt u mailen naar kennis@minocw.nl

Inleiding

Trends in Beeld is de stelselmonitor van het Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap waarmee de minister in woord, beeld en cijfers de kwaliteit, toerusting en prestaties van de Nederlandse onderwijs-, cultuur- en wetenschapsstelsels monitort. Onder andere de kwalificatiefunctie van het onderwijs, het maatschappelijk draagvlak voor cultuur en de hoge kwaliteit van het Nederlandse wetenschappelijk onderzoek komen aan bod. Veel gegevens in deze publicatie worden zowel in historisch als in internationaal perspectief vergeleken.

Trends in Beeld ondersteunt de begroting met cijfermatige niet financiële beleidsinformatie. Zowel voor wat betreft de doelen en streefwaarden uit de beleidsagenda van de begroting, als voor de toerusting en prestaties van de O, C, W stelsels. Net als de begroting is de stelselmonitor per sector opgebouwd. Via andere kanalen wordt de Tweede Kamer over het beleid zelf geïnformeerd.

De ambities die de minister uitspreekt en de streefwaarden die zijn opgenomen in de beleidsagenda worden in hoofdstuk 1 meerjarig gemonitord. Deze ambities dragen in belangrijke mate bij aan ons doel om de prestaties tot een niveau te brengen waarmee Nederland met de internationale top 5 kan concurreren. Een (waar mogelijk) meerjarig beeld van onze internationale positie presenteren we in hoofdstuk 2, waarbij we ook de voortgang op de Europese doelen op onderwijsterrein aan de orde laten komen. Belangrijkste bron voor deze gegevens is *Education at a Glance 2013*, de jaarlijkse publicatie van de OESO. Deze is op 25 juni j.l. uitgebracht. Het is het meest volledige internationale vergelijkingsdocument op het gebied van onderwijs.

De stelselmonitor in hoofdstukken 3, 4 en 5 geeft met behulp van een vaste set samenhangende, kenmerkende indicatoren en kengetallen per sector een beeld van de toerusting van de drie stelsels. De stelselmonitor geeft verder zicht op de output en outcome. Zo tonen we voor onderwijs per sector de ontwikkelingen van de vaardigheden, het rendement, het behaalde opleidingsniveau, de aansluiting met het vervolgonderwijs en arbeidsmarkt, en het toezicht/kwaliteitsoordeel. Door deze indeling brengen we de doorlopende leerlijn in beeld. Er is geen sprake van expliciete streefcijfers maar de monitor werkt signalerend ten aanzien van negatieve of positieve trendontwikkelingen.

De informatie uit *Trends in Beeld* kunt u, behalve in dit boekje, nog uitgebreider terugvinden op www.trendsinbeeld.minocw.nl. De website wordt enkele keren per jaar geactualiseerd. Ook vindt u hier geografische weergaven, langere tijdreeksen en metadata over de kwaliteit en betrouwbaarheid van de indicatoren.

1 Monitor doelen en streefwaarden

1.1 Doelen beleidsagenda 2014

De beleidsagenda bij de OCW-begroting presenteert de belangrijkste ambities en beleidsdoelen van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Deze ambities worden gemonitord in *Trends in Beeld*. Dat gebeurt met expliciete, in de beleidsagenda geformuleerde doelen en (tussentijdse) streefwaarden. Deze expliciete doelen dragen in belangrijke mate bij aan onze ambities om de prestaties tot een niveau te brengen waarmee we met de internationale top-5 kunnen concurreren.

Ook in tijden met minder financiële middelen, een vergroot risico op (jeugd)werkloosheid en een haperende economie willen we blijven presteren. Daarom willen we onderwijs dat een leerklimaat biedt waarin ambitie wordt aangemoedigd en mensen hun talenten ten volle benutten. Wetenschap die voortdurend bouwt aan een stevige kennisbasis en streeft naar excellentie en innovatie, en het concurrentievermogen van ons bedrijfsleven versterkt door valorisatie. Cultuur en media die ruimte geven aan creativiteit en diversiteit. En verdere emancipatie om te bevorderen dat alle burgers de kans krijgen zich optimaal te ontplooiën.

Figuur A1 geeft een beeld van de voortgang op streefdoelen. Een toelichting en de voortgang per streefdoel vindt u in de aansluitende alinea's. De opgenomen basiswaarden zijn tevens de meest recent beschikbare realisatiewaarden tenzij anders vermeld. Paragraaf 1.2 gaat nader in op de "top 5 ambitie".

Ambities onderwijs

1. De prestaties van leerlingen en studenten gaan omhoog

Het onderwijs is erop gericht om kinderen en studenten uit te dagen en hun talenten zoveel mogelijk te ontplooiën. Daarbij vinden we het belangrijk dat ook de beste leerlingen hun prestaties verder verbeteren.

- Aan de hand van indicatoren "gemiddelde score/eindcijfer omhoog" worden de scores in het primair onderwijs en voortgezet onderwijs gemeten. In 2012 is de gemiddelde score op de CITO-eindtoets 535,5. De ambitie is om deze score in 2015 naar 537 te verhogen (figuur 1.1). Voor het voortgezet onderwijs moet het gemiddelde eindcijfer van het centraal examen met 0,2 punt omhoog (figuur 1.2, figuur 1.3).

- Voor de sprong van goed naar excellent onderwijs is het belangrijk dat topprestaties worden erkend en aangemoedigd, leraren beter zijn toegerust en leerlingen voldoende keuzemogelijkheden hebben. De indicator "excellente leerlingen" meet de grenscores van de best presterende 20% leerlingen in het primair en voortgezet onderwijs. Doel is dat zij het in 2015 beter doen dan nu. De gemiddelde CITO-score van de leerlingen moet in 2015 omhoog naar 545/546. Die score is nu 544/545 (figuur 1.1). Voor het voortgezet onderwijs wordt van de best presterende vwo-leerlingen verwacht dat hun gemiddelde eindcijfer in 2015 0,2 punt is gestegen. (figuur 1.3).
- Ook in het middelbaar beroepsonderwijs en het hoger onderwijs hebben we ambities als het gaat om studiesucces. Instellingen worden geprikkeld om op de belangrijkste onderwijsopbrengsten hoger te presteren. Voor het mbo is de ambitie dat in 2015 70% van alle deelnemers van niveau 1 tot en met niveau 4 de instelling verlaat met een diploma (figuur 1.4). Dat gemiddelde ligt nu onder de 65%. De hogescholen en universiteiten hebben zich in de prestatieafspraken ambitieuze doelen gesteld voor onder meer studenttevredenheid en studiesucces. Voor het hoger onderwijs worden de bachelor-rendementen van herinschrijvers na het eerste jaar, jaarlijks bijgehouden (figuur 1.5).

2. Scholen en instellingen werken met goed opgeleide en professionele leraren, docenten en schoolleiders, die samen zorgen voor een veilig en ambitieus leerklimaat

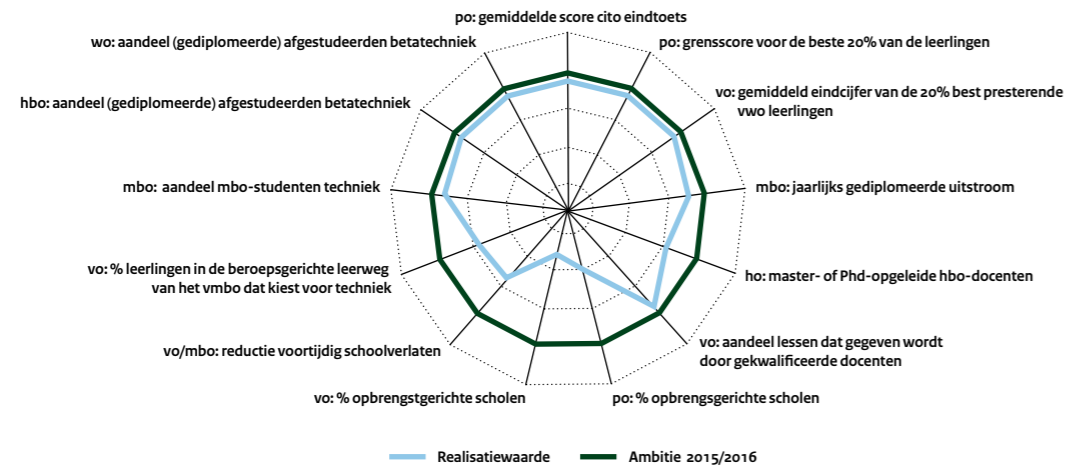
Een ambitieus leerklimaat staat of valt ook met de kwaliteit van leraren, docenten en schoolleiders. Vakmanschap staat daarom centraal in ons beleid.

- De indicator "aandeel lessen dat gegeven wordt door gekwalificeerde docenten" laat zien dat in 2011 in het voortgezet onderwijs 83,5% van de docenten gekwalificeerd docent is. Streefdoel is in 2016 85% gekwalificeerde docenten die les geven.
- In het hoger onderwijs is het streven dat in 2016 80% van de docenten van het hoger beroepsonderwijs minimaal op master niveau is opgeleid. Dat percentage was 66,2 in 2011.

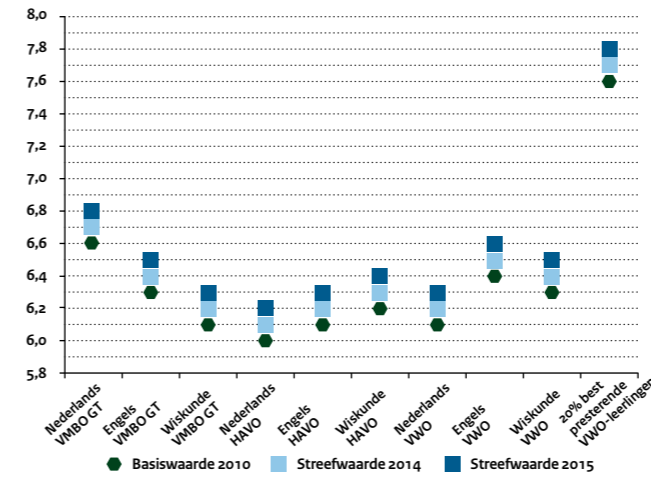
3. Scholen en instellingen maken resultaten inzichtelijk en worden aangesproken op hun prestaties, waarvoor door de overheid heldere normen zijn geformuleerd

Verantwoording en toezicht zijn cruciaal voor betere schoolprestaties.

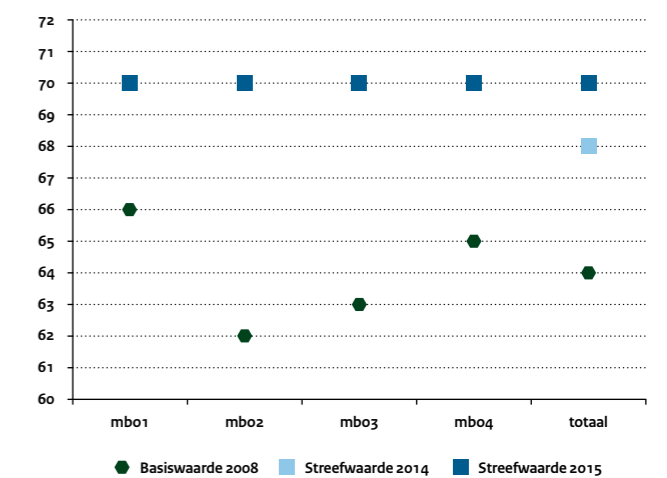
Figuur A1 Monitor streefdoelen onderwijs. Beleidsagenda 2014

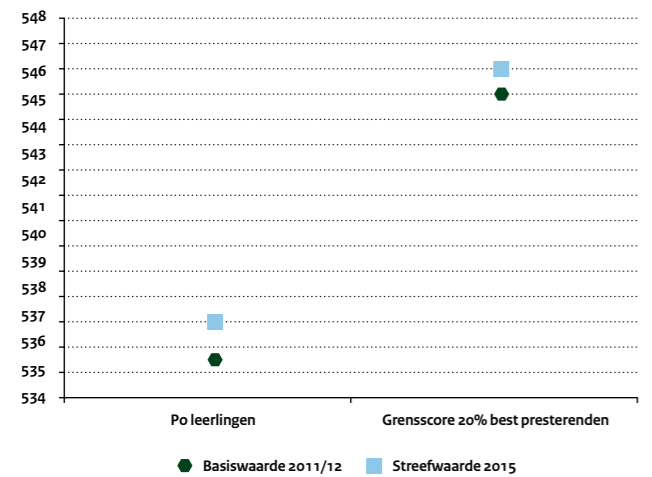
Figuur 1.3 Gemiddeld eindcijfer (centraal examen) en eindcijfer 20% best presterende vwo-leerlingen

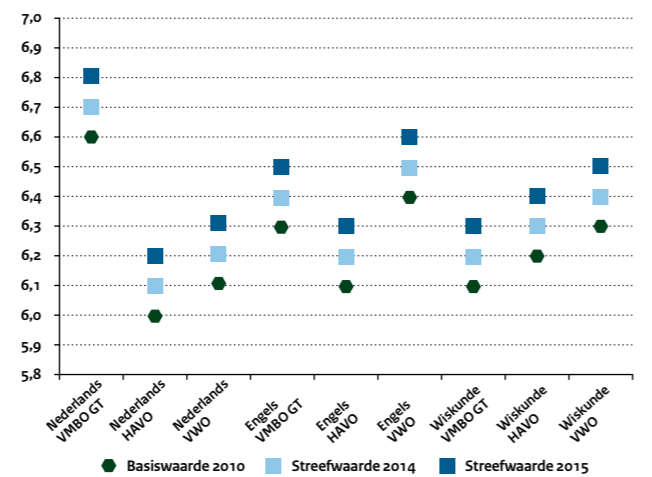
Figuur 1.4 Studietoets succes mbo: percentage geslaagden per niveau

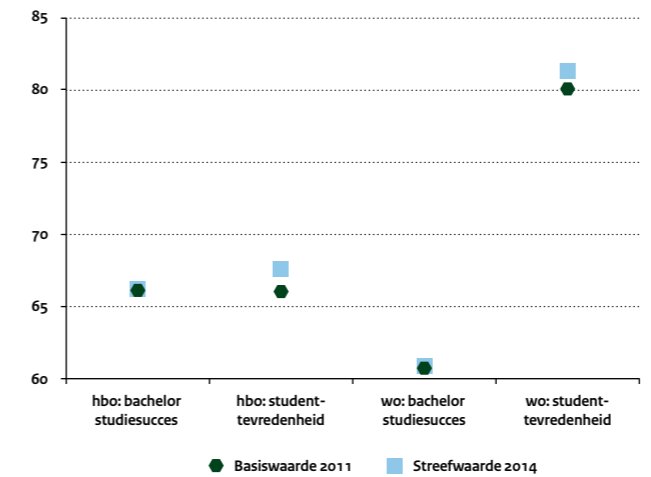
Figuur 1.1 Gemiddelde CITO-score en CITO-score van de 20% best presterende leerlingen in het primair onderwijs

Figuur 1.2 Gemiddeld eindcijfer (centraal examen) per onderwijsniveau

Figuur 1.5 Studietoets succes ho: percentage geslaagde bachelors en studenttevredenheid

Figuur 1.6 Docentkwaliteit in het voortgezet onderwijs en het hoger onderwijs

Scholen in het primair en voortgezet onderwijs maken aan de hand van heldere normen en referentieniveaus hun resultaten inzichtelijk voor inspectie, ouders en leerlingen. Scholen kunnen zichzelf ook vergelijken met soortgelijke scholen.

- a) De indicator “opbrengstgerichte scholen” toont voor het primair en voortgezet onderwijs de ambities dat in 2015 60% van de primair onderwijs scholen opbrengstgericht moet zijn en in 2018 moet zelfs 90% van de scholen in het primair onderwijs hieraan voldoen. In 2011 werkte minder dan 40% van de scholen in het primair onderwijs opbrengstgericht. In het voortgezet onderwijs is de ambitie 50% in 2015 en 90% in 2018. Voor het (voortgezet) speciaal onderwijs zijn de ambities 50% opbrengstgericht in 2015 en 75% in 2018. (figuur 1.7)
- b) In regionale convenanten zijn prestatieafspraken gemaakt met instellingen in voortgezet en het middelbaar beroepsonderwijs over het terugdringen van voortijdig schoolverlaten. Ambitie is om het aantal voortijdige schoolverlaters in 2014 terug te hebben gedrongen naar 30.000. In 2016 mogen dat er nog maar 25.000 zijn (figuur 1.8).

4. Aansluiting van het onderwijs op de behoefte van de arbeidsmarkt

De jeugdwerkloosheid stijgt. Bestrijding van voortijdig schoolverlaten is belangrijk in de preventie daarvan, en ook de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt heeft prioriteit. In het onlangs afgesloten Techniepact 2020 zijn afspraken gemaakt over het opleiden van meer bèta- en technisch talent en het aantrekkelijker maken van werken in de techniek. Zo kunnen we de geraamde spanning op de arbeidsmarkt voor technisch personeel verminderen en het onderwijs richten op de competenties waar het bedrijfsleven om vraagt. Onderstaande indicatoren tonen de ambities voor wat betreft het verhogen van technisch geschoolde leerlingen die zijn klaargestoomd voor de technische sector op de arbeidsmarkt.

- a) Percentage leerlingen in de beroepsgerichte leerweg van het vmbo;
- b) Aandeel mbo-studenten techniek;
- c) Aandeel afgestudeerden bèta-techniek inclusief snijvlakopleidingen (hoger onderwijs).

Voor het middelbaar beroepsonderwijs is de ambitie dat in 2016 zo'n 30% van de studenten een technische opleiding kiest. Voor het hoger onderwijs is het de bedoeling dat in 2016 in het hoger be-

roepsonderwijs 19% van de leerlingen afstudeert in de bèta-techniek inclusief snijvlakopleidingen. Voor het wetenschappelijk onderwijs ligt die ambitie op 22% (figuur 1.9).

Ambities wetenschap

5. Behoud van kwaliteit wetenschap en wetenschappelijk talent en versterken impact wetenschap

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) is op het terrein van wetenschap verantwoordelijk voor het functioneren van het stelsel van onderzoek en wetenschap en de coördinatie van het wetenschapsbeleid op nationaal en (samen met de minister van EZ) op internationaal niveau. De minister van OCW schept voorwaarden voor het doelmatig functioneren, het borgen van het vernieuwend vermogen en de kwaliteit van het onderzoek en de onderzoeksfaciliteiten. Daartoe worden instellingen enerzijds toegerust met een structurele financiering, anderzijds zijn er middelen voor specifieke beleidsthema's.

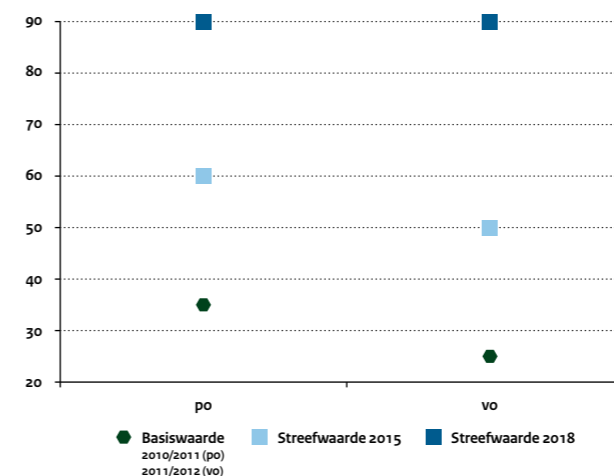
De monitoring van de toerusting van het stelsel van onderzoek en wetenschap en de prestaties ervan gebeurt op basis van diverse indicatoren die in deze *Trends in Beeld* zijn opgenomen in hoofdstuk 5. In de beleidsagenda is specifiek één indicator opgenomen, die kenmerkend is voor het overall functioneren van het wetenschapsstelsel. Het is de indicator voor de kwaliteit van het wetenschappelijk onderzoek, tot uitdrukking komend in de op het wereldgemiddelde genormeerde citatiescore. Deze bedraagt voor Nederland 1.44 in de periode 2008-2011.

Ambities Cultuur en Media

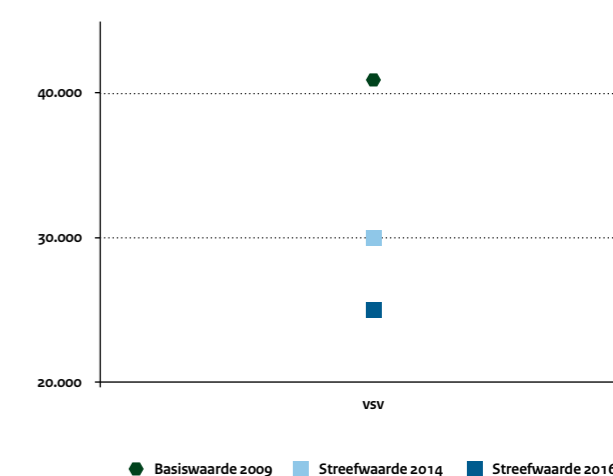
6. Een sterke cultuursector die ondernemend en innovatief is en goed zorgt voor ons erfgoed

Onafhankelijkheid, pluriformiteit en creativiteit zijn kernwaarden in een goed functionerend cultuur- en medialandschap. Door bezuinigingen in de afgelopen jaren wordt op instellingen en kunstenaars een groter beroep gedaan om eigen inkomsten te verwerven en zich in de samenleving te wortelen. Dit heeft echter wel geleid tot vernieuwing. We zien talrijke vormen van nieuwe samenwerking en innovatie ontstaan. De visiebrief Cultuur Beweegt van 10 juni 2013 bevat de toekomstagenda voor het cultuurbeleid en de acties die hieruit volgen. De komende jaren liggen de prioriteiten van het cultuurbeleid bij cultuuronderwijs, creatieve industrie, talentontwikkeling en digitalisering.

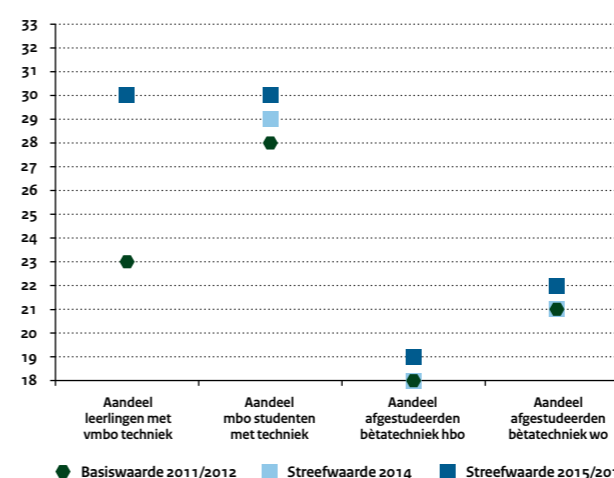
Figuur 1.7 Percentage opbrengstgerichte scholen naar onderwijssector

Figuur 1.8 Aantal voortijdig schoolverlaters

Figuur 1.9 Percentage leerlingen/studenten dat kiest voor (bèta)techniek

Figuur 1.10 Mondiale top-5 positie op basis van citatiescore
Behoud van kwaliteit wetenschap en wetenschappelijk talent en versterken impact wetenschap

Doelstelling/ Indicator	Sector	Basiswaarde	2014	Streefwaarde
Mondiale top-5 positie op basis van citatiescores	owb	3 (2008-2011)	≤5	≤5

Ten aanzien van het museale stelsel zijn in de Museumbrief Samen werken, samen sterker, eveneens van 10 juni 2013, de volgende speerpunten geformuleerd: samenwerking tussen musea en andere partners en het behoud van kwaliteit en toegankelijkheid van de collectie. Wij nemen maatregelen om de musea te ondersteunen zodat zij hun waarde in de samenleving kunnen behouden en versterken.

Met de volgende indicatoren monitoren we enkele belangrijke onderdelen van deze ambitie.

a) Eigen inkomstennorm

Instellingen kunnen eigen inkomsten verdienen uit bijvoorbeeld kassaopbrengsten en donaties. Per 1 januari 2010 geldt 17,5 procent als bodemnorm voor de eigen inkomsten als percentage van het totaal aan overheidssubsidies. Met ingang van de subsidieperiode 2013-2016 geldt dit als minimum entreenorm voor de producerende BIS-instellingen. In deze subsidieperiode geldt een groeinorm van gemiddeld 1 procentpunt per jaar. Dat betekent dat in 2016 musea en presentatie-instellingen beeldende kunst minimaal een eigen inkomstenpercentage van 21,5 en podiumkunstinstanties en filmfestivals minimaal een eigen inkomstenpercentage van 25,5 moeten hebben (figuur 1.11).

b) Bezoek aan musea en podiumkunsten

Het aantal bezoekers van rijks-gesubsidieerde musea is tussen 2005 en 2009 toegenomen van 5,3 naar 5,7 miljoen. Het streven is om in 2014 minimaal 6 miljoen bezoekers te bereiken. Met ingang van de subsidieperiode 2013-2016 worden minder instellingen rechtstreeks gesubsidieerd door het rijk dan in de subsidieperiode 2009-2012. Dit zal invloed hebben op het totaal aantal bezoeken en bezoekers van rijks-gesubsidieerde instellingen. Bezoeken aan podiumkunsten zijn sterk afhankelijk van het genre. Streven is dat in 2014 minimaal 2,5 miljoen bezoekers door rijks-gesubsidieerde podiumkunsten (inclusief buitenland) worden bereikt (figuur 1.12).

7. Een onafhankelijk, gevarieerd en kwalitatief hoogwaardig media-aanbod dat toegankelijk en betaalbaar is voor alle lagen van de bevolking

De publieke omroep onderscheidt zich in alle genres en op alle platforms van de commerciële omroep met een herkenbare publieke programmering, en door de redactionele onafhankelijkheid ten opzichte van commerciële bedrijfsvoering. In de Prestatieovereen-

komst 2010–2015 zijn hierover afspraken gemaakt met de raad van bestuur van de publieke omroep. Het Commissariaat voor de Media ziet toe op de naleving ervan (figuur 1.13). In een steeds voller en gevarieerder medialandschap dienen publiek bekostigde media onderscheidend te zijn door inhoud, toegankelijkheid en kwaliteit. Als uitvoering van het regeerakkoord en mede in het licht van de veranderingen in het medialandschap en de bezuinigingen, laat het kabinet in het najaar van 2013 door de Raad voor Cultuur een toekomstverkenning uitvoeren naar de maatschappelijke functie van de publieke omroep. Gelijktijdig loopt er een onderzoek naar de verdienmogelijkheden van de publieke omroepen en de wijze waarop de integratie van de landelijke en regionale omroepen moet plaatsvinden.

Ambities Emancipatie

In 2013 is in de Hoofdlijnenbrief Emancipatiebeleid 2013-2016 vastgelegd op welke speerpunten het emancipatiebeleid zich de komende jaren gaat richten en welke maatregelen daarvoor ingezet worden. Hierbij zijn vier speerpunten benoemd, waaraan zowel lopende maatregelen en projecten zijn verbonden, als nieuwe die in 2013 en 2014 opgestart worden. Deze zijn in de beleidsagenda bij de begroting opgenomen.

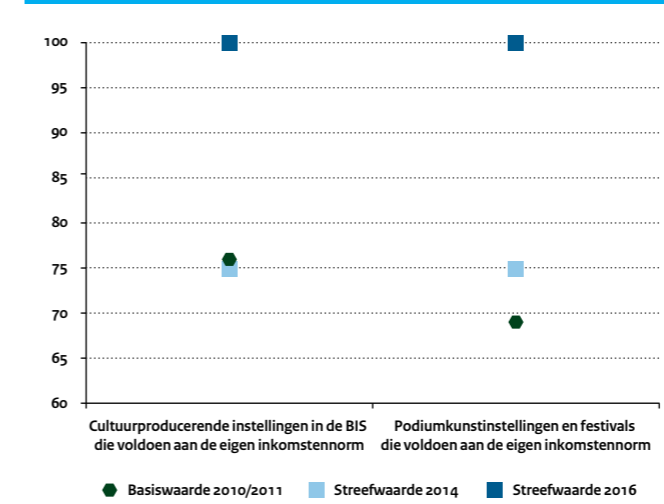
Behalve de vier speerpunten worden ook vier verkenningen op nieuwe thema's uitgevoerd. De Directie Emancipatie zal deze verkenningen uitvoeren om zo te bezien of verdere agendering voor deze onderwerpen mogelijk is.

1. Intersekse: met patiëntenorganisaties verkennen welke maatschappelijke knelpunten een emancipatieaspect hebben.
2. Vrouwen en gezondheid: verkennen wat de achtergrond van sekseverschillen in de gezondheidszorg is en of de verschillen uitmaken voor de gelijke rechten van vrouwen en mannen.
3. Vrouwen en de media: aanbevelingen formuleren aan nationale overheden, internationale organisaties en de media zelf over de thema's 'vrouwen in de top van de media' en 'stereotypering in de media'.
4. Meisjessucces of jongensprobleem: verschillen in onderwijsrendement tussen jongens en meisjes en hun (allochtone of autochtone) achtergrond.

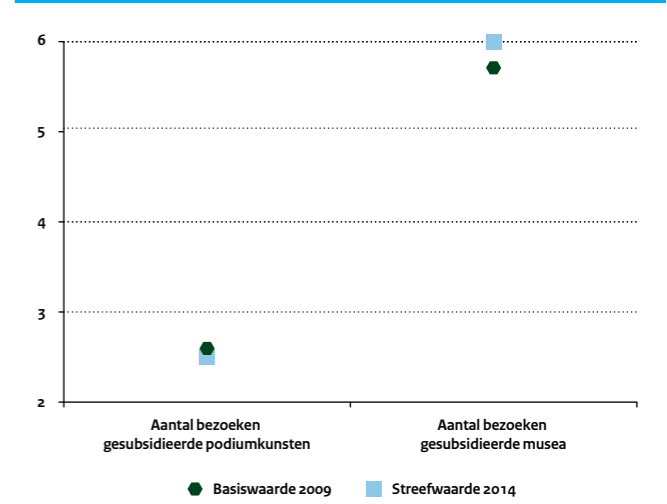
Eind 2014 vindt een midterm review plaats om te beoordelen welke resultaten op lopend beleid over de afgelopen jaren behaald zijn en om te bezien of beleid moet worden bijgesteld.

Het emancipatiebeleid wordt mede uitgevoerd door andere departementen. In de begroting van OCW is 1 indicator met streefwaarde opgenomen gericht op het verhogen van de sociale acceptatie van homoseksualiteit onder de bevolking tot meer dan 90%. Daarvoor is de Directie Emancipatie van OCW rechtstreeks verantwoordelijk. Voor de andere speerpunten geldt uiteraard ook dat gestreefd wordt naar verbetering; de trends worden, zonder streefwaarde, gevolgd via de Emancipatiemonitor en de *Kerncijfers* van OCW.

Figuur 1.11 Percentage cultuurproducerende en podiumkunstinstanties dat voldoet aan de eigen inkomstennorm

Figuur 1.12 Aantal bezoeken aan gesubsidieerde podiumkunsten en musea (x 1 miljoen)

Figuur 1.13 Indicator: Waardering publieke omroep t.o.v. commerciële omroepen

De uitzendingen van de publieke omroepen onderscheiden zich van die van de commerciële omroepen door een blijvend hogere kwalitatieve waardering door de Nederlandse bevolking

Doelstelling/Indicator	Sector	Basiswaarde	2014	Streefwaarde
Waardering publieke omroep	media	7,1 (2010)	7	7 (2015)

Figuur 1.14 Indicator: sociale acceptatie homoseksualiteit. Het bevorderen van emancipatie

Doelstelling/Indicator	Sector	Basiswaarde	2014	Streefwaarde
Sociale acceptatie homoseksualiteit onder de bevolking	emancipatie	90% (2010)	≥90%	≥90% (2015)

1.2 Monitor top 5 ambitie (O en W)

De ambities die de minister uitspreekt en de streefwaarden die zijn opgenomen in de beleidsagenda dragen in belangrijke mate bij aan ons doel om de prestaties tot een niveau te brengen waarmee we met de internationale top 5 kunnen concurreren.

Een goed opgeleide bevolking is essentieel voor de sociale en economische welvaart in de maatschappij. Onderwijs is voor individuen de sleutel tot maatschappelijk succes, zowel op de arbeidsmarkt als voor een gezond en beter leven. De huidige kenniseconomie stelt hoge eisen. Ook binnen Europa wordt dit erkend, wat blijkt uit de Europese ambities voor 2020 met onderwijs en wetenschap als de cruciale factoren bij het streven naar banen en groei binnen de EU.

In 2009 is een kamerbrede motie aangenomen om het onderwijs en de wetenschap in Nederland tot de mondiale top-5 te laten behoren. Het huidige regeerakkoord bevestigt de ambitie om tot de top-5 van de wereld te behoren: "Onderwijs en wetenschap in Nederland zijn van hoog niveau, maar onze ambitie reikt verder: wij willen tot de top vijf van de wereld gaan horen".

De top-5 ambitie is een politieke keuze waarmee het kabinet duidelijk aangeeft de kenniseconomie te willen versterken. Onderwijs heeft een onmiskenbaar effect op de economische groei maar ook op de sociale samenhang in de maatschappij. Daarbij gaat het vooral om de kwaliteit van kennis en vaardigheden: de kwaliteit van menselijk kapitaal leidt tot een hogere productiviteit en meer innovatie en uiteindelijk tot een hogere welvaart.

Het stellen van doelen luistert nauw en moet naast ambitieus ook realistisch zijn. De positie van Nederland in een internationale ranking illustreert niet alleen de voortgang op de Nederlandse prestaties. Deze wordt ook beïnvloed door nieuwe, soms uitstekend presterende, landen die voor het eerst aan de internationale onderzoeken meedoen. Maar er zijn ook landen die beter gaan presteren terwijl Nederland absoluut gezien gelijk blijft scoren. Nederland presteert dan niet slechter, andere landen zijn het beter gaan doen. Hierdoor is het de afgelopen tien jaar steeds moeilijker geworden voor Nederland om dichterbij de top-5 te behoren. Zeker doordat er steeds meer hoog presterende (Oost Aziatische) landen zijn gaan deelnemen aan internationaal vergelijkende onderzoeken zoals PISA, TIMSS en PIRLS.

Top 5 ambitie onderwijs

De top-5 ambitie moet worden gezien als een richtinggevend perspectief voor kabinetsbeleid dat wordt ingezet vanuit de eigen beleidscontext en doelen. Dit komt neer op een versterking van de kwaliteit van het onderwijs, voor alle sectoren, zoals weergegeven in de ambities in de beleidsagenda. Over de hele linie moet dit leiden tot leerlingen die tot de mondiale top behoren, en die de beste kansen in de maatschappij en op de arbeidsmarkt hebben. In het debat over de positie van Nederland in de internationale kenniseconomie wordt vaak verwezen naar de Global Competitiveness Index (GCI) die jaarlijks verschijnt. De GCI is grotendeels gebaseerd op enquêteresultaten onder ondernemers en daarmee zijn de resultaten van dit onderzoek dus wat subjectief. Ook maakt onderwijs slechts een heel klein deel uit van de GCI. De positie van Nederland in de GCI is daarmee minder goed bruikbaar als indicator voor OCW-beleid.

Om vanuit de streefdoelen in de beleidsagenda naar monitoring van de top-5 ambitie te komen, zijn er twee aspecten van belang:

1. Er zijn indicatoren nodig waarvoor internationaal goed vergelijkbare data beschikbaar zijn; meestal is de OESO of Eurostat daarbij de bron. Hierdoor is slechts een beknopte set indicatoren uit de beleidsagenda bruikbaar om de top-5 ambitie concreet mee te voeden. Beschikbaar zijn voornamelijk output- en outcome-indicatoren uit internationale onderzoeken terwijl in de beleidsagenda juist ook (sub)doelstellingen zijn opgenomen op het gebied van het onderwijsproces. Of doelstellingen die meer georiënteerd zijn op het functioneren van specifieke aspecten van ons eigen stelsel en daaraan gerelateerd beleid. Sommige beschikbare indicatoren op internationaal gebied zijn direct herleidbaar tot de (sub)doelstellingen uit de beleidsagenda, en/of zijn impliciet verbonden met voorgenomen verbeteringen in het onderwijsproces. Ook dit soort indicatoren kunnen worden meegenomen om de voortgang op de top-5 ambitie te volgen. Dit sluit helaas wel een aantal interessante indicatoren uit, zoals bijvoorbeeld een indicator voor opbrengstgerichte scholen. Daarover zijn geen internationaal vergelijkbare data beschikbaar. Hetzelfde geldt voor het gemiddelde eindexamencijfer en de reductie van het aantal zeer zwakke scholen.
2. Daarnaast heeft OCW ook bewust gekozen om alleen output en outcome gerelateerde indicatoren op te nemen. Dit komt het

meeste in de buurt als benadering van de kwaliteit van menselijk kapitaal, wat een van de pijlers onder de welvaarts groei is. Andere indicatoren betreffende input of proces zijn daarom niet opgenomen in de onderwijsspin. Een voorbeeld hiervan is het percentage van op master- of PHD-niveau opgeleide leraren. Deze indicator heeft overigens wel indirect invloed op andere output indicatoren zoals de gemiddelde scores op de toetsen en examens, en de internationale prestatie-indicatoren.

De beknopte set indicatoren waarvan internationaal vergelijkbare data beschikbaar zijn worden in samenhang gepresenteerd in een internationale vergelijking met de best presterende landen. Met de spindigram die zo ontstaat (figuur A2) laat OCW dus zien hoe Nederland scoort ten opzichte van het internationaal gemiddelde en de internationale top-5 (de nummer 5 in de ranking van betreffende indicator).

Beeld onderwijs

Figuur A2 laat zien hoe Nederland er in internationaal perspectief voor staat. De binnenste (lichtblauwe) cirkel geeft de internationale gemiddelde scores weer; de buitenste (groene) lijn de nummer 5 in de ranking op de betreffende indicator. De donkerblauwe cirkel toont de Nederlandse score. Het blijkt dat Nederland over het algemeen tussen beide lijnen in zit: we presteren beter dan het internationaal gemiddelde maar halen doorgaans niet de top-5.

In de afgelopen jaren heeft het kabinet op het terrein van onderwijsbeleid gewerkt langs twee hoofdlijnen: het versterken van de kwaliteit van het onderwijs en het stimuleren van een ambitieuze leercultuur waarbinnen sprake is van hoge verwachtingen naar scholen, universiteiten, docenten, ouders, leerlingen en studenten. Met deze hoofdlijnen streeft het kabinet naar cultuurveranderingen die nodig zijn om de internationale en nationale uitdagingen waarvoor ons land staat, aan te kunnen gaan. Op een aantal beleidsterreinen is een positieve

ontwikkeling waar te nemen. Zo is het percentage voortijdig schoolverlaters fors afgenomen, mede als gevolg van intensief beleid. Tegelijkertijd is het aandeel hoger opgeleiden toegenomen evenals het percentage jongeren met een startkwalificatie. Hiermee is Nederland voor deze indicatoren dichterbij de top 5-positie in de internationale ranking gekomen. Ook voor de gemiddelde lees- en rekenvaardigheid van 9/10-jarige scholieren in het basisonderwijs geldt dat deze dichtbij het gemiddelde van de top 5-landen zit. Tegelijk valt op dat de lijnen van 'internationaal gemiddelde' en 'nr 5 in de ranking' redelijk dicht bij elkaar liggen. De scores van de participerende landen lopen niet ver uiteen en voor wat betreft het basisonderwijs zijn de internationale verschillen tussen gemiddeld en top-5 dus relatief klein. Daar staat tegenover dat het aandeel 15-jarige leerlingen met lage lees-, reken- en natuurwetenschappelijke vaardigheden is toegenomen tussen 2003 en 2009.

Ook als het gaat om excellentie is verbetering in Nederland mogelijk. De afstand tot de top-5 en tot het gemiddelde lijkt hier groter dan bij de voorgaande indicatoren. Dit betekent dat Nederlandse leerlingen zich in het vo meer gaan onderscheiden van andere landen en beter gaan presteren. CPB-onderzoek laat zien dat dit vooral komt door de goede prestaties van de onderkant. Verbetering is mogelijk bij het aantal afgestudeerde bèta's per 1000 werkenden. Deze indicator toont dat Nederland zelfs minder bèta's heeft dan het Europees gemiddelde.

Opgemerkt wordt dat voor elke indicator maar ook voor dezelfde indicator in opeenvolgende jaren, de samenstelling van de top-5 landen kan verschillen. Een toegenomen afstand tot de nummer 5 in de internationale ranking is dus niet per definitie te wijten aan afnemende prestaties van Nederland: individuele landen kunnen een forse vooruitgang hebben geboekt waarmee zij de top-5 score een impuls omhoog geven, of nieuwe landen zijn bijgevoegd aan de analyse. Het internationaal gemiddelde kan ook steeds wisselen; het OESO-gemiddelde, het EU-27 gemiddelde of het gemiddelde van aan het onderzoek deelnemende landen.

Top 5 ambitie wetenschap

Nederland streeft naar een kwalitatief hoogwaardig wetenschapsbestel met goed presterende instellingen en ruimte voor talentvolle onderzoekers. Een wetenschapsbestel dat:

- gericht is op samenwerking tussen kennisinstellingen onderling en samenwerking van kennisinstellingen met bedrijven en maatschappelijke organisaties;
- oog heeft voor een goede aansluiting met de topsectorenaanpak;
- een goede internationale inbedding kent.

Tegen deze achtergrond kan geconstateerd worden dat Nederland op een drietal prestatie-indicatoren op het gebied van wetenschap tot de top 5 behoort. Zo is de kwaliteit van het Nederlandse wetenschappelijke onderzoek over de gehele linie gezien in internationaal perspectief zeer goed. Nederland behoort met de relatieve citatiescore tot de wereldtop. Uit een publicatie van het Rathenau Instituut over onderzoeksbeoordeling blijkt dat de kwaliteit van het Nederlandse universitaire onderzoek in de afgelopen twintig jaar is toegenomen en vrijwel al het onderzoek tenminste internationaal concurrerend scoort¹. Ook de productiviteit (gedefinieerd als het aantal publicaties per onderzoeker) is zeer hoog. Dit hoge niveau is belangrijk voor onze internationale kennispositie en aantrekkingskracht. Voorts dragen Nederlandse bedrijven relatief veel bij aan de financiering van (toegepast) wetenschappelijk onderzoek bij instellingen in de publieke sector. Daarentegen blijft het aantal innoverende bedrijven dat samenwerkt met publieke kennisinstellingen achter bij landen als Finland, Duitsland en Oostenrijk. Universiteiten worden door bedrijven in Nederland niet gezien als belangrijke kennisbron, wat niet betekent dat er geen goede samenwerking bestaat. De uitstekende prestaties zijn het resultaat van R&D-uitgaven die lager zijn dan in veel andere landen, R&D-uitgaven die vooral in de private sector achterblijven. Overigens blijkt dat verschuivingen in de positie op de verschillende indicatoren door de jaren heen slechts gering zijn.

Internationale trends

De Nederlandse wetenschap is sterk internationaal verweven (ongeveer de helft van de wetenschappelijke publicaties zijn publicaties met wetenschappers uit andere landen). Het is daarom belangrijk zicht te hebben op internationale trends. Zo is te zien dat – net als in andere sectoren van de economie – de economische crisis gevolgen heeft voor wetenschap, technologie en innovatie. De

OESO² constateert daarbij dat de crisis een aantal al aanwezige trends heeft versneld of bepaalde problemen heeft verergerd. Dat heeft ertoe geleid dat de verschillen tussen landen niet kleiner, maar eerder groter zijn geworden. Tot 2009 namen in veel landen de overheidsuitgaven voor R&D toe, maar dit had veelal een tijdelijk karakter, waardoor de overheidsuitgaven in de jaren daarna weer zijn gedaald. Nederland kent ook een dergelijk patroon, maar dit is mede het gevolg van een veranderde mix van financiële instrumenten, waarbij er minder geld gaat naar directe financiering en meer naar indirecte financiering in de vorm van fiscale instrumenten.

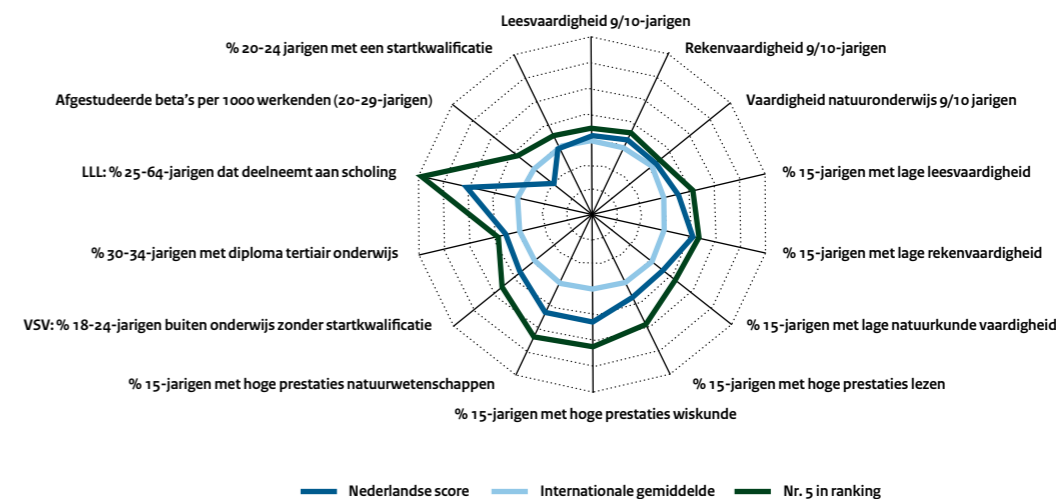
Andere internationale ontwikkelingen die recent te zien zijn, zijn:

- Een sterkere focus van het onderzoek in de publieke sector op valorisatie (het te waarde maken van onderzoek), op “open wetenschap” (betere toegang tot en verspreiding van wetenschappelijke kennis), op internationalisering en op een onderzoekfinanciering die meer gebaseerd is op competitie dan op institutionele financiering.
- Veranderingen binnen de hoger onderwijssector, gericht op decentralisatie en autonomievergroting.
- Veranderingen in de aansturing van het onderzoeks- en innovatiebeleid: op basis van nieuwe strategieën, sterkere aandacht voor regio's, onderzoeksinfrastructuren en aanpassing van instrumenten, zoals evaluatieraamwerken en -processen.
- Een verandering in de mix van beleidsinstrumenten, met een grotere nadruk op instrumenten die gericht zijn op het bevorderen van innovatie, waaronder belastingfaciliteiten, vraaggestuurd onderzoek, aandacht voor ondernemerschap, en de versterking van de totstandkoming van clusters van bedrijven, hoger onderwijsinstellingen en onderzoeksinstituten.
- Een gerichtheid op de aanpak van wereldwijde en maatschappelijke problemen, zoals milieu (grotere nadruk op duurzaamheid), vergrijzing en gezondheid en de ontwikkeling van opkomende landen.

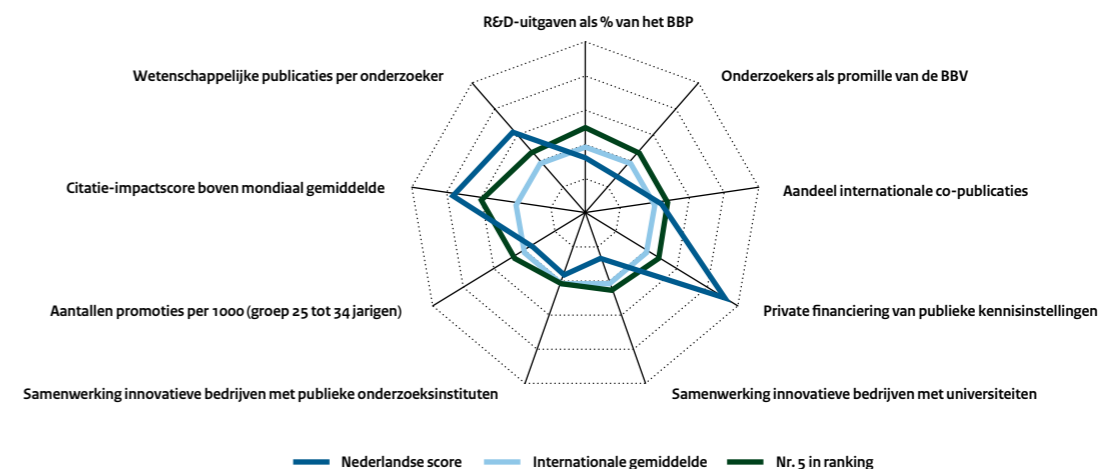
¹ Leonie van Drooge, Stefan de Jong et al (2013): *Twintig jaar onderzoeksevaluatie, Feiten & Cijfers 9*. Den Haag: Rathenau Instituut

² OECD, *OECD Science, Technology and Industry Outlook 2012*, Paris, 2012

Figuur A2 Spindigram top 5 ambitie onderwijs

Figuur A3 Spindigram top 5 ambitie wetenschap

Trends internationaal

2.1 Belangrijkste beelden voor Nederland in *Education at a Glance 2013*

In *Trends in Beeld* tonen we de belangrijkste indicatoren uit *Education at a Glance 2013*. Hiermee geven we een beeld van de sterke en minder sterke punten van het Nederlands onderwijs in internationaal perspectief. Daarbij kijken we naar de prestaties van het onderwijssysteem voor wat betreft de onderwijsdeelname, de kwaliteit, de organisatie en de financiën. *Trends in Beeld* toont de Nederlandse prestaties ten opzichte van landen met een vergelijkbaar welvaartsniveau en/of vergelijkbare cultuur. Uitzondering zijn de twee rijkste landen van de OESO, de VS en Japan, die ook in de vergelijking zijn opgenomen. Daarnaast is het OESO-gemiddelde en het EU-gemiddelde in de figuren als referentie weergegeven. Voor dit samenvattende beeld lichten we vooral algemene indicatoren uit die voor Nederland relevant zijn en een breed beeld geven van de prestaties van het onderwijsstelsel.

De Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) heeft op 25 juni 2013 haar jaarlijkse publicatie '*Education at a Glance*' (EAG) uitgebracht. In dit rapport worden de onderwijsstelsels van landen met elkaar vergeleken op basis van een breed scala aan statistische gegevens en indicatoren. Van de vergeleken landen zijn er 34 lid van de OESO. De overige acht landen zijn geen lid van de OESO, maar wel van de G20. Het rapport is gebaseerd op cijfers over het jaar 2011 en financiële data over het jaar 2010.

Education at a Glance staat in hoog aanzien en fungeert als algemeen geaccepteerde bron voor internationale onderwijsvergelijking. Het is wel van belang om oog te houden voor de verschillen in de onderwijssystemen per land, die een exacte vergelijking bemoeilijken. Bovendien worden onderwijsprestaties mede bepaald door factoren die zich niet in cijfers laten uitdrukken.

Om de vergelijking van onderwijsstelsels tussen landen mogelijk te maken, is een internationale classificatie van onderwijsprogramma's (ISCED) afgesproken. De ISCED-systematiek deelt onderwijsprogramma's toe aan niveaus, aan de hand van kenmerken zoals

vooropleiding, duur, type vervolgonderwijs et cetera. In figuur 2.21 zijn de Nederlandse onderwijsprogramma's per ISCED-niveau weergegeven.

Toenemende onderwijsdeelname

Jongeren volgen door de jaren heen steeds langer onderwijs. In Nederland neemt vanaf 2006, na een periode van stabilisatie, een toenemend aandeel van de 15- tot 29-jarigen deel aan onderwijs. Een dergelijke toename is vanaf 2008 ook in de OESO als geheel waarneembaar. De OESO stelt dat door de hoge werkloosheid en de steeds veranderende vraag op de arbeidsmarkt langer doorstuderen of weer gaan studeren een reële optie is voor velen.

Gemiddeld stijgt in de OESO de onderwijsdeelname van 2010 naar 2011 met 1 procentpunt. In Nederland is een sterkere toename van 4 procentpunten te zien (figuur 2.1). Hierbij moet worden opgemerkt dat over het jaar 2011 in Nederland voor het eerst, naast de onderwijsdeelname in de publieke sector, ook de deelname aan onderwijs in de private sector is opgenomen. Dit kan deze sterke stijging deels verklaren.

Uitgesplitst over verschillende leeftijdsgroepen, valt de toename onder de leeftijdsgroep 20- tot 29-jarigen van 30 procent in 2010 naar 35 procent in 2011 het meeste op. Dit is de sterkste stijging onder de OESO-landen. De stijging is voor bijna 4 procentpunt toe te schrijven aan een trendbreuk door het meenemen van niet-bekostigde leerlingen. Verder neemt ook een toenemend deel (91% in 2010 naar 93% in 2011) van de 15- tot 19-jarigen deel aan onderwijs. Ook hier is het grootste deel van de stijging (1,3 procentpunt) een gevolg van het meenemen van de niet-bekostigde leerlingen. Hierdoor behoort Nederland in de OESO voor beide leeftijdsgroepen tot een van de landen met de hoogste onderwijsdeelname.

Nederlanders volgen lang onderwijs

Gemiddeld genomen genieten mensen uit de OESO-landen 17,7 jaar van hun leven onderwijs (figuur 2.2). Nederlanders zitten met 18,6 jaar bijna een jaar boven het OESO-gemiddelde. Ook in de Scandinavische landen is de onderwijsduur langer dan gemiddeld. In de meeste OESO-landen volgen vrouwen langer onderwijs dan mannen. In Nederland verschilt het verwacht aantal jaren dat onderwijs wordt gevolgd tussen mannen en vrouwen vanaf het 5de levensjaar

niet of nauwelijks. Het verwacht aantal jaren dat onderwijs wordt genoten hangt ook sterk samen met het onderwijsstelsel in een land. In Finland komen jongeren bijvoorbeeld pas op hun 19de van de middelbare school.

Opleidingsniveau neemt toe

In de afgelopen decennia is in bijna alle OESO-landen een aanzienlijke stijging te zien in het opleidingsniveau van de bevolking. Een hoger opleidingsniveau wordt sterk geassocieerd met een hoger werkgelegenheidscijfer. Wanneer we het opleidingsniveau van de beroepsbevolking bekijken (figuur 2.3) valt op dat in Nederland relatief veel mensen lager secundair onderwijsniveau (vmbo en onderbouw havo en vwo) als hoogst behaalde onderwijsniveau hebben. Dit is vooral een generatie-effect: voor de 25- tot 34-jarigen geldt dit al veel minder.

Van degenen met een maximaal behaald hoger secundair onderwijs niveau (mbo 2, 3 en 4, en bovenbouw havo en vwo) heeft een relatief groot deel van de leerlingen een beroepsgerichte opleiding afgerond. Verder is het Nederlandse percentage hoger opgeleiden (hoger beroepsonderwijs en wetenschappelijk onderwijs) gelijk aan het gemiddelde van de OESO-landen. Alleen Duitsland heeft minder hoogopgeleiden, wat een gevolg is van het sterke duale en beroepsgerichte stelsel in dit land. In Nederland domineert het aandeel dat een generieke, lange bachelor of master opleiding (ISCED 5A) heeft gevolgd. In de vergelijkingslanden met meer hoogopgeleiden heeft vaak een substantieel deel alleen een diploma van een korte opleiding (ISCED 5B).

Figuur 2.3 illustreert het hogere opleidingsniveau van de jongere generatie. Dit verschil tussen de generaties is sterker aanwezig onder vrouwen dan onder mannen. Gemiddeld is er binnen de OESO een verschil van 24 procentpunten tussen de aandelen jongere en oudere vrouwen met ten minste een startkwalificatie (minimaal een havo-, vwo-, mbo2-diploma). Dit hangt samen met de, sinds enkele decennia, toenemende deelname van vrouwen aan hogere vormen van onderwijs. In Nederland is deze generatiekloof onder vrouwen nog sterker aanwezig dan gemiddeld. Zo heeft 84 procent van de 25- tot 34-jarige vrouwen ten minste een startkwalificatie tegenover 53 procent van de 55- tot 64-jarige vrouwen.

Figuur 2.4 laat zien dat de groei van het opleidingsniveau de

afgelopen 10 jaar vooral zichtbaar is onder jongeren die net van school komen: een diploma hoger secundair onderwijs (havo, vwo en mbo) is de norm geworden onder 20- tot 24-jarigen in bijna alle OESO-landen. Nederland laat een sterke groei zien. Deze indicator illustreert dat het aandeel voortijdig schoolverlaters daalt, wat een doelstelling is van de EU. De stijging van het opleidingsniveau onder jongeren hangt sterk samen met de (in Nederland forse) afname van het totale aantal voortijdige schoolverlaters.

Hoger opleidingsniveau, meer kansen

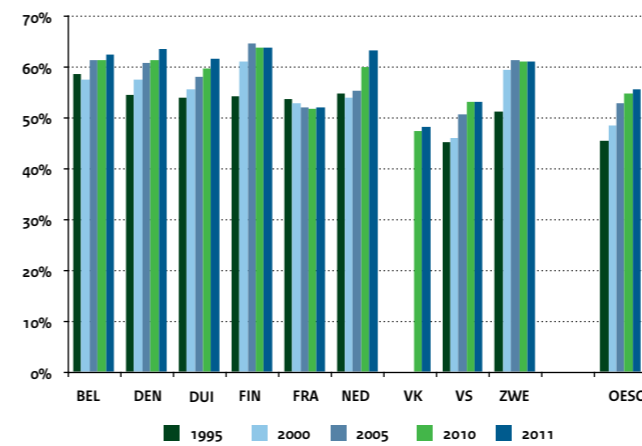
Een hogere opleiding geeft over het algemeen een betere kans op een baan. Zo blijkt de werkloosheid onder mensen in de leeftijdscategorie 25-34 jaar zonder een startkwalificatie tweemaal hoger dan onder mensen in dezelfde leeftijdscategorie met een startkwalificatie (figuur 2.5). Verder geldt dat werknemers met een mbo-diploma (beroepsgerichte startkwalificatie) meer kans op een baan hebben dan werknemers met een havo- of vwo-diploma (generieke startkwalificatie). Dat geldt zowel in Nederland als in de OESO als geheel.

Juist gedurende de economische crisis, die in 2008 begon, is het voordeel van een hogere opleiding gebleken. In de meeste OESO-landen is de werkloosheid sinds 2008 enorm gestegen, en zijn mensen zonder een startkwalificatie het hardst getroffen. Uit de OESO-cijfers blijkt dat Nederland in 2011 nog steeds behoort tot de landen met het laagste werkloosheidspercentage. Toch nam ook in Nederland tussen 2008 en 2011 het werkloosheidspercentage onder de laagstopgeleiden toe met 2 procentpunt: van 3,4 procent tot 5,4 procent. Hierbij is de sterkste stijging zichtbaar in de leeftijdsgroep van 25 tot 34 jaar (van 4,5% naar 8,1%). Ook in de rest van de OESO zijn jonge volwassenen zonder een startkwalificatie harder geraakt door de crisis dan ouderen met hetzelfde opleidingsniveau. Overigens laten recente cijfers van Eurostat voor 2012 voor Nederland een verdere stijging van de werkloosheid zien.

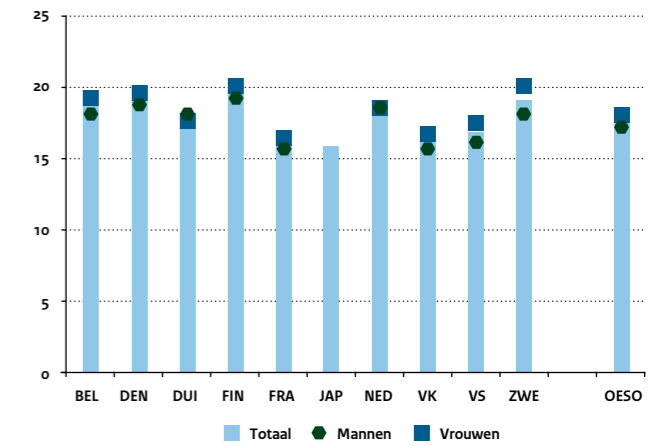
Los van de crisis is de arbeidsmarkt ook door de snelle technologische vooruitgang veranderd. Er is grotere vraag naar hoogopgeleide werknemers. Nieuwe arbeidsmarkttramingen laten zien dat de arbeidsmarktpositie van mensen met een middelbare opleiding verder verslechtert.³

³ Juniraming 2013; economische vooruitzichten 2013 en 2014 (CPB)

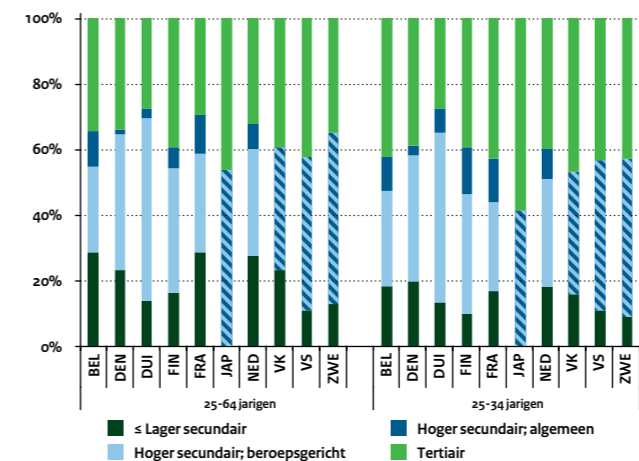
Figuur 2.1 Trends in onderwijsdeelname aan publieke en private instellingen

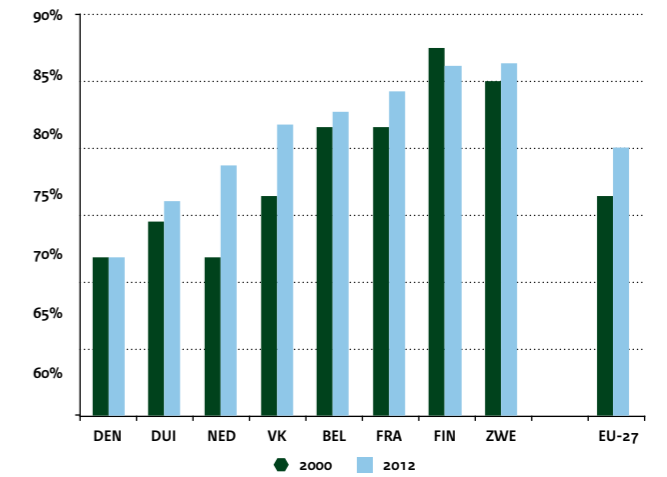
Figuur 2.2 Verwacht aantal jaren dat onderwijs wordt genoten
Vanaf het 5^e levensjaar, parttime en fulltime (2011)

Figuur 2.3 Opleidingsniveau van de beroepsbevolking (2011)

Figuur 2.4 Percentage 20- tot 24-jarigen met tenminste een diploma op havo, vwo, of mbo 2-niveau

Economische crisis bemoeilijkt overgang school naar werk

De overgang van het onderwijs naar de arbeidsmarkt wordt mede beïnvloed door de lengte en kwaliteit van het genoten onderwijs, de toestand van de arbeidsmarkt, de economische omstandigheden en de demografie. De vergrijzing van de bevolking in de OESO-landen zou werkgelegenheid onder jongvolwassenen moeten bevorderen. De hoge werkloosheid tijdens de huidige periode van recessie maakt de overgang van school naar werk echter moeilijker voor jongeren. Werkgevers geven de voorkeur aan mensen met meer werkervaring boven nieuwkomers op de arbeidsmarkt en kunnen, in tijden van crisis, kritisch zijn door het grote aanbod.

Dat de overgang van school naar werk grotendeels wordt beïnvloed door de huidige slechte economische omstandigheden illustreren de cijfers in *Education at a Glance*. De OESO laat zien dat in 2008 41 procent van de groep 15- tot 29-jarigen geen onderwijs volgde, maar werkzaam was ⁴. In 2011 is dit percentage gedaald tot 37 procent. Ook in Nederland is deze trend zichtbaar. Het percentage daalde van 41 procent in 2008 naar 38 procent in 2011, waarbij de daling onder 20- tot 24-jarigen het sterkst is (bijna 4,5 procentpunt).

Weinig jongeren aan de zijlijn

In Nederland is het percentage jongeren dat geen onderwijs volgt en ook niet werkt relatief klein (6,9%, figuur 2.6). De OESO noemt deze jongeren NEETs (*neither employed nor in education or training*). Een hoog NEET-percentage weerspiegelt vaak een verslechtering van de economische omstandigheden in een land. Het kan ook wijzen op een moeizame weg van school naar werk. De arbeidsmarkt voor jongeren is vaak veranderlijker dan die voor volwassen werknemers, en de jeugdwerkloosheid is doorgaans gevoeliger voor veranderingen in het bruto binnenlands product (bbp) dan de werkloosheid als geheel.

Jongeren die geen onderwijs volgen en ook niet werken zullen sneller geneigd zijn om zwart te werken, wat een negatief effect heeft op de hoogte van het bbp. Verder hebben deze jongeren na de crisis minder kans om terug te keren op de (formele) arbeidsmarkt. Dit kan op de lange termijn gevolgen hebben voor hun arbeidskansen. Ook meldt de OESO dat uit onderzoek blijkt dat er een relatie is tussen werkloosheid en een slechte geestelijke gesteldheid. Dit kan extra kosten voor de samenleving met zich meebrengen. Kortom,

deze jongeren zijn een belangrijke groep om, ook vanuit onderwijsbeleid gezien, in de gaten te houden.

De groep NEET-jongeren bestaat deels uit werkloze, maar ook inactieve jongeren. Inactieve jongeren zijn niet werkzaam en ook niet actief op zoek naar een baan. De OESO rapporteert dat de groep werkloze jongeren verontrustend groot is in Griekenland (14,6%) en Spanje (17,0%). Dit geldt ook voor het aandeel inactieve jongeren in deze landen (respectievelijk 7,1% en 7,5%).

Ten opzichte van de OESO-landen heeft Nederland in 2011, evenals in 2010, het kleinste aandeel werkloze jongeren, te weten 1,8 procent. Ook het aandeel inactieve jongeren is in Nederland laag ten opzichte van de andere OESO-landen. Net als in alle landen loopt het NEET-percentage ook in Nederland op door de crisis. De meest recente cijfers van Eurostat (2012) laten dit ook zien, al blijven de Nederlandse percentages ook in 2012 internationaal relatief laag.

Deelname aan technische en exacte opleidingen blijft achter

In haar *Country Note* over Nederland constateert de OESO dat in Nederland relatief weinig enthousiasme is voor een technische carrière; Nederlandse jongeren kiezen vooral voor andere richtingen. Uit de gegevens blijkt dat zo'n 23 procent van de afgestudeerde mbo-leerlingen een technische of exacte richting op minimaal mbo 2-niveau heeft afgerond. En in het hoger onderwijs kozen in 2011 16 procent van de studenten, die voor het eerst aan het hoger onderwijs deelnamen, voor een exacte of technische studie. Beide percentages liggen onder het OESO-gemiddelde.

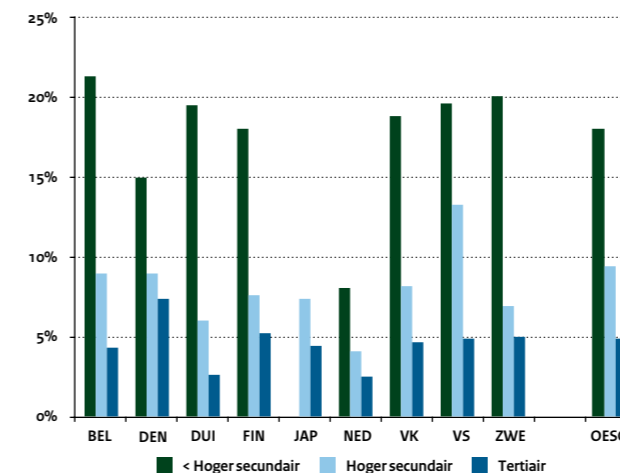
Wel is het aandeel vrouwelijke studenten dat een technische of exacte kwalificatie heeft ontvangen in de afgelopen tien jaar met 5 procentpunten toegenomen van 40 naar 45 procent.

Met onder andere het recent afgesloten Techniekpact⁵ is de ambitie dat het aantal jongeren dat voor techniek kiest verder toeneemt en dat meer werknemers gaan en blijven werken in de technieksector.

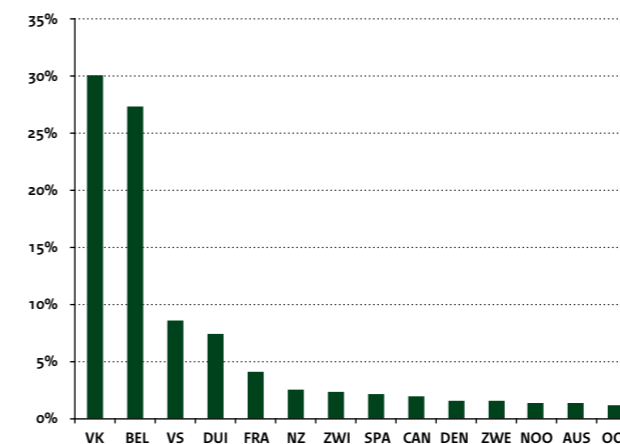
⁴ *Werkzaam volgens definitie van de International Labour Organisation in de Labour Force Survey (Enquête beroepsbevolking).*

⁵ <http://www.techniekpact.nl>

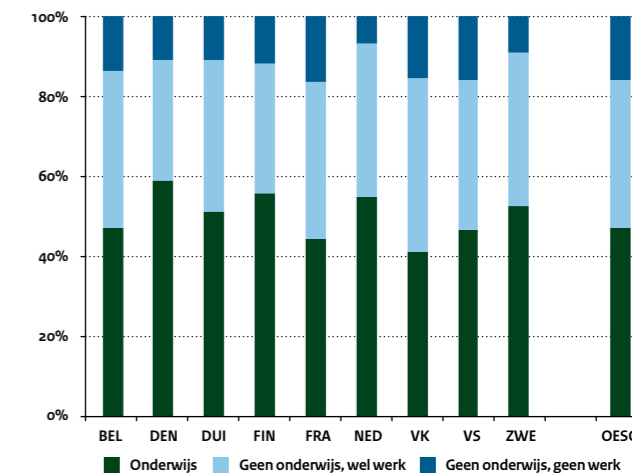
Figuur 2.5 Werkloosheid naar opleidingsniveau (2011)
In procenten van 25-34 jarigen

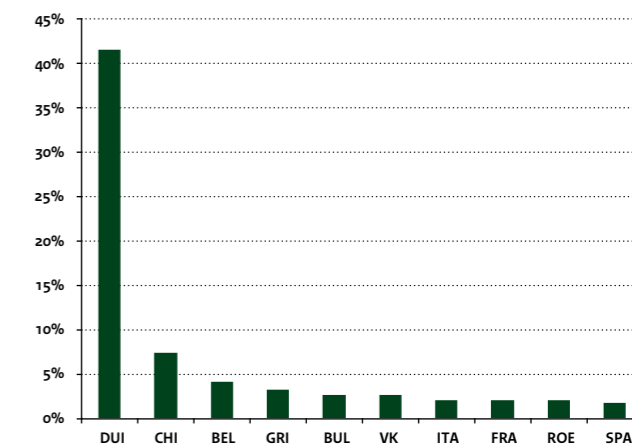
Figuur 2.7 Percentage mobiele Nederlandse studenten dat in het buitenland voor een ho-diploma studeert
Naar land van bestemming, 2011

Figuur 2.6 Percentage jongeren wel/niet in het onderwijs en werkzaam (2011)
Naar leeftijdsniveau 15-29 jaar

Figuur 2.8 Buitenlandse studenten in Nederland naar land van herkomst
Als percentage van alle buitenlandse studenten, 2012

Studentenmobiliteit neemt toe

Internationalisering draagt bij aan de kwaliteit van hoger onderwijs, onderzoek en wetenschap. Een hoge kwaliteit versterkt onze internationale reputatie. De concurrentie om de kenniswerker op de arbeidsmarkt neemt steeds meer toe, de Nederlandse arbeidsmarkt wordt steeds internationaler en de concurrentie met buitenlandse instellingen wordt steeds groter. De internationale arbeidsmarkt vraagt andere vaardigheden en competenties, zoals kennis van vreemde talen, culturele empathie, mentale souplesse, zelfvertrouwen en inlevingsvermogen.

Een volledig beeld van de mondiale studentenmobiliteit is er niet, maar op deelaspecten is het wel mogelijk een beeld te schetsen. In *Education at a Glance 2013* wordt de diplomabiliteit gepresenteerd. Het gaat hierbij om Nederlandse studenten die voor een studie in het buitenland zijn ingeschreven of om buitenlandse studenten die een studie in Nederland volgen. Deze studenten studeren in Nederland af. Naast diplomabiliteit is er studiepuntmobiliteit, met als doel de studie thuis te verrijken met een buitenlandse studie of met stage-ervaring (meestal in ruil voor studiepunten). Informatie over studiepuntmobiliteit is opgenomen in de publicatie *Kerncijfers 2008-2012* van het ministerie van OCW.

Met de invoering van de bachelor-masterstructuur in steeds meer landen, wordt het gemakkelijker om (een deel van) de studie in het buitenland te doen. In 2011 stonden bijna 4,3 miljoen studenten ingeschreven in het hoger onderwijs buiten hun eigen land. Australië, het Verenigd Koninkrijk, Zwitserland, Nieuw-Zeeland en Oostenrijk hebben, in aflopende volgorde, de hoogste percentages internationale studenten.

Education at a Glance 2013 geeft aan dat ruim 20.000 Nederlandse studenten in 2011 in één van de OESO-landen studeerden. Het betreft bijna 3 procent van de Nederlandse tertiaire studenten. Dit percentage ligt boven het OESO-gemiddelde, maar is lager dan in de meeste vergelijkingslanden. De meeste Nederlandse studenten studeerden in het Verenigd Koninkrijk (30,1%), gevolgd door België (27,3%), en de VS (8,6%) (figuur 2.7).

Het aantal buitenlandse studenten dat is ingeschreven in het Nederlands hoger onderwijs is de afgelopen jaren sterk gegroeid. In de meeste OESO-landen verdubbelde het aantal buitenlandse studenten. Verreweg de meeste buitenlandse studenten in Nederland komen uit

Duitsland (figuur 2.8). De overige internationale studenten komen vooral uit China en België. Bij elkaar komt bijna 55 procent van de internationale studenten in Nederland uit die landen.

Studenten met een buitenlandse nationaliteit komen echter niet alleen naar een land om te studeren. Sommigen wonen er al een groot deel van hun leven, maar hebben nog altijd de buitenlandse nationaliteit. Dit betekent dat in alle landen het aandeel buitenlandse studenten overschat wordt, vooral in landen die niet snel nieuwkomers naturaliseren. Daarom is in *Education at a Glance 2013* het aandeel internationale mobiele studenten weergegeven. Het gaat hierbij om de studenten die hun vorige opleiding in het land van herkomst hebben afgerond of hun woonadres nog in het land van herkomst hebben. Dit schept een beeld van de aantrekkelijkheid van het hoger onderwijs voor internationaal mobiele studenten. In alle landen ligt, zoals verwacht, de waarde voor deze indicator iets lager dan het percentage buitenlandse studenten. Van alle studenten in het hoger onderwijs in Nederland is in 2011 bijna 5 procent naar Nederland gekomen om te studeren. Dit is lager dan het gemiddelde van de 18 OESO-landen waarvoor meetgegevens beschikbaar zijn (figuur 2.9)

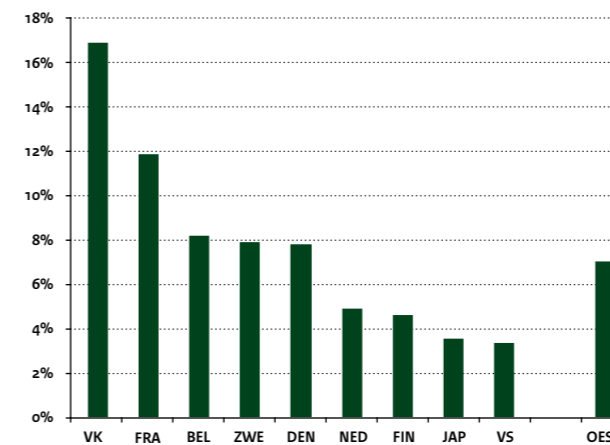
Absolute lerarensalarissen internationaal hoog, minder concurrerend op eigen arbeidsmarkt

Lerarensalarissen vormen de belangrijkste component van onderwijsuitgaven. Salaris en arbeidsvoorwaarden zijn belangrijk voor het aantrekken, ontwikkelen en behouden van kwalitatief goede en goed opgeleide leraren, naast het bieden van belangrijk, uitdagend en inspirerend werk.

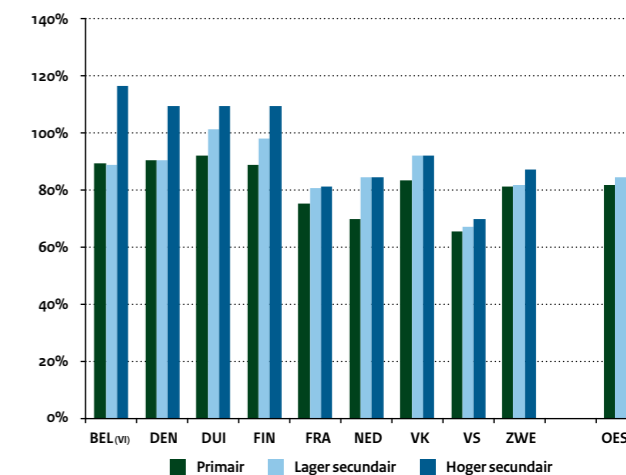
Een lerarenopleiding leidt in de meeste gevallen op tot een diploma op hoger onderwijsniveau, waarbij een leraar in het basisonderwijs vaak het niveau van hoger beroepsonderwijs (hbo) heeft. Vergelijken met alle vergelijkingslanden, op de VS na, is het Nederlandse salaris (primaire arbeidsvoorwaarden) in het basisonderwijs bescheiden, zo'n 70 procent van het salaris dat een hoger opgeleide in andere beroepsgroepen gemiddeld krijgt. In het voorgezet onderwijs ligt dit percentage op 84 procent (figuur 2.10).

De OESO vergelijkt in haar publicatie de lerarensalarissen met de gemiddelde salarissen van afgestudeerden aan het hbo en wo samen, als gevolg van internationale definities. Nu de Nederlandse

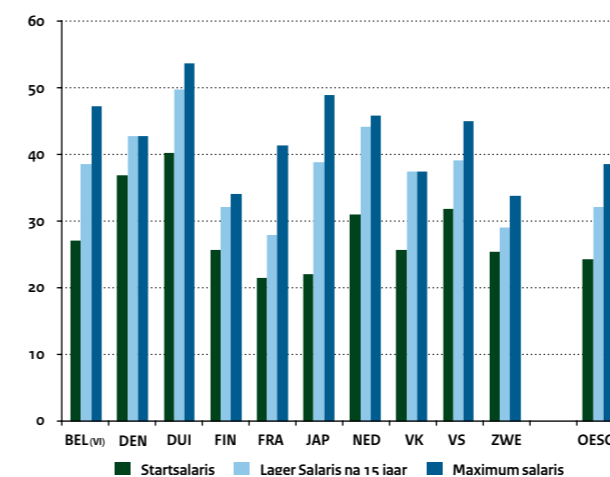
Figuur 2.9 Aandeel internationale mobiele studenten
Als percentage van alle ho-studenten, 2011

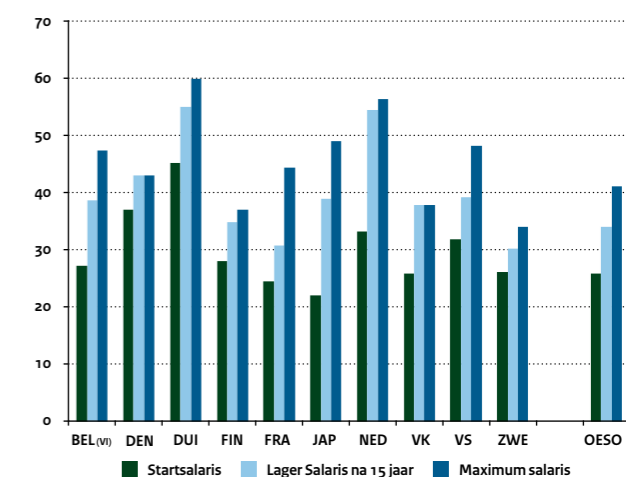
Figuur 2.10 Verhouding van het salaris leraren t.o.v. hbo en wo opgeleide werknemers (2011);
Leeftijdsniveau 25-64

Figuur 2.11 Salarissen van docenten in het basisonderwijs
(in euro's x 1.000, 2011)

Figuur 2.12 Salarissen van docenten in de onderbouw van het vo
(in euro's x 1.000, 2011)

basisschoolleraren over het algemeen een opleiding volgden in het hbo (pabo), is deze vergelijking dus niet geheel zuiver en zal het altijd relatief lagere salarissen in het primair onderwijs laten zien. Bovendien is het beeld vertekend doordat de salarissen van hoger opgeleiden in Nederland relatief hoog zijn.

De absoluut te verdienen (gemiddelde) jaarsalarissen zijn in het basis- en het voorgezet onderwijs in Nederland ten opzichte van enkele belangrijke vergelijkingslanden relatief hoog. Het maximum salaris van Nederlandse docenten in het basis- en voorgezet onderwijs, het startsalaris en het salaris na 15 jaar liggen ruim boven het OESO-gemiddelde en vaak ook boven dat van belangrijke vergelijkingslanden. In figuur 2.11, 2.12 en 2.13 is te zien dat de salarisopbouw tussen landen behoorlijk verschilt⁶. In sommige landen is er een flinke groei in salaris mogelijk, terwijl in andere landen het startsalaris al redelijk dicht bij het maximum salaris ligt.

Nederlandse leraren geven veel les

Het totale aantal arbeidsuren van leraren in Nederland is ongeveer gelijk aan het OESO-gemiddelde. Wel besteden Nederlandse leraren een groot deel van hun arbeidstijd aan lesgeven, meer dan hun collega's in de ons omringende landen (figuur 2.14). Dit geldt voor alle onderwijssectoren. In het basisonderwijs in Nederland omvat het lesgeven zo'n 56% van de arbeidstijd tegenover 47 procent in de OESO als geheel en in het voorgezet onderwijs respectievelijk 45 procent tegenover 41 procent.

Arbeidsparticipatie neemt toe met het opleidingsniveau

In de afgelopen decennia is het aandeel vrouwen in het hoger onderwijs sterk toegenomen. Ook is de arbeidsparticipatie van vrouwen toegenomen, maar ze ligt nog altijd lager dan de arbeidsparticipatie van mannen. Naarmate het opleidingsniveau stijgt, wordt het verschil in arbeidsdeelname kleiner. In Nederland ligt de deelname van vrouwen aan arbeid gemiddeld hoger dan in de OESO als geheel. De OESO rapporteert dat in Nederland in 2011 onder mensen zonder startkwalificatie ruim 71 procent van de mannen werkten, tegenover 48% van de vrouwen. Onder hoger opgeleiden (ISCED 5A) is dit verschil een stuk kleiner: respectievelijk 90 procent tegenover 86 procent.

Salarisverschil mannen en vrouwen wordt kleiner

Op alle opleidingsniveaus is het afronden van een opleiding voor vrouwen minder lonend dan voor mannen. Dit geldt in alle OESO-landen en heeft vooral te maken met het salarisverschil tussen mannen en vrouwen. Fulltime werkende vrouwen in Nederland verdienen minder dan mannen met een overeenkomstig opleidingsniveau die ook fulltime werken (figuur 2.15). In de OESO is dit verschil nog groter.

Het kleinste salarisverschil tussen mannen en vrouwen is in Nederland zichtbaar bij mensen met een startkwalificatie (minimaal havo, vwo, mbo2). Het salaris van vrouwen met een startkwalificatie bedraagt in 2010 gemiddeld 85 procent van het salaris van mannen. De afgelopen jaren is het salarisverschil tussen mannen en vrouwen van alle opleidingsniveaus kleiner geworden.

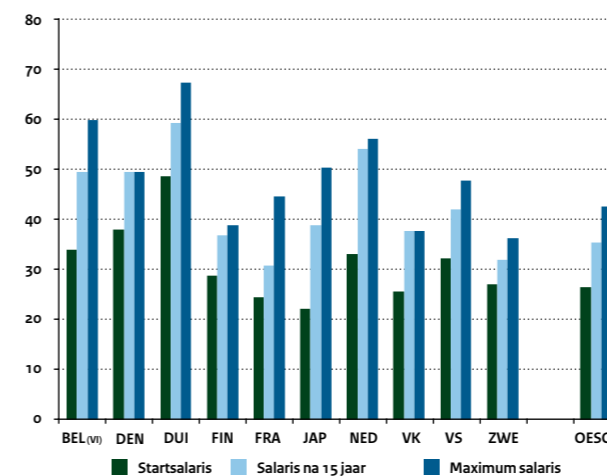
Hoger opgeleide mannen werken vaker parttime

Naast een beloningsverschil tussen mannen en vrouwen is ook een verschil in het aandeel fulltime werknemers per geslacht zichtbaar. In alle OESO-landen werken vrouwen minder vaak fulltime dan mannen. Gemiddeld werkt in de OESO 70 procent van alle werknemers tussen de 25 en 64 jaar fulltime. Naarmate het opleidingsniveau stijgt, stijgt het aandeel fulltime werknemers en wordt ook het verschil in arbeidsduur tussen mannen en vrouwen kleiner (figuur 2.16).

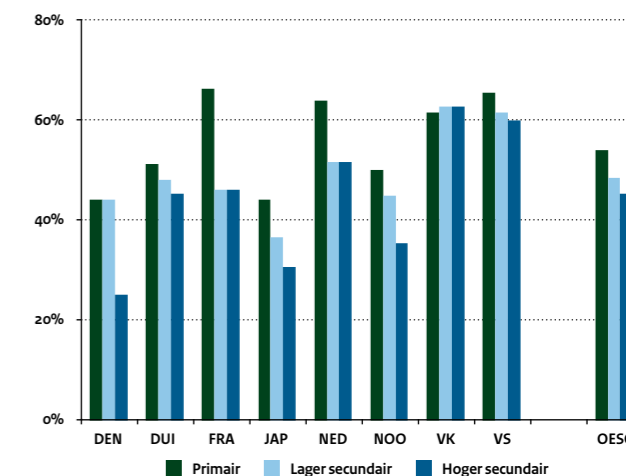
In Nederland ligt het aandeel fulltime werknemers onder mannen en vrouwen opvallend lager dan het OESO-gemiddelde (69%). Zo werkt maar 46 procent van de werknemers fulltime. Dit verschil is grotendeels te verklaren door het lage aandeel vrouwen dat fulltime werkt. Dat is gemiddeld 22 procent in Nederland ten opzichte van 60 procent in de OESO als geheel. Bij mannen is het verschil kleiner: 70 procent van de mannen in Nederland werkt fulltime ten opzichte van 80 procent in de OESO als geheel. Verder geldt in Nederland alleen voor vrouwen dat een hogere opleiding een grotere kans geeft op een fulltime baan. Hoog opgeleide mannen werken in Nederland minder vaak fulltime dan lager opgeleide mannen.

⁶ Het betreffen hier statutaire salarissen omgerekend met koopkrachtpariteiten

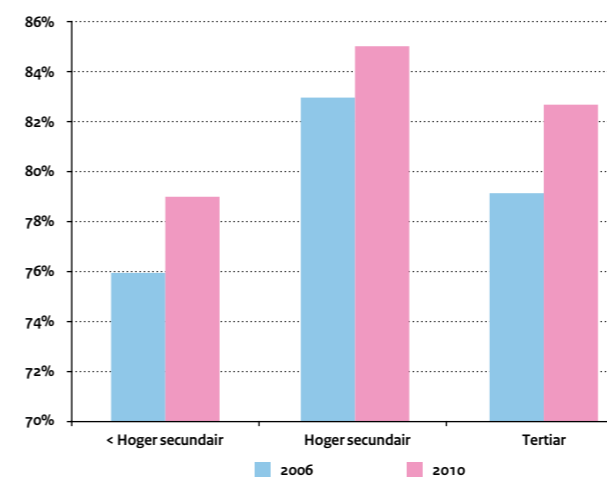
Figuur 2.13 Salarissen van docenten in de bovenbouw van het vo (in euro's x 1.000, 2011)

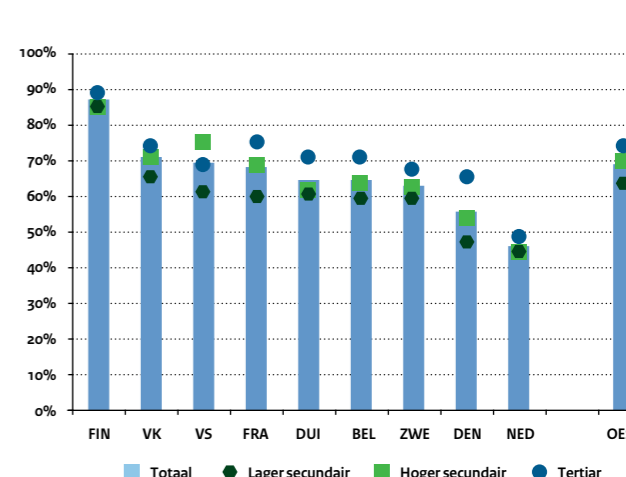
Figuur 2.14 Aandeel arbeidstijd gespendeerd aan lesgeven In één schooljaar (2011)

Figuur 2.15 Relatief salaris van vrouwen t.o.v. mannen in Nederland (fulltime) Als percentage van salaris van mannen; leeftijdsniveau 35-44

Figuur 2.16 Aandeel fulltime werknemers van alle werknemers Leeftijdsniveau 25-64 jarigen, naar opleidingsniveau

Onderwijsuitgaven in het licht van de economische crisis

Onderwijs helpt de economische groei, verbetert productiviteit, draagt bij aan persoonlijke en sociale ontwikkeling van burgers en vermindert sociale ongelijkheid. Tegenover die baten staan kosten die moeten worden afgewogen tegen andere overheidsuitgaven. In economisch zware tijden, met minder financiële middelen, is het van belang om de kwaliteit en prestaties te bewaken. Ook is het belangrijk om te investeren waar kansen liggen, om het maximale uit de beperkte middelen te halen.

De Nederlandse publieke en private uitgaven aan onderwijsinstellingen zijn gelijk aan het OESO gemiddelde, namelijk 6,3 procent van het bbp (figuur 2.17). Zowel de publieke als de private uitgaven aan onderwijsinstellingen, respectievelijk 5,4 procent en 0,9 procent, komen overeen met het OESO-gemiddelde. Het betreft directe uitgaven aan onderwijsinstellingen, dus exclusief de publieke subsidies aan onder andere huishoudens voor collegegelden en levensonderhoud.

De OESO stelt dat het, met alleen gegevens over de jaren 2009 en 2010, nog te vroeg is om de volledige impact van de crisis op de financiering van onderwijsinstellingen te kunnen beoordelen. De impact van de economische crisis op onderwijsuitgaven per land is ook mede afhankelijk van de omvang van de crisis in een land. In Nederland zijn, net als in de meeste OESO-landen, de publieke uitgaven aan onderwijsinstellingen relatief toegenomen, vooral door een daling van het bbp.

Uitgaven per leerling/student

De publieke en private uitgaven aan onderwijsinstellingen als percentage van het bbp maakt inzichtelijk hoeveel we op macroniveau als land uitgeven aan onderwijsinstellingen. Het zegt echter weinig over de individuele uitgaven per leerling en student. Een stijging van de uitgaven aan onderwijs (als percentage van het bbp) kan het gevolg zijn van demografische ontwikkelingen, waarbij de leerling-populatie sterker groeit dan het bbp. Het is daarom nuttig om de uitgaven aan onderwijs te koppelen aan het aantal mensen dat onderwijs geniet.

De Nederlandse publieke en private uitgaven aan onderwijsinstellingen per leerling in het primair onderwijs liggen net onder het

OESO-gemiddelde. Het gaat om respectievelijk 6.763 euro en 6.780 euro (figuur 2.18). In vergelijking met andere landen geeft Nederland een hoog bedrag per leerling in het voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs uit. Dit wordt in belangrijke mate verklaard door de private uitgaven per leerling in het mbo, dat wil zeggen de uitgaven van bedrijven aan leerlingen die duaal onderwijs volgen in de beroepsbegeleidende leerweg. Die uitgaven zijn gemiddeld bijna 30 procent hoger dan de uitgaven per leerling in het algemeen vormend onderwijs (vmbo, havo en vwo).

De uitgaven per student aan tertiaire onderwijsinstellingen (hbo-instellingen en universiteiten) liggen in Nederland, zowel inclusief als exclusief *research & development* (R&D), boven het OESO-gemiddelde. In sommige landen vinden veel R&D activiteiten buiten de instellingen plaats, waardoor de internationale vergelijkbaarheid van de uitgaven inclusief R&D niet helemaal zuiver is.

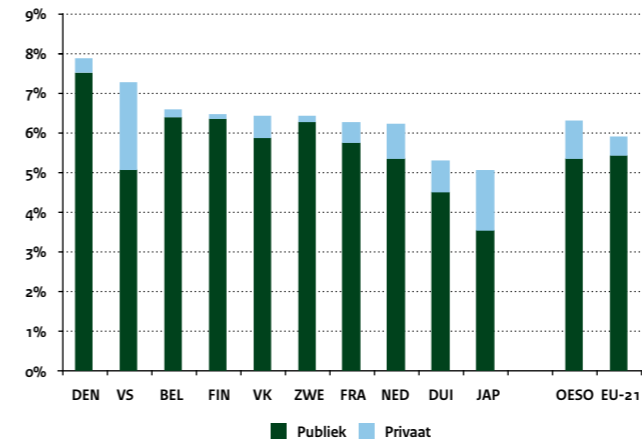
Lager opgeleiden leven minder gezond

Onderwijs draagt niet alleen bij aan goede perspectieven op de arbeidsmarkt, maar is ook belangrijk voor de sociale vorming. Onderwijs heeft dus naast een kwalificerende ook een socialiserende functie. Scholen bereiden leerlingen immers voor op een succesvolle deelname aan de samenleving. In dit kader besteedt de OESO dit jaar aandacht aan twee gezondheidsindicatoren, te weten overgewicht (figuur 2.19) en roken (figuur 2.20). Beiden worden gezien als belangrijke risicofactoren op het gebied van gezondheid en zijn gerelateerd aan het opleidingsniveau.

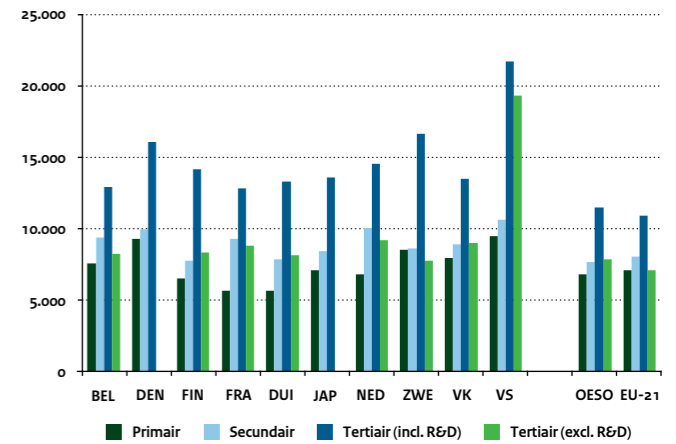
Ondanks de snelle toename van de levensverwachting in de OESO-landen, blijft gezondheid een belangrijk beleidsvraagstuk. Door de jaren heen is de aard van gezondheidsproblemen significant veranderd en is een verslechtering zichtbaar op het gebied van voeding, roken en het drinken van alcohol.

In de OESO-landen heeft gemiddeld 18 procent van de volwassenen obesitas (ernstig overgewicht) en rookt 30 procent dagelijks. De OESO constateert dat obesitas en roken sterk gerelateerd zijn aan het opleidingsniveau. Beide indicatoren komen beduidend vaker voor onder lager opgeleiden dan onder hoger opgeleiden. Ook in Nederland zien we aanzienlijk meer obesitas onder lager opgeleiden en rookt een groter deel van de lager opgeleiden. Deze relatie tus-

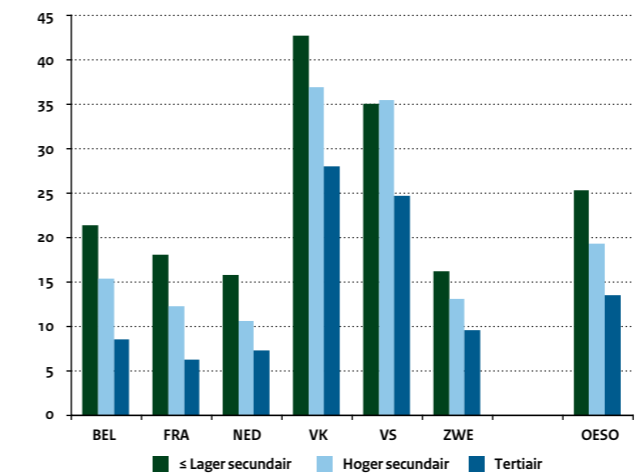
Figuur 2.17 Uitgaven aan onderwijsinstellingen, 2010
Als percentage van het bbp

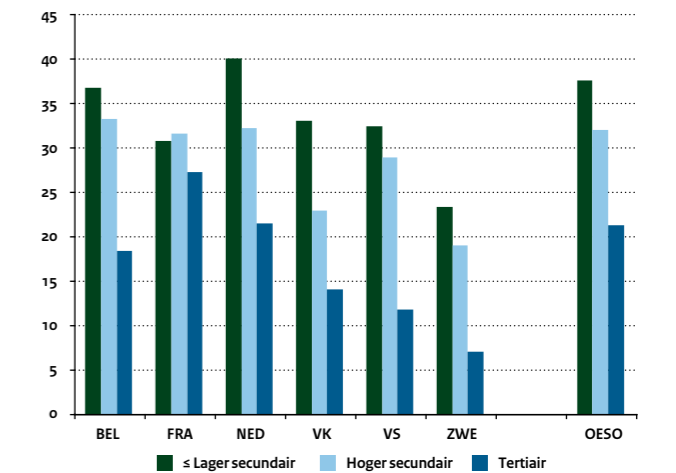
Figuur 2.18 Publieke en private uitgaven van onderwijsinstellingen per leerling
In euro's, omgerekend m.b.v. koopkrachtpariteiten (2010)

Figuur 2.19 Percentage volwassenen met obesitas, 2011
Naar opleidingsniveau, voor leeftijdsniveau 25-64 jaar

Figuur 2.20 Percentage volwassenen dat dagelijks rookt, 2011
Naar opleidingsniveau, voor leeftijdsniveau 25-64 jaar

sen opleidingsniveau en obesitas en roken blijft ook sterk als wordt gecorrigeerd voor verschillen in geslacht, leeftijd en inkomen. Onderwijs lijkt dus een directe impact te hebben op het gezondheid gerelateerd gedrag en een gezondere levensstijl te bevorderen.

Deze indeling heeft tot gevolg dat in internationale vergelijkingen van het secundair onderwijs (ISCED 2 en 3) het Nederlandse mbo vaak niet van het voortgezet onderwijs kan worden onderscheiden. Hetzelfde geldt voor internationale vergelijkingen in het tertiair onderwijs waar het hbo vaak niet van het wo kan worden onderscheiden. Sinds de invoering van de bachelor/master structuur (BA/MA) behoren bachelor- en master diploma's in Nederland en andere landen ook tot de ISCED-categorie 5A.

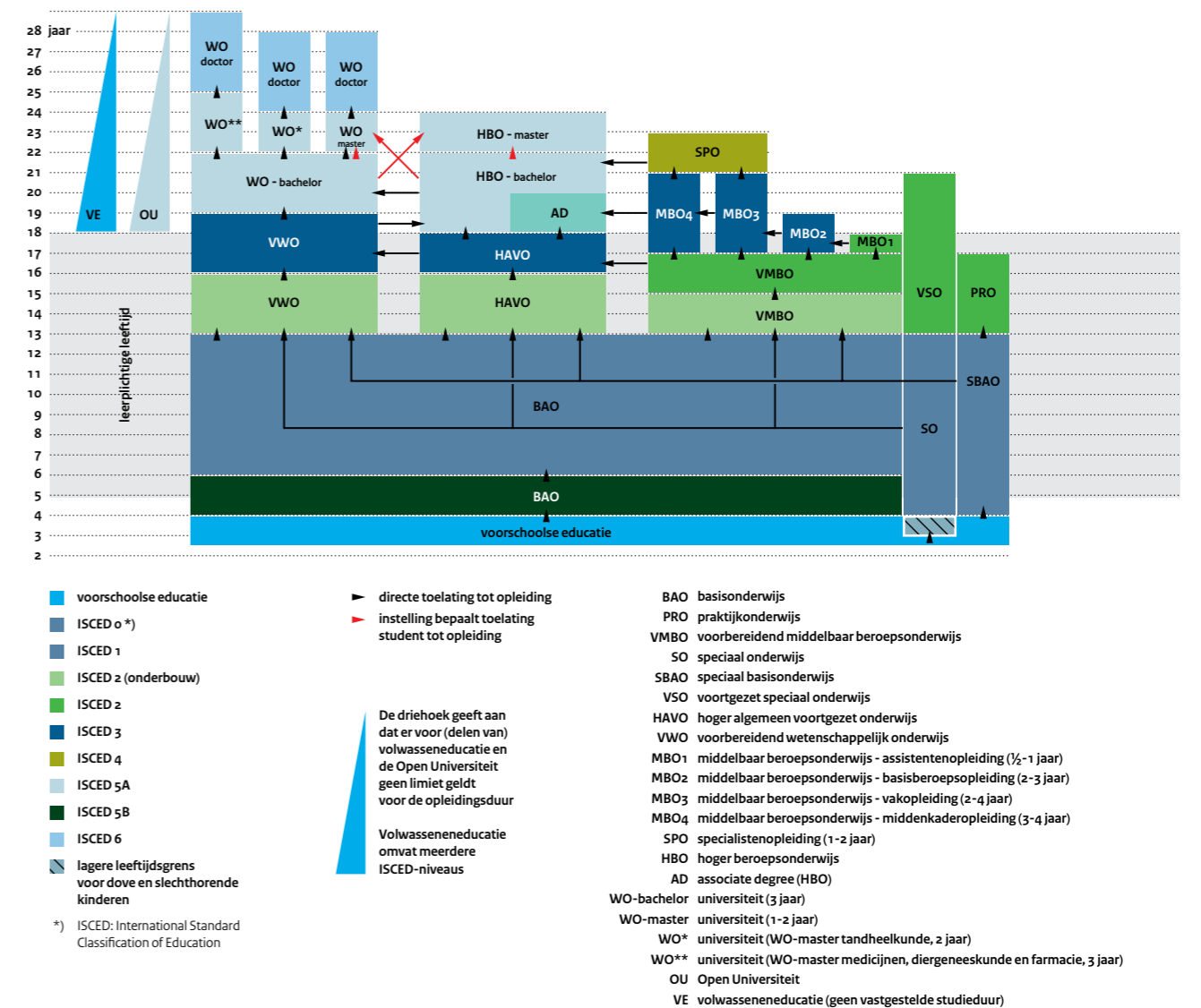
Unesco werkt o.a. samen met Eurostat en de OESO aan een revisie van ISCED waarmee in ieder geval de bachelors en masters tot twee verschillende ISCED-niveaus zullen gaan behoren. Ook is de verwachting dat met de nieuwe ISCED-indeling beroepsgerichte opleidingen beter internationaal vergelijkbaar zullen zijn.

Het vaak gehanteerde begrip startkwalificatie geeft aan dat de student ten minste een opleiding heeft voltooid op hoger secundair niveau (ISCED 3).

Figuur 2.21 ISCED-classificatie

ISCED-niveau	Beschrijving
ISCED 0	Pre-primair onderwijs Groep 1 en 2 basisonderwijs en speciaal onderwijs; leerlingen 3-5 jaar oud.
ISCED 1	Primair onderwijs Groep 3-8 basisonderwijs en speciaal onderwijs; leerlingen van 6 jaar en ouder
ISCED 2	Lager secundair onderwijs Beroepsgericht: WEB-assistentenopleiding (mbo niveau 1), Praktijkonderwijs, vmbo klas 3-4 Algemeen: vmbo klas 1-2 (3,4), havo/vwo klas 1-3, mavo klas 1-4, vavo (mavo-niveau)
ISCED 3	Hoger secundair onderwijs Beroepsgericht: WEB basisberoepsopleiding (mbo niveau 2-3); WEB vakopleiding (mbo niveau 2-4); WEB middenkaderopleiding (mbo niveau 3-4); Algemeen: Klas 4-6 havo/vwo, vavo (havo/vwo-niveau),
ISCED 4	Post-secundair niet-tertiair onderwijs WEB specialistenopleiding (mbo niveau 4), 1-jarig hbo
ISCED 5A	Tertiair onderwijs (type A) 4-6 jarig hbo, wo en hbo-bachelor; wo-master
ISCED 5B	Tertiair onderwijs (type B) 2-3 jarig hbo
ISCED 6	Voortgezette onderzoekskwalificatie aio, oio, gepromoveerden wo-doctor

Figuur 2.22 Doorstroom in het Nederlandse onderwijs

2.2 Voortgang EU doelen Onderwijs en Training 2020

Een aantal van de in de paragraaf over de top 5 ambitie opgenomen indicatoren in de spindigrammen betreffen indicatoren uit de Europa 2020 strategie en het hieraan gerelateerde EU onderwijs en training programma die de instrumentatie zijn voor de Europese ambities voor 2020. De Europa 2020 strategie draait om drie samenhangende en elkaar versterkende prioriteiten: slimme groei, duurzame groei en groei voor iedereen. De EU zet daarbij in op 5 ambitieuze doelen op de terreinen werkgelegenheid, innovatie, onderwijs, sociale betrokkenheid en klimaat/energie. De voorde- ringen op deze doelstellingen worden getoetst aan vijf centrale EU-streefcijfers, waarvan er twee gerelateerd zijn aan onderwijs en wetenschap:

1. Een verhoging van de R&D uitgaven van 1,9 procent naar 3 procent van het bbp;
2. Het percentage voortijdig schoolverlaters moet lager zijn dan 10 procent en minstens 40 procent van de 30-34 jarigen moet hoger opgeleid zijn (hbo/wo/post-doctoraal).

Onderwijs en wetenschap worden beschouwd als cruciale factoren bij het streven naar banen en groei binnen de EU. Tegelijk met bovengenoemde brede doelstellingen zijn in 2009 in het Europese werkprogramma Onderwijs en Training 2020 ook vijf benchmarks specifiek op het gebied van onderwijs afgesproken. Deze benchmarks zijn een voortzetting, aanscherping en vernieuwing van de doelen die Europa zich had gesteld in het onderwijs en training programma van de Lissabon strategie voor 2010.

Prestaties Nederland t.a.v. EU benchmarks 2020 voor onderwijs en training

Het Nederlandse aandeel voortijdig schoolverlaters daalt verder

Het aandeel voortijdig schoolverlaters (vsv'ers) binnen de EU moet in 2020 minder zijn dan 10 procent. Nederland handhaaft voor 2016 de nationale doelstelling om het aantal vsv'ers terug te dringen tot 25.000. De doelstelling van Nederland binnen de Europese doelstelling is 8 procent. Er is de afgelopen jaren in Nederland een forse vooruitgang geboekt als gevolg van actief ingezet beleid. Het

aandeel vsv'ers (in de leeftijdsgroep 18-24 jarigen) is in 2012 verder afgenomen naar 8,8 procent (figuur 2.23).

Aandeel Nederlandse volwassenen aan Leven lang leren ongewijzigd

Voor de monitoring op Europees niveau is er de Leven Lang Leren (LLL)-indicator. Deze is gedefinieerd als het percentage 25- tot 64-jarigen dat deelneemt aan een vorm van leeractiviteiten in de 4 weken voorafgaand aan de enquête. Tenminste 15 procent van de Europese volwassen bevolking (25-64) moet in 2020 een opleiding of cursus volgen. Nederland hanteert voor 2020 een scherper nationaal doel van 20 procent. Tussen 2000 en 2012 is de waarde van deze indicator in Nederland toegenomen van 15,5 procent naar 16,5 procent. Hiermee behoort Nederland in absolute zin tot de best presterende landen van Europa. De groei is de afgelopen jaren echter minder sterk geweest dan in andere landen (figuur 2.24). Volwassenen die aan formeel (bekostigd) onderwijs deelnemen vallen niet binnen de definitie van de LLL- indicator. De deelname van volwassenen aan formeel (bekostigd) onderwijs is in sommige landen hoger dan in Nederland.

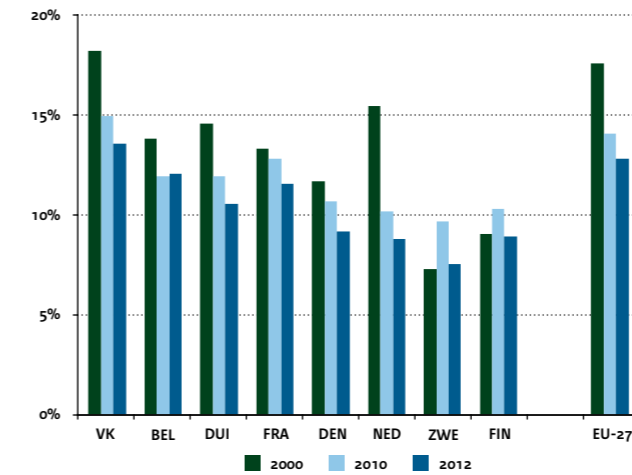
Nederlandse basisvaardigheden goed, maar geen vooruitgang

In het Europese Onderwijs en Trainingsprogramma voor 2020 is de ambitie om het aandeel 15-jarige leerlingen met lage vaardigheden op het gebied van lezen, wiskunde en natuurkunde te verminderen. Binnen Europa moet dit aandeel in 2020 op alle drie de terreinen zijn teruggebracht tot minder dan 15 procent. De Nederlandse doelstelling is scherper en ligt op 8 procent voor 2020. De afgelopen meetjaren zijn we verder van deze doelstelling verwijderd geraakt. Binnen Europa presteert Nederland echter nog steeds uitstekend met een positie in de top 5 van de Europese rangorde.

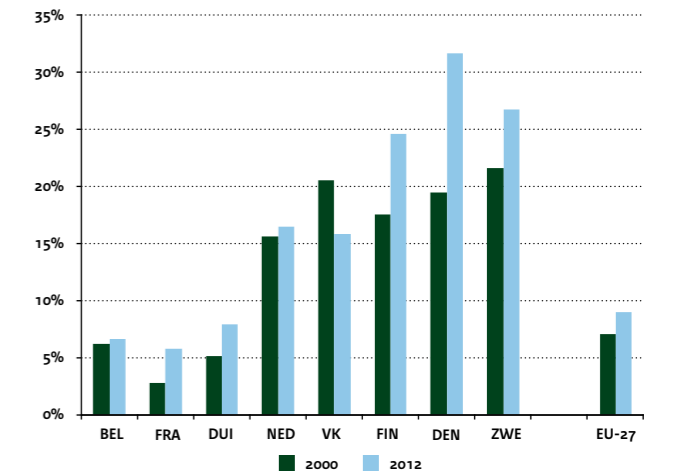
Figuur 2.25 laat zien dat het percentage zeer zwakke lezers in Nederland is gedaald van 15,1 procent in 2006 naar 14,4 procent in 2009. Slecht lezende leerlingen vinden we in Nederland vooral terug in het praktijkonderwijs (pro) en vmbo basis. Het percentage is lager dan het OESO-gemiddelde van 18,8 procent, maar het EU-doel is nog niet in zicht.

Figuur 2.26 laat zien dat het percentage leerlingen met zwakke wiskundevaardigheden in Nederland in 2009 13,4 procent bedroeg. Dit is een verslechtering ten opzichte van 2006 door een

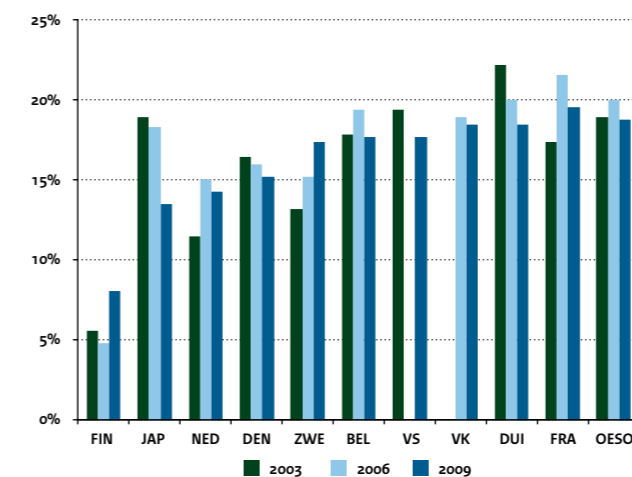
Figuur 2.23 Percentage 18 t/m 24 jarigen dat geen opleiding volgt en geen startkwalificatie heeft.

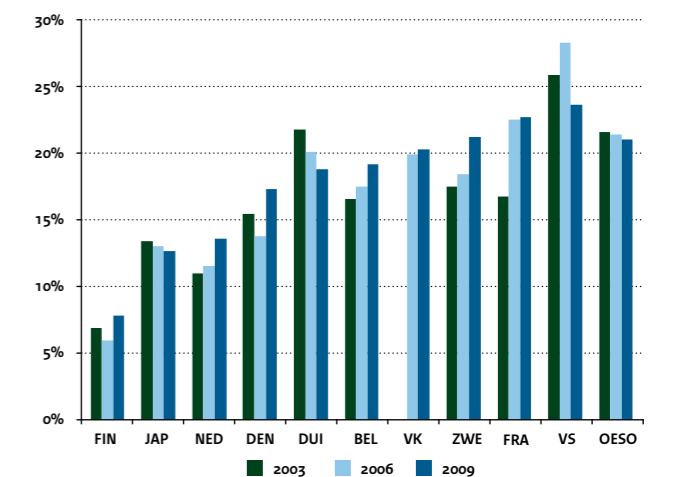
Figuur 2.24 Percentage van 25- t/m 64-jarigen dat deelneemt aan leeractiviteiten (Leven Lang Leren)

Figuur 2.25 Percentage 15-jarige leerlingen met lage leesvaardigheden

Figuur 2.26 Percentage 15-jarige leerlingen met lage wiskundevaardigheden

toename van 1,9 procentpunt. Het Nederlandse aandeel ligt nog wel ruim onder het OESO-gemiddelde van 20,9 procent.

Figuur 2.27 toont dat het Nederlandse percentage leerlingen met geringe natuurwetenschappelijke vaardigheden in 2009 13,2 procent bedroeg. Dit is ongeveer gelijk aan de waarde in 2006. Het Nederlandse percentage ligt ruim onder het OESO-gemiddelde van 18 procent. In de rangorde van OESO-landen neemt Nederland de zevende positie in.

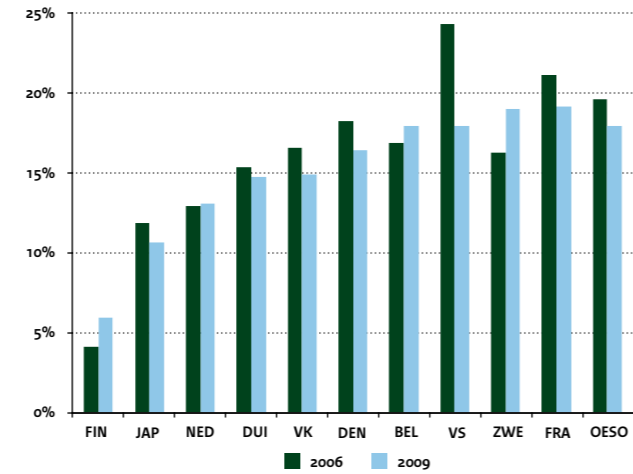
Aandeel Nederlandse hoger opgeleiden boven EU doelstelling

Het Europese doel is dat minimaal 40 procent van de 30-34 jarigen binnen Europa in 2020 een opleiding op ho-niveau heeft afgerond. In Nederland is dit aandeel in 2012 al 42,3 procent.

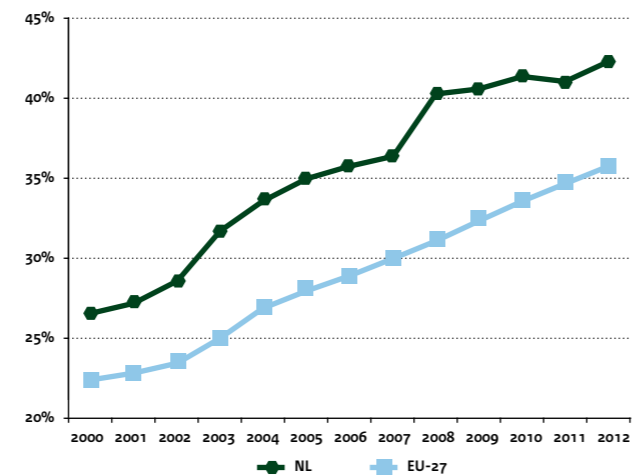
NL scoort hoog op Europese doelstelling vroegschoolse educatie

Op Europees niveau moet, in 2020, ten minste 95 procent van de kinderen van 4 jaar tot de leerplichtige leeftijd deelnemen aan vroegschoolse educatie. Het betreft in Nederland de kinderen die in groep 1 en 2 van het basisonderwijs zitten, wat momenteel al bijna 100 procent is. Deze indicator is voor Nederland minder betekenisvol, omdat hiermee bijvoorbeeld niet de deelname aan Nederlandse VVE (voor- en vroegschoolse educatie) programma's zichtbaar wordt.

Figuur 2.27 Percentage 15-jarige leerlingen met lage natuurwetenschappelijke vaardigheden

Figuur 2.28 Percentage hoger opgeleiden in de leeftijdsgroep 30-34 jarigen

3 Stelselmonitor onderwijs

3. Stelselmonitor onderwijs

De minister van OCW is verantwoordelijk voor onderwijs dat voor iedereen toegankelijk is, van voldoende kwaliteit en waarbij onderwijsmiddelen doelmatig worden besteed. Dit betekent dat scholen en instellingen voldoende moeten worden toegerust door de overheid zodat zij aan de aan hen gestelde eisen kunnen voldoen. OCW monitort in paragraaf 3.1 de *toerusting* van het stelsel op basis van een aantal belangrijke kengetallen:

- a. Deelnameontwikkeling:
 - ingeschreven aantal leerlingen/studenten
 - voor hoger onderwijs: aantal eerstejaars studenten
 - voor hoger onderwijs: aantal gediplomeerden
- b. Kerncijfers onderwijsbestel:
 - aantal scholen/instellingen/leraren
 - uitgaven per leerling/student
 - uitgaven studiefinanciering

Daarnaast volgt OCW de *prestaties* van de scholen en instellingen met behulp van een aantal kenmerkende indicatoren en kengetallen. Deze geven een beeld van de ontwikkelingen van de vaardigheden, het rendement, het opleidingsniveau, de aansluiting met het vervolgonderwijs en de arbeidsmarkt en van het toezicht en kwaliteitsoordeel door onder andere de inspectie. In paragraaf 3.2 is dit voor elke onderwijssector op een zo eenduidig mogelijke manier in beeld gebracht.

3.1 Toerusting stelsel Onderwijs

a. Deelnameontwikkeling onderwijs

Voor het bekostigde onderwijs maakt OCW jaarlijks een raming van de te verwachten aantallen leerlingen en studenten. Deze 'referentieraming' dient onder meer als onderbouwing van de onderwijsbegroting. In de raming wordt rekening gehouden met de meest recente bevolkingsprognose en met ontwikkelingen in onderwijsdeelname. Vanwege de leerplicht komt de ontwikkeling van leerlingaantallen in het primair onderwijs vrijwel overeen met de demografische ontwikkeling van de relevante leeftijdsgroep (4- tot 11- jarigen), zowel voor het verleden als de toekomst. In grote lijnen geldt dit ook voor het voortgezet onderwijs en de relevante leeftijdsgroep (12- tot 16- jarigen). Bij oudere leeftijden wordt in de raming rekening gehouden met veranderingen in de doorstroom vanuit het voortgezet onderwijs naar mbo en ho. Ook veranderingen in de stromen binnen en tussen mbo en ho spelen hierbij een rol. De hierin gerealiseerde trends worden in de raming doorgetrokken naar de toekomst.

Daling verwacht in primair en voortgezet onderwijs

Het primair onderwijs is in de jaren negentig sterk gegroeid, maar vanaf 2009 gedaald. In de komende jaren gaat het aantal leerlingen geleidelijk verder dalen vanwege de sinds 2000 in gang gezette geboortedaling (figuur 3.1). Deze demografische krimp, die in sommige regio's al eerder is begonnen, zal de komende jaren bijna het gehele land treffen, uitgezonderd de grote steden en enkele andere gemeenten (figuur 3.2).

Het voortgezet onderwijs zal in de eerstkomende jaren nog licht groeien, maar de genoemde demografische krimp zal zich ook daar gaan manifesteren; op landelijk niveau gebeurt dit vanaf 2016 (circa 7 jaar vertraagd ten opzichte van het primair onderwijs). Ook hier geldt dat regionale trends wel aanzienlijk kunnen afwijken van landelijke trends; in de provincie Limburg is bijvoorbeeld de demografische daling al eerder ingezet.

Steeds meer leerlingen kiezen in het voortgezet onderwijs voor havo/vwo in plaats van het vmbo, maar deze trend lijkt in de meest recente raming (RR2013) af te zwakken. In het verleden is het aandeel van zorg-leerlingen, dat wil zeggen praktijkonderwijs (pro)

en lwoo⁷, sterk toegenomen, maar dit aandeel zal niet veel meer veranderen (figuur 3.3). Deze ontwikkelingen zijn van groot belang voor de ontwikkelingen in het vervolgonderwijs. De toename van het aandeel van havo en vwo verklaart voor een groot deel de groei van de instroom in het hoger onderwijs.

Na groei nu stabilisatie in het mbo en ho

In het mbo en ho is indirecte (zij-) instroom van invloed op de deelname, daarnaast zijn behalve demografie, ook maatschappelijke en conjuncturele ontwikkelingen van belang. Maatschappelijke ontwikkelingen zijn bijvoorbeeld verschuivende voorkeuren van deelnemers, waaronder een steeds toenemende behoefte aan vervolgoopleidingen en een toenemende vraag naar hoger opgeleiden vanuit de arbeidsmarkt. Verder speelt de conjunctuur een beperkte rol. Bij een groei van de werkloosheid daalt de deelname aan de bbl-leergang en stijgt de deelname aan de bol-leergang evenredig.

Vanaf 2016 ligt de nieuwe raming van het aantal mbo-deelnemers hoger dan in eerdere ramingen voorzien. Dit wordt veroorzaakt door verschuivingen in het voortgezet onderwijs, die met vertraging doorwerken in het mbo:

- er is meer keuze voor vmbo binnen de brugjaren;
 - er is minder opstroom van vmbo-gediplomeerden naar havo-4.
- Voor de komende jaren tot en met 2020 zal het aantal mbo-deelnemers op ongeveer hetzelfde peil blijven, maar na 2020 volgt een daling als gevolg van de bevolkingsontwikkeling.

Het aantal studenten in het hoger onderwijs is reeds lange tijd gestegen, dit geldt voor zowel hbo als wo. Deze langdurige groei is grotendeels veroorzaakt door het feit dat steeds meer leerlingen binnen het voortgezet onderwijs zijn gaan kiezen voor havo/vwo. Voor de eerstkomende jaren wordt geen verdere groei meer verwacht, maar in latere jaren zal het aantal studenten nog wel wat oplopen. Na 2025 zal ook bij ho de demografische daling die eerder bij po en vo begon, gaan doorwerken.

Ontwikkeling deelname associate degrees

Nu de Associate degree (Ad), een tweejarige opleiding op hbo-niveau, na een succesvolle pilot definitief is ingevoerd als onderdeel van het hoger onderwijs, is de verwachting dat het aantal studenten verder zal toenemen als het opleidingsaanbod wordt uitgebreid.

Figuur 3.4 toont de ontwikkeling van de deelname t/m 2012. Eerstejaars zijn hier ad-studenten die voor het eerst aan een opleiding op hbo-niveau zijn begonnen. De associate degree is bedoeld voor mbo'ers die na hun opleiding door willen studeren en voor werkenden en werkzoekenden die weer willen gaan studeren. Voor hen sluit het Ad-programma vaak beter aan op hun interesses en persoonlijke situatie dan een vierjarige hbo-bacheloropleiding.

Jongeren langer in het onderwijs

Tussen 1990 en 2010 is de relatieve onderwijsdeelname toegenomen, vooral in de leeftijdsgroep van 19-25 jarigen. Per saldo is de gemiddelde onderwijsloopbaan in deze periode ongeveer 1¼ jaar langer geworden. Het voltijdonderwijs, met name het voltijd-hbo, heeft aan deze verlenging de grootste bijdrage geleverd. Voor de toekomst wordt nog slechts een geringe verlenging van de gemiddelde onderwijsloopbaan verwacht. Bij de jongere leeftijden neemt de deelname nog wel toe, maar bij de oudere leeftijden wordt een afname van de deelname aan bekostigd onderwijs geraamd.

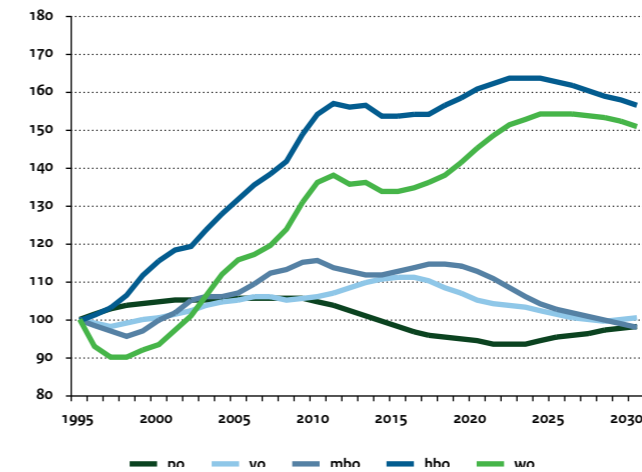
De stijging van de onderwijsdeelname in de negentiger jaren heeft een lange voorgeschiedenis. Uit tijdreeksen voor het voltijdonderwijs vanaf 1960 blijkt duidelijk dat in deze periode de onderwijsloopbanen steeds langer zijn geworden (figuur 3.5). Zo is de gemiddelde verblijftijd in het voltijdonderwijs toegenomen van circa 12,5 jaar in 1960 tot 17,7 jaar in 2012. Rond het jaar 2000 leek er een verzadiging op te treden in de deelname aan voltijdonderwijs, maar voor de komende jaren wordt weer verdere groei verwacht. De gemiddelde verblijftijd in voltijdonderwijs groeit daarmee tot circa 18 jaar in 2030.

Toename ho-gediplomeerden

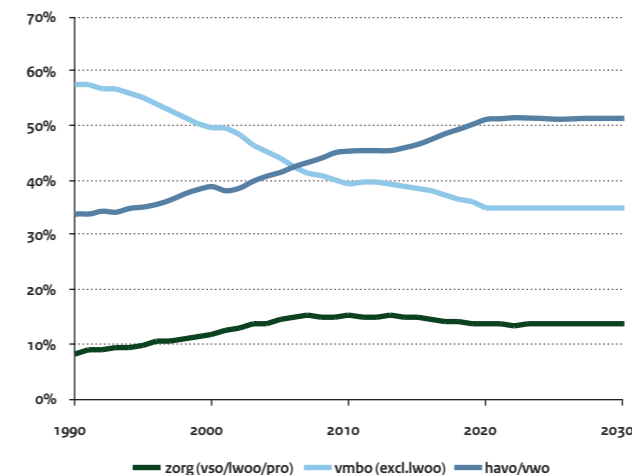
Door de verbeterde aansluiting tussen de onderwijssoorten, het feit dat men vaker kiest voor hogere onderwijssoorten, en de groei van het aantal gediplomeerden (figuur 3.6), stijgt het opleidingsniveau in Nederland. In de afgelopen 20 jaar zijn er ruim 26 duizend havo- en vwo-leerlingen bijgekomen in het derde leerjaar.

⁷ lwoo = leerwegondersteunend onderwijs; het betreft leerlingen met een lwoo-indicatie binnen het vmbo

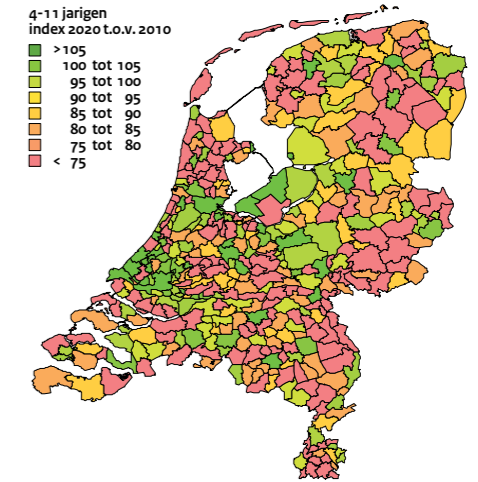
Figuur 3.1 Ontwikkeling van het aantal deelnemers Onderwijsdeelnemers (index 1995 = 100) per sector (incl. groen onderwijs)

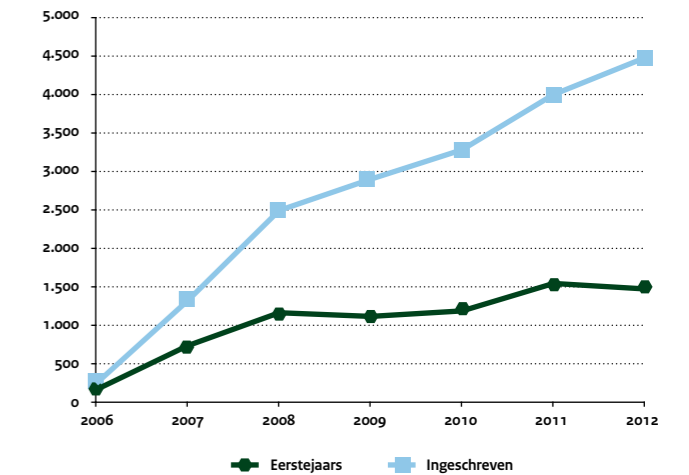
Figuur 3.3 Procentuele verdeling in het derde leerjaar Naar zorg, vmbo of havo/vwo

Figuur 3.2 Ontwikkeling 4-11 jarige bevolking per gemeente t/m 2020 Indices 2020 t.o.v. 2010

Figuur 3.4 Aantallen eerstejaars en ingeschrevenen associate degrees

Daarmee is het aandeel havo- en vwo-leerlingen in het voortgezet onderwijs met 10 procentpunt toegenomen; dat is een stijging van een half procentpunt per jaar. Een zeer belangrijke verklarende factor blijkt het toegenomen opleidingsniveau van ouders. Dit heeft een positief effect op het begeleiden en stimuleren van kinderen naar een hoger opleidingsniveau. Uit onderzoek van de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO) blijkt dat kinderen van hoger opgeleide ouders een grotere kans hebben om naar het havo of vwo te gaan dan kinderen van lager opgeleide ouders.

In 1990 was slechts een kwart van de 30-34-jarigen hoger opgeleid (hbo en wo), momenteel is dit circa 42 procent en in de toekomst zal de helft van deze bevolkingsgroep hoger opgeleid zijn (figuur 3.7). Gelijkijdig daalt het aandeel van lager opgeleiden (geen diploma en vmbo-niveau) sterk. Dit houdt ook verband met de daling van het aantal voortijdig schoolverlaters.

Figuur 3.8 laat de ontwikkeling zien van het aandeel hoger opgeleiden in de totale beroepsbevolking. Sinds 1960 is het aandeel in de leeftijdscategorie 25-64 jaar ongeveer zeven keer zo groot geworden. De figuur toont een prognose voor de ontwikkeling tot 2020. Deze voorspelt dat het aandeel hoger opgeleiden in 2020 in de leeftijdscategorie 25-64 jaar ruim 39 procent zal zijn en in de leeftijdscategorie 25-44 jaar ongeveer 42 procent.

In mei 2009 is op Europees niveau door de Onderwijs-, Jeugd- en Cultuurraad als onderdeel van het Onderwijs en Training 2020-programma een nieuw doel op het terrein van hoger opgeleiden vastgesteld. De voortgang op deze doelstelling is terug te vinden in paragraaf 2.2, 'Voortgang EU doelen Onderwijs en Training'.

b. Kerncijfers onderwijsbestel

Leerlingen, leraren, instellingen en omvang financiën

Figuur 3.9 toont de Nederlandse onderwijsstructuur, waarbij de omvang van het blokje per schoolsoort de maat is voor het leerlingenvolume. Het daadwerkelijk actuele aantal deelnemers, instellingen, personeelsleden en de omvang van de financiën is in de figuren 3.10 tot en met 3.20 opgenomen. De tellingen van leerlingen en studenten zoals hier weergegeven liggen ten grondslag aan de geraamde leerlingontwikkeling beschreven in voorgaande paragraaf.

Uitgaven per leerling (student)

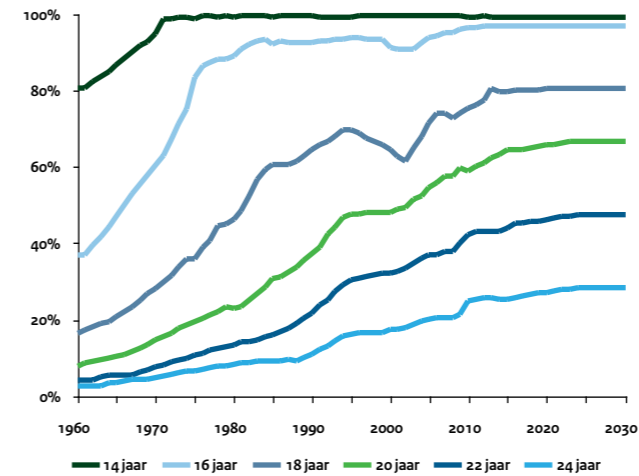
De onderwijsuitgaven volgen grotendeels de volumeontwikkeling van de leerlingen en studenten maar zijn ook afhankelijk van bijvoorbeeld beleidsintensivering, ombuigingen of cao-afspraken. De uitgaven per leerling in po en vo (gecorrigeerd voor de loon- en prijsbijstelling) zijn vanaf 2009 redelijk stabiel gebleven. In de jaren daarvoor was een stijging zichtbaar, hier liggen onder andere beleidsmatige investeringen aan ten grondslag. Het betreft arbeidsvoorwaarden intensivering, naar aanleiding van de rapporten van Van Rijn en Rinnooij Kan. Bovendien is er extra geïnvesteerd in voor- en vroegschoolse educatie, gratis schoolboeken, maatschappelijke stages en iets hogere uitgaven als gevolg van de invoering van de lumpsum in po en vo. In het mbo zijn de uitgaven per deelnemer de afgelopen jaren vrijwel constant gebleven (figuur 3.14).

De uitgaven per leerling/student zijn tussen de onderwijssectoren lastig te vergelijken. De opbouw van de OCW-uitgaven verschilt per sector. Een voorbeeld van deze onderlinge verschillen is dat huisvesting in het po en vo voor rekening van de gemeenten komt. In het mbo (en hbo en wo) is de huisvestingsbijdrage onderdeel van de rijksbijdrage. De uitgaven per deelnemer in het speciaal onderwijs liggen relatief hoger dan in het reguliere onderwijs. In figuur 3.15 is te zien dat de uitgaven per deelnemer sinds 2000 aanzienlijk zijn toegenomen, maar dat deze stijging sinds 2009 is omgezet in een lichte daling van de uitgaven. In het hbo zijn de uitgaven per student het afgelopen jaar wat gedaald. In het wo zijn de uitgaven per student tot 2010 min of meer constant gebleven maar stijgen in 2011 en 2012 licht (figuur 3.16). De figuur toont de uitgaven inclusief en exclusief collegegeld. De uitgaven per student in het hbo en wo zijn omgerekend naar prijzen van 2012, met behulp van de werkelijk uitgekeerde loon- en prijsbijstelling.

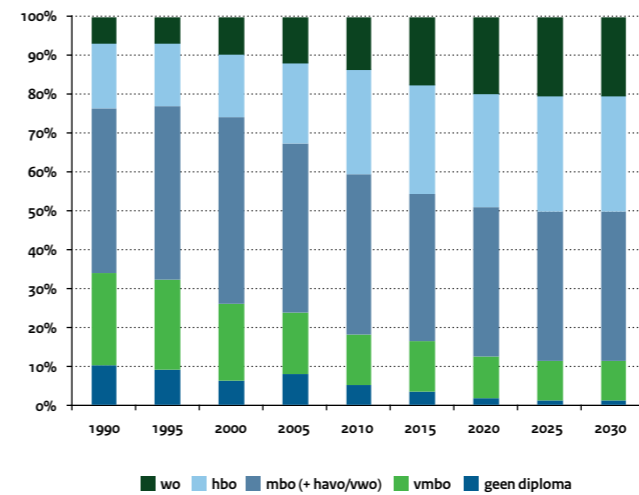
Financiële ondersteuning leerlingen en studenten

De toegankelijkheid van het onderwijs in Nederland is de directe verantwoordelijkheid van de minister. Daar waar ouders gezien hun inkomen niet draagkrachtig genoeg zijn om de kosten van hun schoolgaande (minderjarige) kinderen alleen te dragen, voorziet de overheid in een (gedeeltelijke) tegemoetkoming. Het funderend onderwijs in Nederland is gratis en lesgeld is afgeschaft. Daarnaast biedt de overheid tegemoetkomingen voor lagere inkomens. Zo is er de Wet tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten (WTOS) en voor het hoger onderwijs en voltijd-mbo

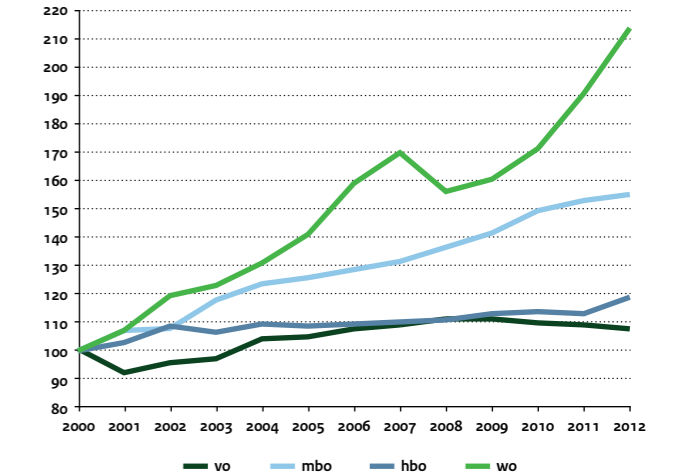
Figuur 3.5 Onderwijsdeelname voltijd-onderwijs naar leeftijd

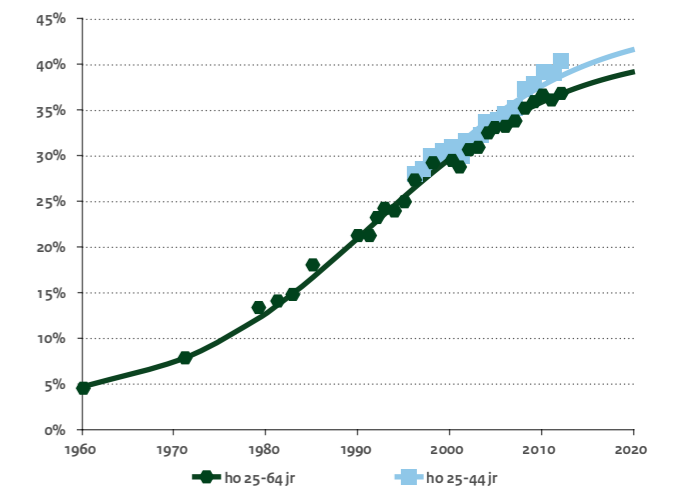
Figuur 3.7 Prognose opleidingsniveau 30-34 jarigen

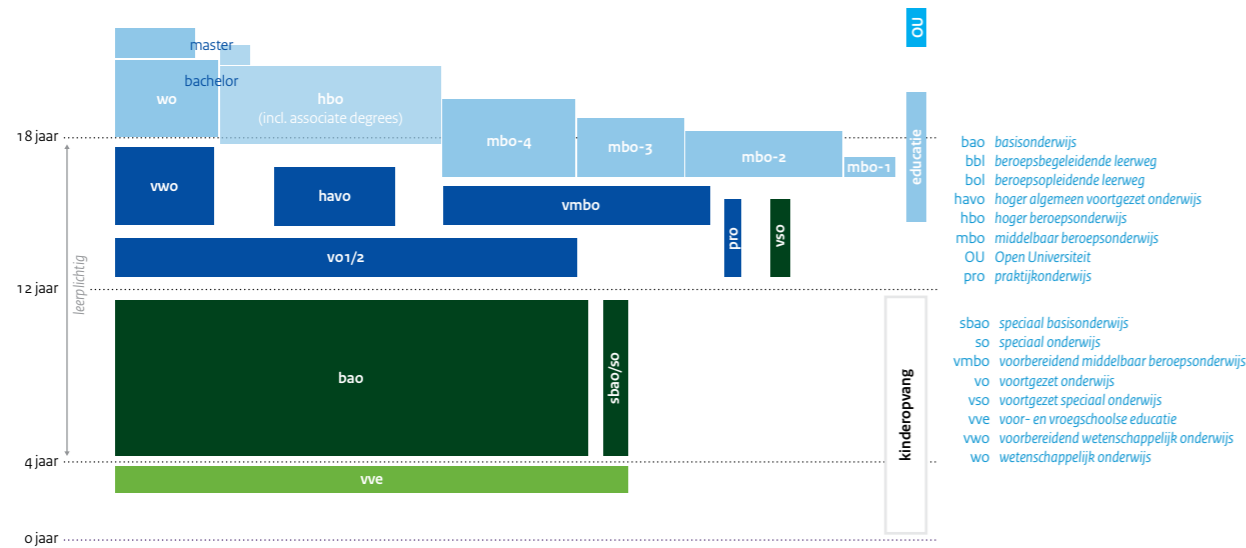
Figuur 3.6 Ontwikkeling van het aantal gediplomeerden Per onderwijssector, index met 2000=100

Figuur 3.8 Aandeel van hoger opgeleiden in de beroepsbevolking Sinds 1960 met prognose tot 2020, 25-64 jaar en 25-44 jaar

Figuur 3.9 Het Nederlandse onderwijsstelsel

Figuur 3.10 Aantal instellingen per onderwijssector

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
po scholen	7.602	7.572	7.537	7.528	7.515	7.480	7.434	7.360
bao scholen	6.953	6.929	6.898	6.892	6.881	6.848	6.806	6.742
sbao scholen	326	320	316	313	311	308	304	296
(v)so scholen	323	323	323	323	323	324	324	322
vo scholen	654	688	682	684	681	683	680	680
bve	60	74	74	73	72	71	70	70
hbo	38	42	42	41	41	40	40	40
wo	12	13	13	13	13	13	13	13

Figuur 3.11 Aantal leraren per onderwijssector
In fte x 1.000 (excl. EZ)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
po	130,5	131,5	131,9	133,4	135,5	133,3	127,5	122,5
vo	82,8	84,2	85,7	85,7	88,0	86,5	85,2	83,7
bve	36,5	36,8	38,5	38,5	38,5	38,7	37,4	35,4
hbo	24,5	25,6	27,4	28,4	29,3	29,9	30,8	--
wo	36,9	36,6	36,9	37,7	39,1	39,8	39,7	--

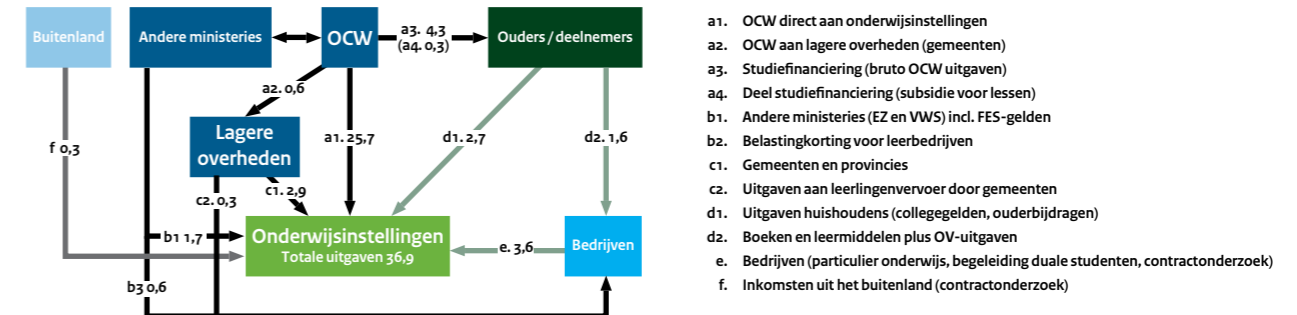
Figuur 3.12 Onderwijs in het kort

Deelnemers, instellingen, personeelsleden, uitgaven en studiefinanciering

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Aantal deelnemers (x 1.000)	3.650	3.675	3.705	3.723	3.761	3.780	3.770	3.752
Totaal po	1.658	1.657	1.662	1.664	1.659	1.647	1.630	1.609
Totaal vo	940	943	941	935	935	940	949	962
Totaal vavo	13	12	14	15	17	17	15	14
Totaal mbo	479	490	503	507	515	520	509	506
Totaal hbo	356	366	374	383	402	416	423	421
Totaal wo	204	207	211	219	232	241	244	240
Aantal instellingen	8.366	8.389	8.348	8.339	8.322	8.287	8.237	8.163
Aantal personeelsleden (x 1.000 fte)	311	315	320	324	330	328	321	--
OCW-uitgaven aan onderwijs (x 1 mln euro)	21.451	22.476	23.346	24.647	25.979	26.260	26.455	26.908
EZ-uitgaven aan onderwijs (x 1 mln euro)	638	660	691	724	756	756	762	769
Studiefinanciering (x 1 mln euro)	3.142	3.865	3.550	4.060	3.787	3.917	4.249	3.920

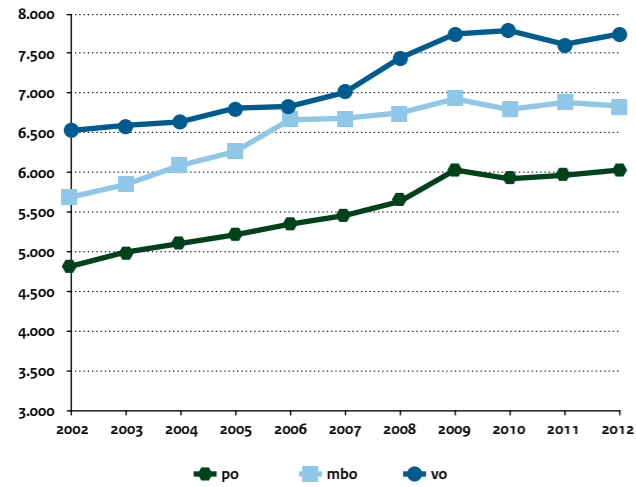
Figuur 3.13 Geldstromen voor het Nederlandse onderwijs

Uitgaven voor onderwijs, 2011 (x € 1 mld)

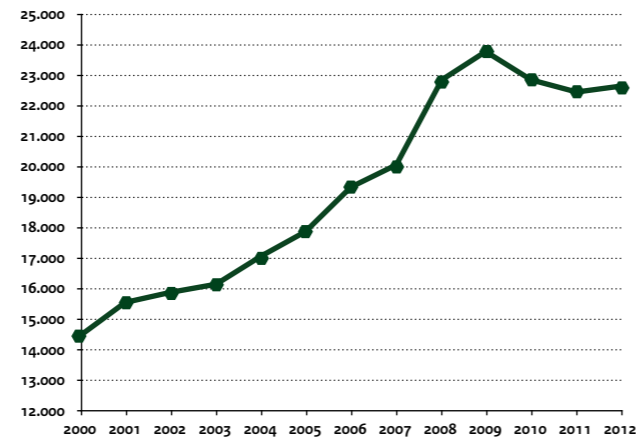

- a1. OCW direct aan onderwijsinstellingen
- a2. OCW aan lagere overheden (gemeenten)
- a3. Studiefinanciering (bruto OCW uitgaven)
- a4. Deel studiefinanciering (subsidie voor lessen)
- b1. Andere ministeries (EZ en VWS) incl. FES-gelden
- b2. Belastingkorting voor leerbedrijven
- c1. Gemeenten en provincies
- c2. Uitgaven aan leerlingenvervoer door gemeenten
- d1. Uitgaven huishoudens (collegegelden, ouderbijdragen)
- d2. Boeken en leermiddelen plus OV-uitgaven
- e. Bedrijven (particulier onderwijs, begeleiding duale studenten, contractonderzoek)
- f. Inkomsten uit het buitenland (contractonderzoek)

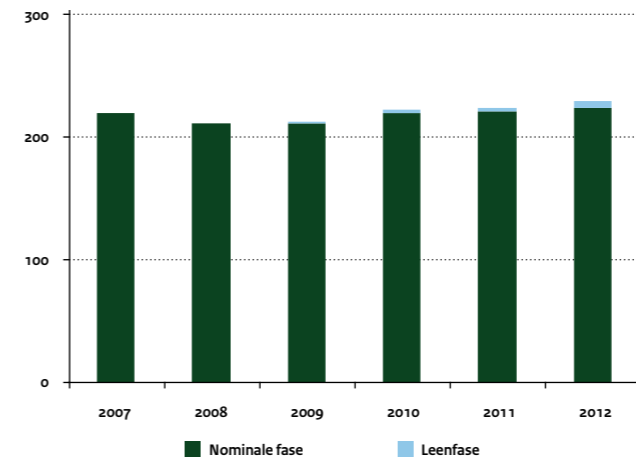
Figuur 3.14 OCW uitgaven voor onderwijs per deelnemer
Per onderwijssoort, in prijzen 2012 (in euro's)

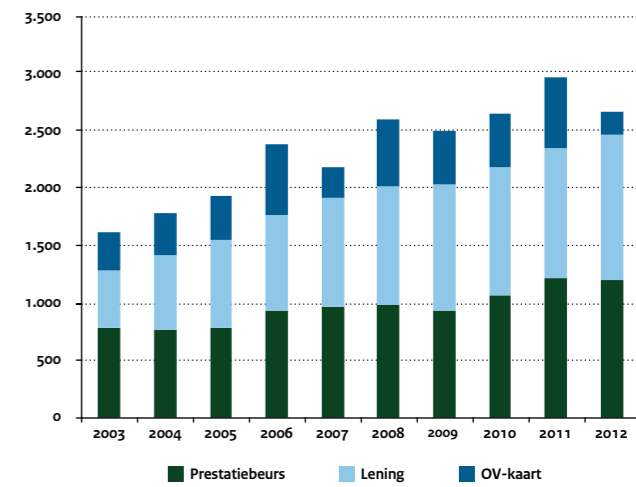
Figuur 3.15 OCW uitgaven voor (v)so per deelnemer
In prijzen 2012 (in euro's)

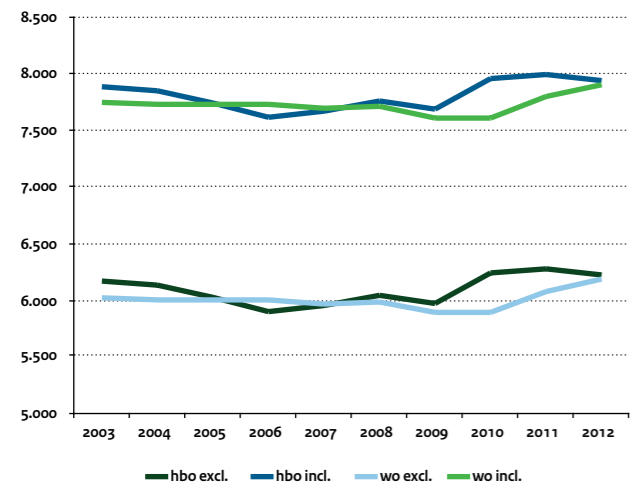
Figuur 3.18 Aantal studenten mbo bol met studiefinanciering
(x1000)

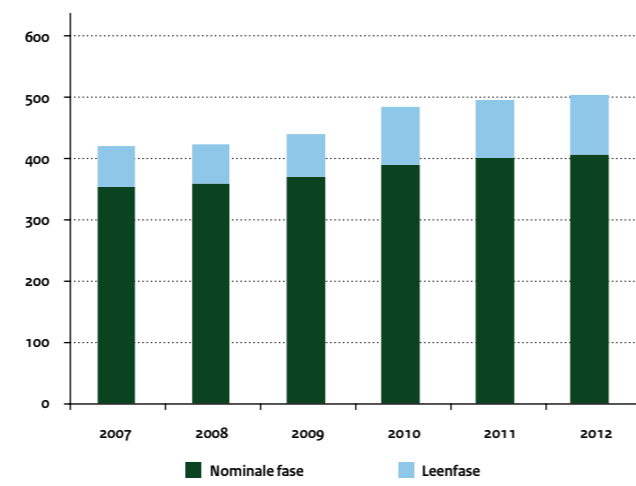
Figuur 3.19 Uitgaven studiefinanciering ho
In euro's (x 1 mln)

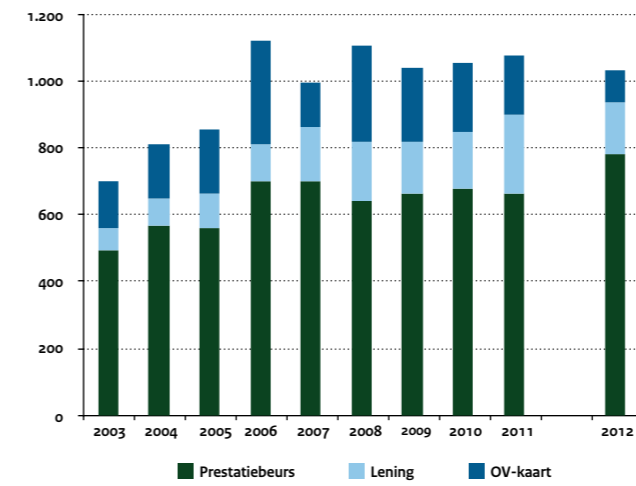
Figuur 3.16 OCW uitgaven voor ho per deelnemer
Per onderwijssoort, inclusief en exclusief collegegeld, in prijzen 2012 (in euro's)

Figuur 3.17 Aantal studenten ho met studiefinanciering
(x1000)

Figuur 3.20 Uitgaven studiefinanciering mbo (bol)
In euro's (x 1 mln)

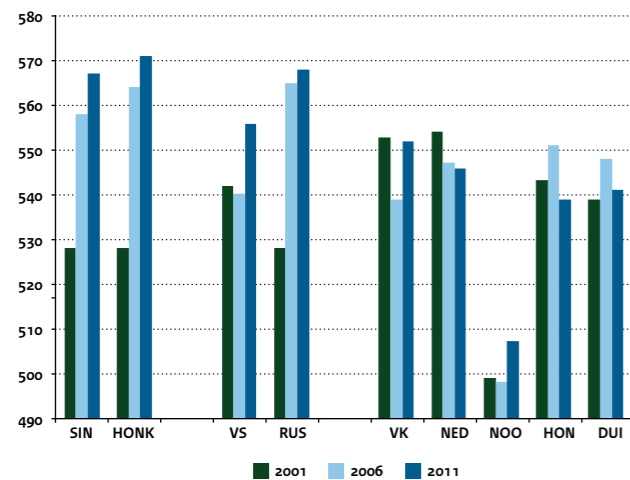
is er studiefinanciering (figuur 3.17 en 3.18). Maar behalve de financiële toegankelijkheid vormt de toegankelijkheid in relatie tot sociaaleconomische status ook een belangrijk aspect.

In het vervolg van deze publicatie is het begrip 'toegankelijkheid' daarom gedefinieerd als de kanselijkheid bij de instroom, de deelname en de doorstroom naar vervolgonderwijs. Hiermee bedoelen we dat de onderwijsloopbaan van een willekeurig individu onafhankelijk is van factoren zoals sociale, economische, etnische of culturele achtergrond. Talent en behaalde resultaten moeten doorslaggevend zijn in de onderwijsloopbaan van een individu.

Ontwikkeling uitgaven studiefinanciering

De uitgaven aan studiefinanciering zijn in 2012 gedaald ten opzichte van 2011. Bij ho zijn de uitgaven aan prestatiebeurzen (basisbeurs en aanvullende beurs) en ov-kaart lager, de uitgaven aan studietoelagen zijn hoger. De uitgaven voor de ov-kaart laten in de periode 2006-2012 een wisselend beeld zien. Dit komt doordat in sommige jaren vooruit is betaald aan de ov-bedrijven, waardoor er in een later jaar minder betaald hoefde te worden (figuur 3.19). In het mbo-bol laten de uitgaven een wisselend beeld zien. In 2012 zijn de uitgaven aan prestatiebeurzen ten opzichte van de laatste jaren gestegen, terwijl de uitgaven aan de lening en ov-kaart ten opzichte van de afgelopen jaren gedaald zijn (figuur 3.20).

Figuur 3.21 Leesprestaties 9/10-jarigen
Gemiddelde scores in lezen

3.2 Trends en prestaties onderwijsstelsel

a) artikel 1: Primair Onderwijs (po)

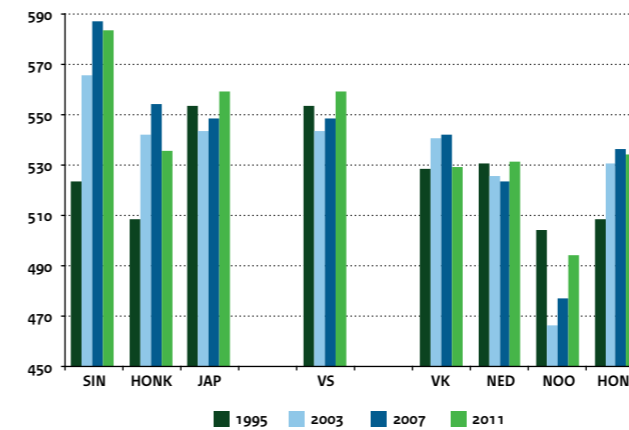
Vaardigheden/prestaties

Topprestaties beginnen bij de basis. Er is daarom veel aandacht voor basisvaardigheden van leerlingen en basiskwaliteit van het onderwijs. Maar basiskwaliteit is niet genoeg om alle leerlingen en studenten uit te dagen. De huidige samenleving en de arbeidsmarkt vragen om een hoger gemiddeld opleidingsniveau van de bevolking. Talentvolle jongeren die uitblinken op het cognitieve vlak moeten meer aandacht krijgen en leerlingen met praktische talenten moeten de mogelijkheid krijgen te worden opgeleid tot excellente vakmensen. Voor de verdere ontwikkeling van de kenniseconomie zijn kenniswerkers nodig, waaronder bèta of technisch opgeleiden.

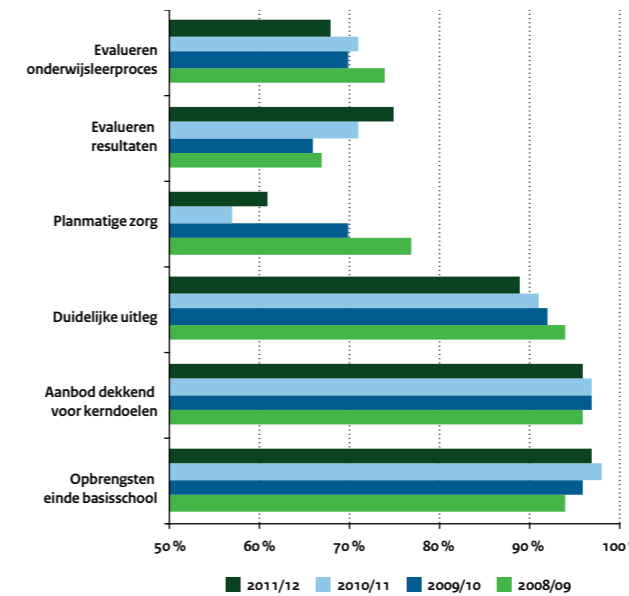
In deze context is het interessant te zien hoe de beheersing van de basisvaardigheden bij Nederlandse kinderen zich verhoudt tot die van kinderen in andere landen. Ook prestaties van excellente leerlingen en prestaties op het terrein van bèta/techniek geven een beeld van hoe Nederland er internationaal voorstaat en hoe zich deze trend de afgelopen jaren heeft ontwikkeld.

In het basisonderwijs worden twee grote internationale onderzoeken afgenomen. Progress in International Reading Literacy Study (PIRLS) is een internationaal vergelijkend onderzoek van de International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA) naar de begrijpend leesprestaties van leerlingen van 9 en 10 jaar. Trends in International Mathematics and Science Study (TIMSS) is een internationaal vergelijkend onderzoek dat sinds 1995 eens in de vier jaar de kennis toetst van rekenen en natuuronderwijs bij leerlingen van 9 en 10 jaar. Nederlandse leerlingen in groep 6 van het primair onderwijs presteerden bovengemiddeld op het gebied van leesprestaties in vergelijking met de andere landen die in 2006 aan PIRLS deelnamen (figuur 3.21). Het internationale gemiddelde, dat op 500 is gesteld, wordt ruim overschreden met een gemiddelde score van 547. Hiermee staat Nederland op de 9^e plaats van alle 40 deelnemende landen (exclusief de Canadese provincies). Belangrijk hierbij is dat voor deze leeftijdsgroep in Nederland het verschil tus-

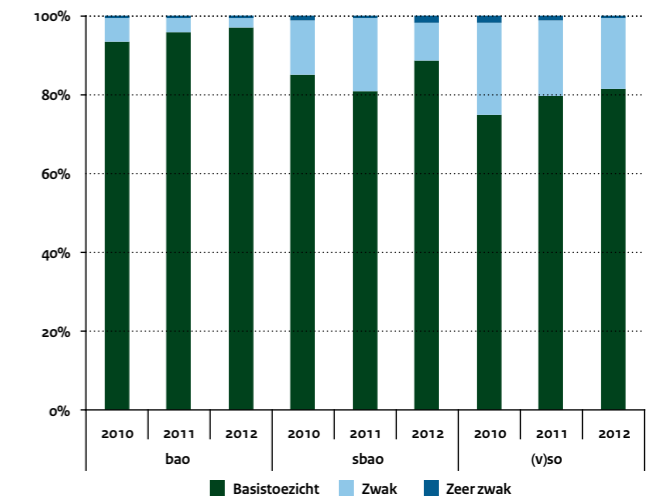
Figuur 3.22 Prestaties natuuronderwijs van 9/10-jarigen
Gemiddelde scores voor natuuronderwijs

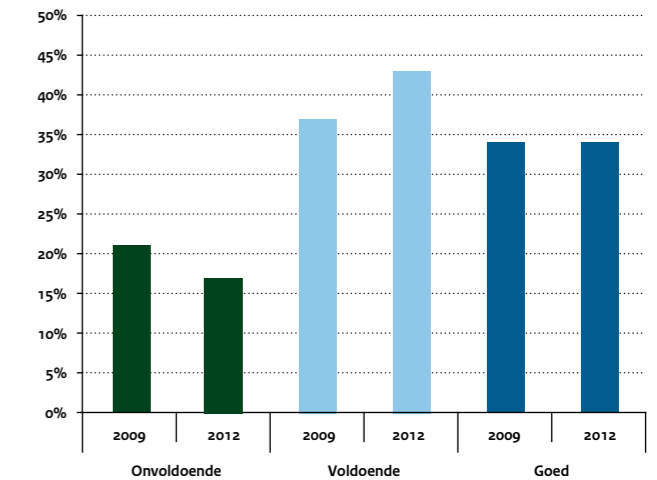
Figuur 3.24 Percentage scholen dat voldoende scoort op kwaliteitskenmerken

Figuur 3.23 Percentage scholen met basistoezicht, zwakke en zeer zwakke scholen

Figuur 3.25 Mening van ouders in het po over inspanningen van school t.a.v. ouderbetrokkenheid

sen de zwakke lezers en de groep sterke lezers klein is. Er zijn gemiddeld weinig extreem zwakke lezers (1 procent), maar de kopgroep van goede lezers is ook erg smal (6 procent).

Op het terrein van natuuronderwijs presteren 9- en 10-jarige Nederlandse leerlingen met een gemiddelde score van 523 ver boven het internationaal gemiddelde van 500 (figuur 3.22). Tien landen hebben een significant hogere gemiddelde score gehaald dan Nederland. Op de internationale ranglijst neemt Nederland nu de 17e plaats in. In 2003 was dit de 10e plaats.

Toezicht/kwaliteitsoordeel van Inspectie van het Onderwijs

Volgens de Inspectie van het Onderwijs voldoen de meeste basisscholen aan de minimale kwaliteitsnormen. Het percentage zwakke en zeer zwakke scholen nam ten opzichte van een jaar geleden verder af. Er zijn op 1 september 2012, 202 zwakke basisscholen en 17 zeer zwakke basisscholen. Een jaar eerder waren dat er nog 272 respectievelijk 42. Het aantal nieuwe zwakke scholen is in 2011/2012 iets gestegen, maar er komen er minder bij dan voorheen. In iets meer dan vier jaar tijd is het aandeel zwakke en zeer zwakke scholen gedaald van 10,6 naar 3,1 procent (figuur 3.23).

De afname van het aantal zwakke en zeer zwakke scholen is overal goed zichtbaar. In Drenthe en Friesland, provincies die voorheen relatief veel zwakke of zeer zwakke scholen kenden, was de verbetering vorig jaar al duidelijk te zien. De problemen in Groningen en Flevoland waren hardnekkiger, maar nu is ook in deze provincies een inhaalslag begonnen. Ook in de grote steden loopt het aandeel zwakke en zeer zwakke scholen terug.

Wanneer we kijken naar de eindopbrengsten van het onderwijsproces aan de hand van de belangrijkste indicatoren zijn deze niet verbeterd (figuur 3.24), ondanks de toename van het aandeel scholen dat onder basistoezicht valt. Het lijkt erop dat de kwaliteitsverbetering tot stilstand is gekomen. De onderwijsverbetering is alleen terug te zien in de zwakke en zeer zwakke scholen. Veel scholen blijken nog moeite te hebben met het evalueren. Op scholen die meer opbrengstgericht werken zijn de leerprestaties van de leerlingen iets hoger.

Toezicht/kwaliteitsoordeel van ouders over ouderbetrokkenheid

In het po zijn ouders over het algemeen tevreden over de mate waarin de school zich inspant om hen te betrekken bij de school en het onderwijs (figuur 3.25). Ouders zijn positiever over de inspanning van de school om de ouderbetrokkenheid tot stand te brengen dan in 2009. Meer informatie over ouderbetrokkenheid kan gevonden worden in de factsheet van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), die gepubliceerd is op de website van de Rijksoverheid.

b) artikel 3: Voortgezet Onderwijs (vo)

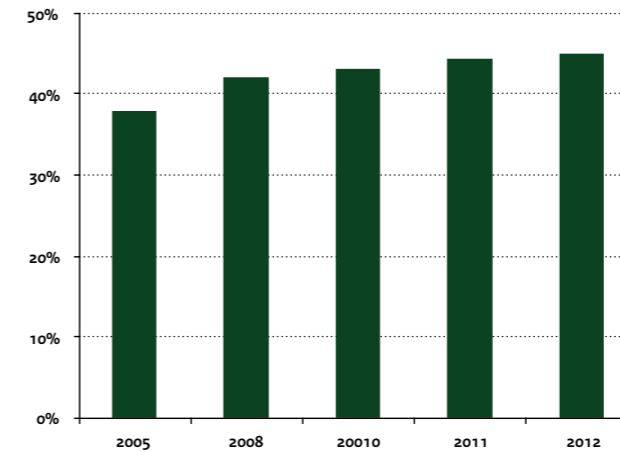
Doorstroom tussen sectoren

Het percentage Nederlandse jongeren dat deelneemt aan hogere onderwijsvormen wordt steeds groter. Het percentage havo- en vwo-adviezen is tussen 2005 en 2012 gestegen van 38 naar 45 procent (figuur 3.26). Het aandeel jongeren dat rond 15-jarige leeftijd (3e leerjaar voortgezet onderwijs) onderwijs volgt binnen de route havo/vwo is gestegen van 32 % in 2009 naar 44 procent in 2012. Als gevolg hiervan gaat een afnemend percentage met name naar het vmbo basis beroepsgerichte leerweg (exclusief leerwegondersteunend onderwijs (lwoo)). Tien jaar geleden was het percentage leerlingen dat in het derde leerjaar van het vmbo (exclusief lwoo) zat nog ruim 10 procent hoger dan in havo en vwo. In 2010 waren de verhoudingen omgekeerd en gingen 5,4 procent meer leerlingen naar het havo en vwo dan naar het vmbo (exclusief lwoo). Volgens de huidige prognose zal deze trend zich in de komende jaren verder doorzetten.

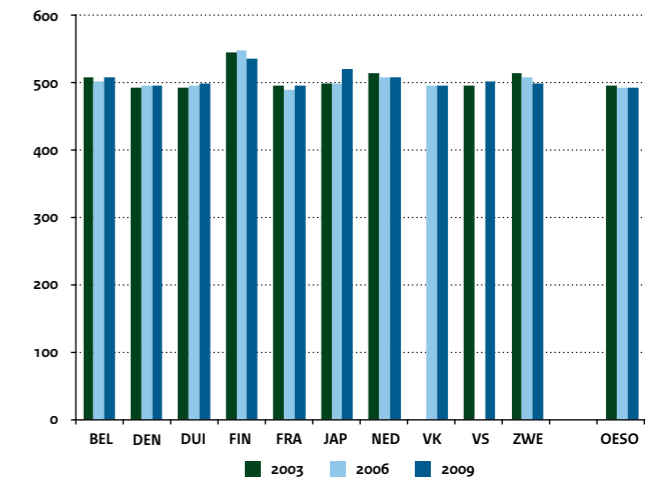
Vaardigheden/prestaties

Het Programme for International Student Assessment (PISA) is een internationaal onderzoek dat sinds 2000 elke 3 jaar de vaardigheden meet van 15-jarige leerlingen in wiskunde, lezen en natuurwetenschappen. In december 2013 publiceert de OESO nieuwe resultaten, hier presenteren wij nog de stand van 2009. De Nederlandse leerlingen scoren internationaal gezien goed. Met een gemiddelde score van 508 punten op de PISA leesvaardigheidstest presteren zij ruim hoger dan het OESO-gemiddelde van 493 punten (figuur 3.27). Hiermee neemt Nederland de 7e plaats in op de OESO-ranglijst; een plaats hoger dan in 2006. Ook bij de wiskunde-prestaties scoren de Nederlandse 15-jarigen hoog (figuur 3.28).

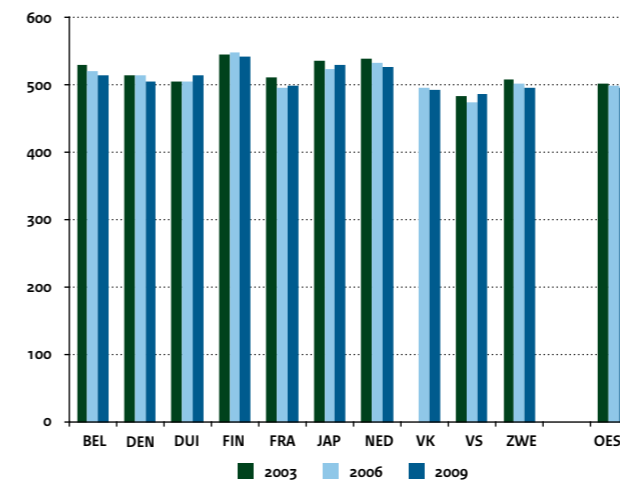
Figuur 3.26 Percentage leerlingen op basisscholen met havo- of vwo-advies

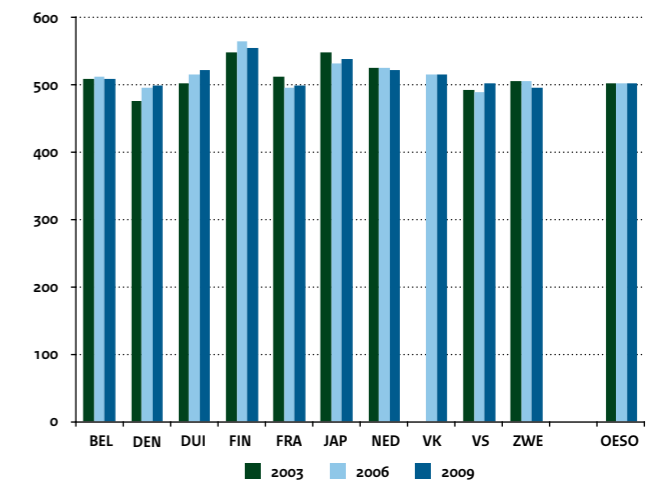
Figuur 3.27 Prestaties lezen 15-jarigen
Gemiddelde scores in lezen, PISA

Figuur 3.28 Prestaties wiskunde 15-jarigen
Gemiddelde scores in wiskunde, PISA

Figuur 3.29 Prestaties natuurwetenschap 15-jarigen
Gemiddelde scores in natuurwetenschap, PISA

Nederland ligt ver boven het OESO-gemiddelde van 496 en staat binnen de OESO op de 7e plaats met 526 punten. Voor de OESO als geheel geldt dat de prestaties op de wiskundeschaal sinds 2003 zijn gedaald. Ook in Nederland is de gemiddelde score significant gedaald van 538 punten in 2003 naar 531 in 2006 tot 526 in 2009. Deze daling is vooral toe te schrijven aan de lagere prestaties van meisjes. Nederlandse 15-jarige leerlingen haalden in 2009 gemiddeld 522 punten op het gebied van natuurwetenschappen (figuur 3.29). Hiermee is de score ten opzichte van 2006 iets gedaald. Finland is met 554 punten het best presterende land, maar Nederland scoort significant beter dan Duitsland, België, het Verenigd Koninkrijk en het OESO-gemiddelde. Duidelijk is dat de Oost-Aziatische landen ook bij natuurwetenschappen hoog in de ranglijst staan.

Vaardigheden/prestaties: zwakke en beste presteerders in het vo

Onderdeel van het Europees onderwijs en training programma is het terugbrengen van het aandeel zwakke presteerders op het gebied van lezen, wiskunde en natuurwetenschappen. De prestaties van Nederland zijn in hoofdstuk 2 'Trends internationaal' gepresenteerd.

Rendement

Rendement is een belangrijk aspect van doelmatigheid van het onderwijs: hoe lang doen jongeren over hun onderwijscarrière en wat levert dit op? De verwachte slaagkans in 2012 van leerlingen in het vo is met 83 procent bijna gelijk gebleven aan die van 2011. Dit blijft de laatste jaren redelijk stabiel (figuur 3.30). De verwachte slaagkans beschrijft het percentage ingestroomde leerlingen dat uiteindelijk op enig moment een diploma haalt in het vo. Dit is dus iets anders dan het slagingspercentage in een bepaald jaar.

Ook het aantal jongeren dat zonder diploma het onderwijs verlaat, beïnvloedt de slaagkans en is mede bepalend voor het rendement van het onderwijs. De afgelopen jaren daalde het aantal jongeren dat het vo en het mbo zonder diploma verliet. De Europese vsv-indicator, die het percentage jongeren tussen de 18-24 jaar buiten het onderwijs en zonder startkwalificatie laat zien, vertoont sinds 2000 een gestage daling. De prestaties van Nederland zijn in hoofdstuk 2 'Trends internationaal' gepresenteerd. Uit de laatste editie van de VSV-Atlas (www.aanvalopschooluitval.nl) blijkt dat het aantal nieuwe vsv'ers in het schooljaar 2011/12 ruim 31 procent lager lag

ten opzichte van het schooljaar 2005/06. De daling van het aantal vsv-ers is relatief het grootst geweest in het vo vanwege invoering van de kwalificatieplicht.

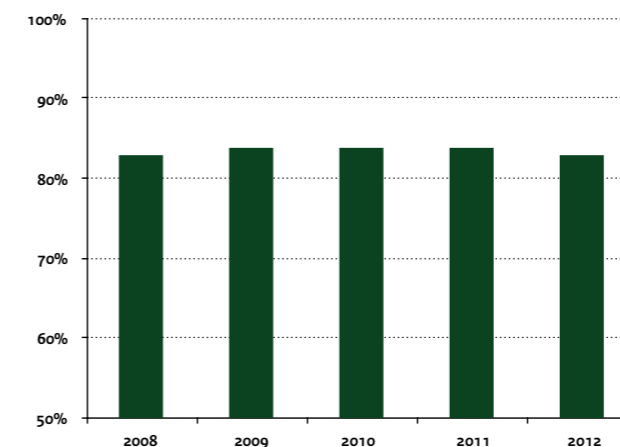
Toezicht/kwaliteitsoordeel van de Inspectie van het onderwijs

Volgens de Inspectie van het Onderwijs heeft een toenemend deel van de scholen in het voortgezet onderwijs basistoezicht. Wel kent het voortgezet onderwijs in vergelijking met andere sectoren een relatief hoog percentage zwakke en zeer zwakke scholen. Het percentage zwakke scholen is iets afgenomen tot 9,4 procent in 2011/2012 (figuur 3.31). De toename van het percentage scholen in het voortgezet onderwijs met basistoezicht geldt voor alle onderwijssoorten, met uitzondering van de kaderberoepsgerichte leerweg van het vmbo en het havo, waar het percentage zwakke scholen stijgt.

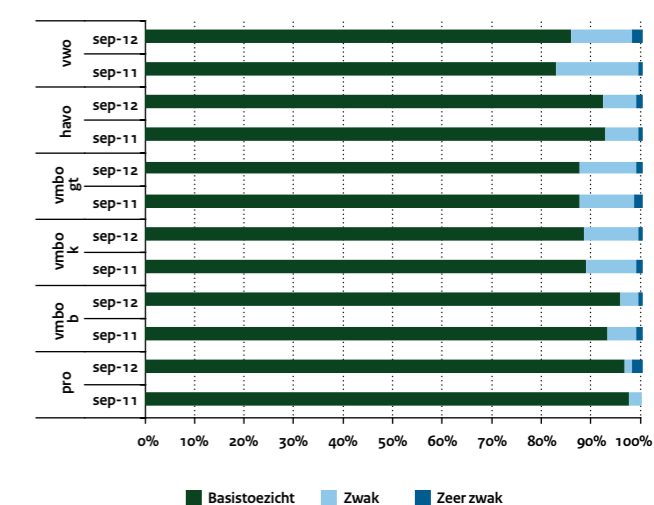
Net als in het basisonderwijs zijn zwakke scholen in het voortgezet onderwijs niet evenredig over het land verspreid. Vooral Friesland en Groningen geven een problematisch beeld. Beide provincies hebben een laag percentage afdelingen met basistoezicht, maar het percentage is wel aan het toenemen.

Het leerstofaanbod voor vmbo basis- en kaderberoepsgerichte afdelingen werd in schooljaar 2011/2012 als voldoende beoordeeld. Het percentage scholen dat efficiënt gebruik maakt van de onderwijstijd (de uitval van geplande onderwijsactiviteiten blijft beperkt, het ongeoorloofde verzuim is beperkt en leerlingen maken efficiënt gebruik maken van de onderwijstijd) is in 2011/2012 bijna 90 procent. De kwaliteit van het didactisch handelen van leraren en afstemming worden gemeten aan de hand van een aantal indicatoren voor uitleg, taakgerichte werksfeer en betrokkenheid van leerlingen. De Inspectie beschouwt deze als basisvaardigheden van leraren: deze vaardigheden moeten zij minimaal beheersen om een les van voldoende kwaliteit te verzorgen. Het niveau wat betreft het geven van uitleg en het zorgen voor een taakgerichte werksfeer is op het merendeel van de beroepsgerichte leerwegen in orde. Het Nederlandse voortgezet onderwijs voldoet in grote lijnen aan de minimumkwaliteitseisen die de Inspectie aan dit onderwijs stelt. Het percentage afdelingen met voldoende opbrengsten is de laatste jaren redelijk stabiel (figuur 3.32).

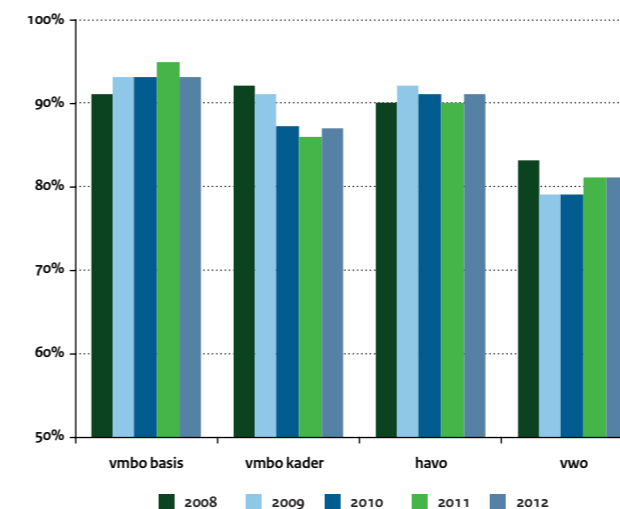
Figuur 3.30 Verwachte slaagkans in het vo
In procenten van de instroom

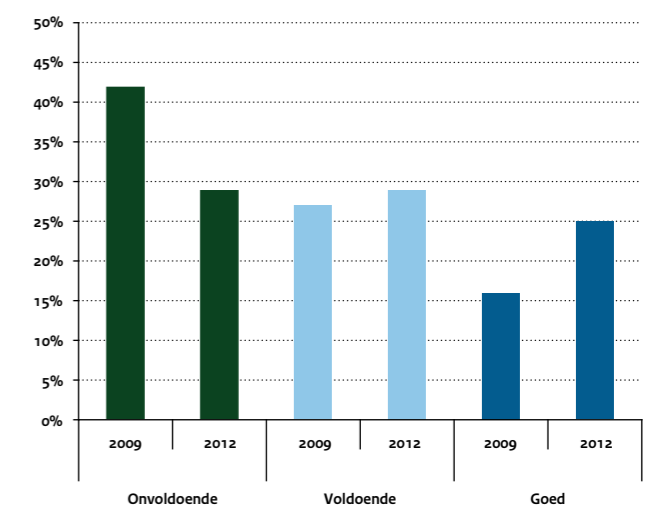
Figuur 3.31 Percentage scholen met basistoezicht, zwakke en zeer zwakke scholen

Figuur 3.32 Percentages scholen met voldoende opbrengsten

Figuur 3.33 Mening van ouders in het vo over inspanningen van school t.a.v. ouderbetrokkenheid

Toezicht/kwaliteitsoordeel van ouders over ouderbetrokkenheid

In 2012 is zo'n 54 procent van de ouders in het vo tevreden over de inspanning van de school om ouderbetrokkenheid te stimuleren (figuur 3.33). Ouders zijn in vergelijking met 2009 positiever over de inspanningen van de school.

c) artikel 4: Middelbaar beroepsonderwijs (mbo)

Vaardigheden/prestaties

Zoals reeds in de paragraaf over het voortgezet onderwijs is beschreven, maar ook in paragraaf 2.2, 'Voortgang EU doelen', is het aantal jongeren dat het onderwijs zonder diploma verlaat in de afgelopen jaren gedaald. Dit voortijdig schoolverlaten vindt plaats vanuit het vo, maar vooral vanuit het mbo: in 2011/12 waren er ruim 8.400 vsv-ers vanuit het vo, tegenover 27.000 vanuit het mbo. Binnen het mbo komt 70 procent van de vsv-ers uit de beroepsopleidende leerweg (bol) en 30 procent uit de beroepsbegeleidende leerweg (bbl) (figuur 3.34).

Rendement

Naast de positieve ontwikkelingen bij de reductie van het aantal voortijdig schoolverlaters, zien we de afgelopen jaren in het mbo ook een stijging van het rendement. Het rendement van het mbo wordt o.a. weergegeven door de indicator 'Jaarresultaat'. Deze indicator betreft de benchmark van de MBO Raad, en geeft het aandeel mbo-gediplomeerden per jaar weer t.o.v. het totaal van de gediplomeerden (mbo-blijvers en mbo-verlaters) en ongediplomeerde mbo-verlaters. Het jaarresultaat is van 67% in 2010 gestegen naar 68% in 2011. De stijging van het jaarresultaat geldt voor alle niveaus van het mbo (figuur 3.36).

Van alle mbo-deelnemers die het mbo verlaten stroomt ongeveer 1/3 door naar het hbo. Zij vormen bijna een kwart van de instroom in het hbo. Van deze groep mbo-ers haalde in 2012 57 procent een hbo-diploma (figuur 3.35)

Rendementsverbetering zien we ook in de verwachte slaagkans (figuur 3.37). De verwachte slaagkans beschrijft het percentage ingestroomde deelnemers dat uiteindelijk op enig moment een diploma haalt in het mbo. Dit is dus iets anders dan het slagingspercentage in een bepaald jaar.

Toezicht/kwaliteitsoordeel van de Inspectie van het Onderwijs

Op 1 september 2011 heeft het overgrote deel (bijna 96 procent) van de mbo-scholen basistoezicht. Het percentage zwakke en zeer zwakke scholen ligt op ruim 4 procent. De kwaliteit van het onderwijsproces bij de bekostigde opleidingen in het mbo is op een aantal punten gelijk gebleven: op het gebied van het leveren van maatwerk, het bieden van begeleiding tijdens leersituaties en de vormgeving van de beroepspraktijkvorming. De onderwijsinspectie hanteert sinds 2012 een nieuw toezichtkader. Vier op de vijf opleidingen voldoen aan de basiskwaliteit. Uit gestructureerde lesobservaties blijkt dat driekwart van de docenten beschikt over de benodigde basisvaardigheden.

Het aantal zeer zwakke beroepsopleidingen is in vergelijking met 2011 toegenomen. Op 1 september 2012 waren in het bekostigd mbo 22 opleidingen zeer zwak, ten opzichte van 14 in 2011. Het betreft opleidingen waar het onderwijsproces en de opbrengsten onvoldoende zijn. De Inspectie van het Onderwijs concludeert dat vooral een goede kwaliteitsborging essentieel is om te zorgen dat het aantal zeer zwakke opleidingen in de toekomst niet verder stijgt. Deze schiet bij tweederde deel van de instellingen op onderdelen tekort. Ook zijn verbeteringen nodig bij de examinering en diplomering. De kwaliteit van de examinering van het beroepsgericht onderwijs is steeds meer afhankelijk geworden van een betrouwbare beoordeling in de praktijk en de controle daarop door de examencommissie.

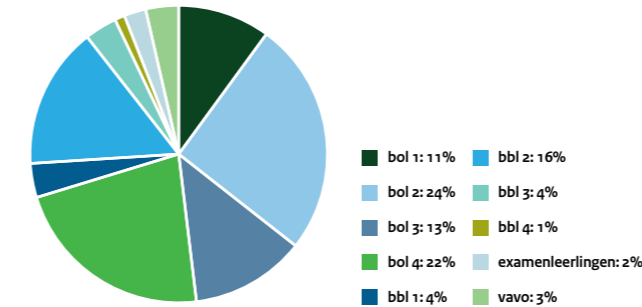
Toezicht/kwaliteitsoordeel van deelnemers

In 2012 (Jobmonitor) gaven mbo-deelnemers hun opleiding gemiddeld een 6,9 en de instelling waar de opleiding onder valt een 6,4. Door de jaren heen zijn deelnemers iets meer tevreden over hun opleiding, maar de tevredenheid over de instelling blijft nagenoeg gelijk (figuur 3.38).

Toezicht/kwaliteitsoordeel van ouders over ouderbetrokkenheid

Ouders van mbo-deelnemers zijn, in vergelijking met po en vo, het minst tevreden over de inspanningen van de instelling om hen te betrekken bij de school en het onderwijs. Iets minder dan de helft van de ouders vindt dat de instelling onvoldoende doet om ouderbetrokkenheid te stimuleren (figuur 3.39).

Figuur 3.34 Nieuwe vsv'ers in het mbo

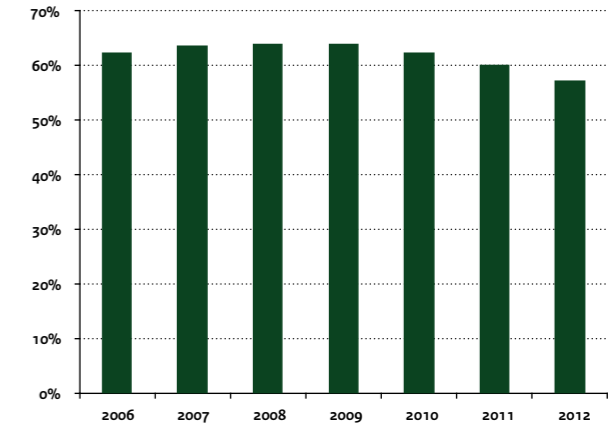

Figuur 3.36 Percentage deelnemers per mbo niveau dat de opleiding succesvol afrondt.

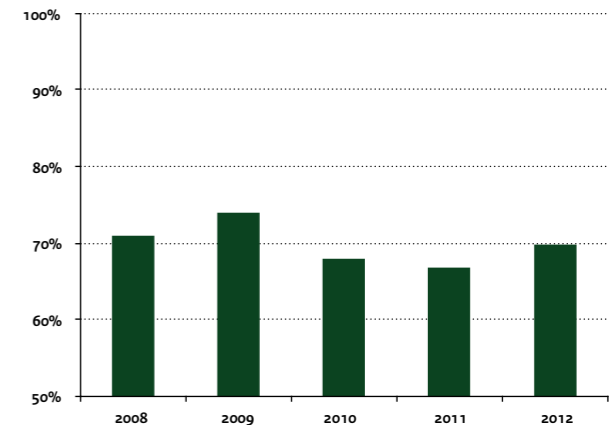
Ten opzichte van de totale mbo-uitstroom

	2008	2009	2010	2011
Niveau 1	66%	67%	71%	73%
Niveau 2	62%	64%	66%	68%
Niveau 3	63%	65%	66%	65%
Niveau 4	65%	68%	69%	69%

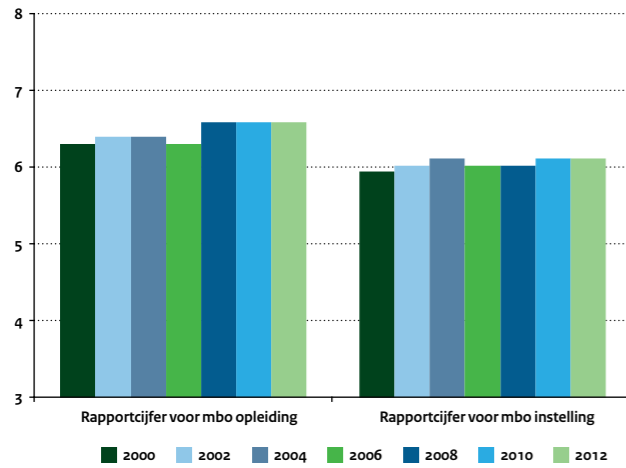
Figuur 3.35 Het percentage dat een hbo-diploma haalt van het totale aantal mbo-ers dat doorstroomt naar het hbo.

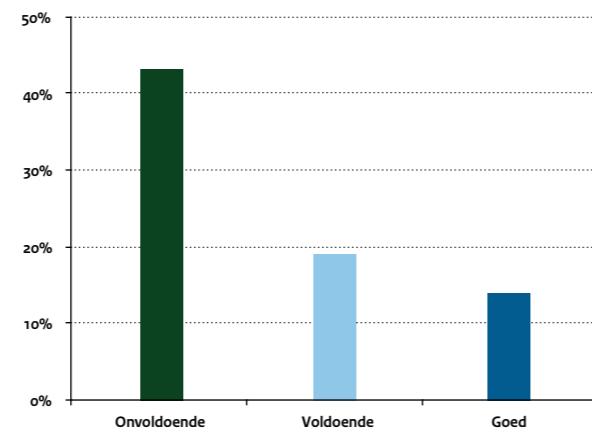
Figuur 3.37 Verwachte slaagkans in het mbo in procenten van de instroom

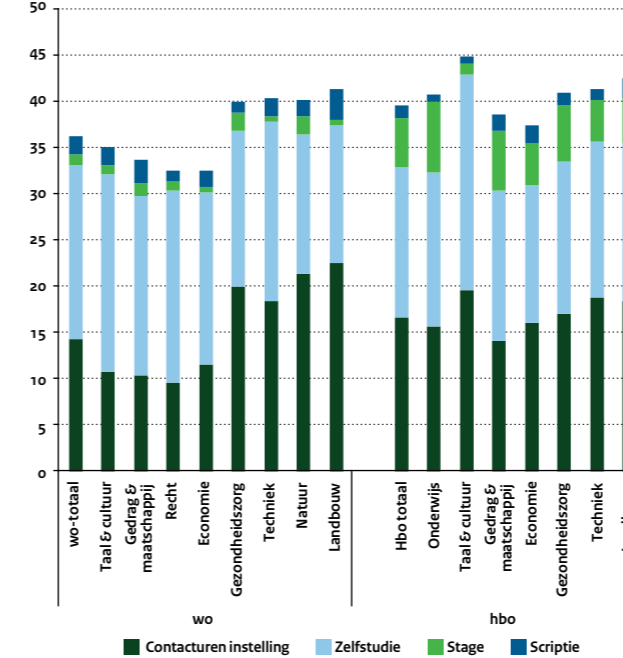
Figuur 3.38 Tevredenheid mbo-deelnemers

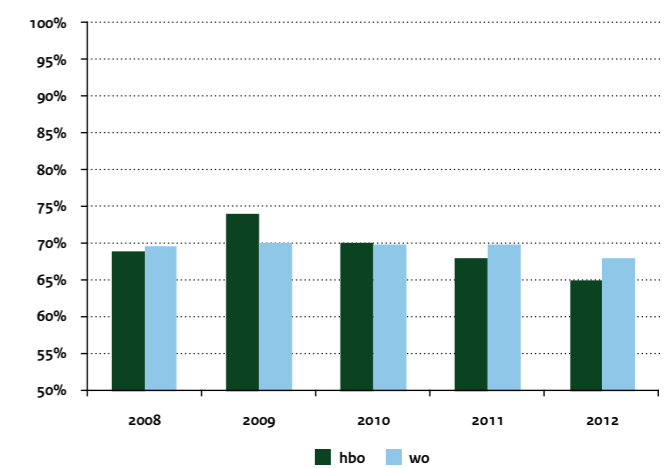
Figuur 3.39 Mening van ouders in mbo over inspanningen van school t.a.v. ouderbetrokkenheid

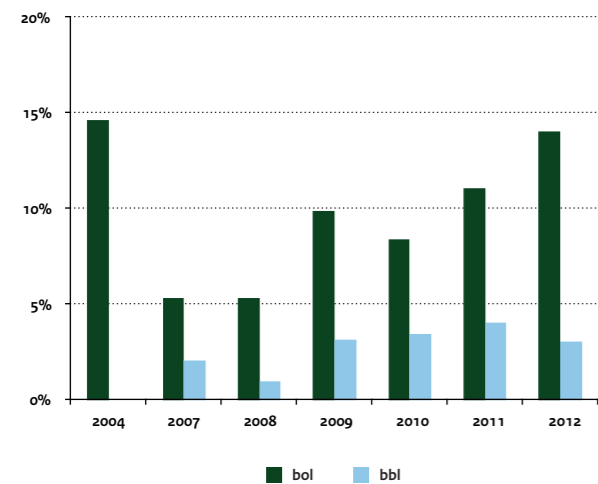
Figuur 3.42 Studietijd van studenten in 2012 (uren per week)

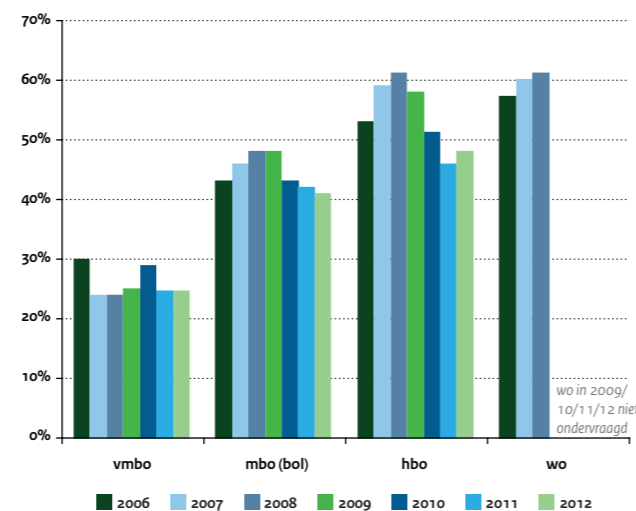
Figuur 3.43 Verwachte slaagkans in het hbo en wo

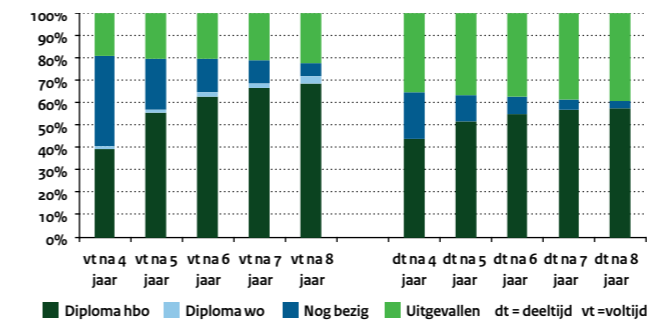
Figuur 3.40 Werkloosheid van gediplomeerde mbo'ers anderhalf jaar na het beëindigen van de opleiding

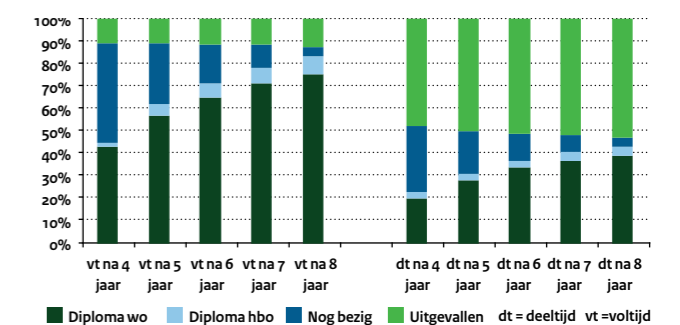
Figuur 3.41 Aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt Percentage goede beoordeling onder gediplomeerden

Figuur 3.44 Rendement hbo cohort 2004 na 4-8 jaar

Figuur 3.45 Rendement wo cohort 2004 na 4-8 jaar

Aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt

Een mbo-diploma verkleint de kans op werkloosheid. Dit neemt niet weg dat de werkloosheid van gediplomeerde mbo'ers anderhalf jaar na het beëindigen van de opleiding als gevolg van de economische crisis gestegen is ten opzichte van 2007. Voor bol is het percentage werkloosheid onder gediplomeerde mbo'ers in 2012 toegenomen ten opzichte van 2011 (figuur 3.40). Dit geldt niet voor de gediplomeerde mbo'ers in bbl, het werkloosheidspercentage is in 2012 iets gedaald na een stijging in voorgaande jaren.

Uit onderzoek van ROA blijkt dat over het algemeen de aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt goed is voor gediplomeerde schoolverlaters. Starters op de arbeidsmarkt vinden echter niet altijd een baan op het niveau waarvoor zij zijn opgeleid. Het ROA-onderzoek toont ook wat gediplomeerden zelf vinden van de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt (figuur 3.41). Dit aspect scoort het slechtst bij de schoolverlaters van het vmbo, maar het vmbo is in theorie niet bedoeld als directe voorbereiding op de arbeidsmarkt. Ruim 40 procent van de schoolverlaters van het mbo (bol) vindt dat de opleiding een goede basis biedt. Dit is (weer) minder dan het jaar ervoor, wat vooral een weerslag is van de economische crisis. Overigens zijn er wat betreft de tevredenheid over de aansluiting ook verschillen in studierichting en niveau. In de richting gezondheidszorg wordt de aansluiting veel vaker als heel goed genoemd. Ook de niveaus 3 en 4 scoren hoger dan bol als totaal.

Leven lang leren: ontwikkeling onderwijs aan volwassenen

De kenniseconomie vraagt dat mensen zich tijdens hun leven blijven ontwikkelen, dat ze blijven werken en leren. Er worden andere eisen gesteld aan de moderne werknemer en ondernemer. Dit betekent dat ook na afsluiting van het reguliere onderwijs een leven lang leren de levenshouding van elke Nederlandse burger moet worden. Binnen de EU is veel aandacht voor leven lang leren in het EU 2020-programma voor onderwijs en training. Zie voor de prestaties van Nederland voor deze indicator paragraaf 2.2, 'Voortgang EU doelen Onderwijs en Training programma'.

In 2007 is op Europees niveau de 5-jaarlijkse Adult Education Survey (AES) uitgevoerd, waarmee meer gedetailleerde informatie over een leven lang leren is verkregen. In deze enquête is gevraagd naar cursusdeelname over de afgelopen 12 maanden (in plaats van 4 weken

bij de LLL-indicator van de EU). Het betreft cursussen in een institutionele setting van zowel formeel als niet-formeel onderwijs. De enquête is door de OESO uitgebreid met een aantal niet-EU landen. In *Education at a Glance 2013* staan de resultaten, maar deze zijn ook op de website van *Trends in Beeld* opgenomen (www.trendsinbeeld.minocw.nl).

d) artikel 6/7: Hoger onderwijs (ho)

Vaardigheden/prestaties: gediplomeerden

Zoals in de voorgaande paragrafen besproken, hebben de ontwikkeling van de demografie, de toegenomen doorstroom en de inhaalslag door vrouwen ervoor gezorgd dat de bevolking steeds hoger is opgeleid. Dit zien we ook terug in de toename van met name het aantal wo-gediplomeerden. De toegenomen onderwijsdeelname, opleidingsniveau, ho-deelname en ho-gediplomeerden is uitgebreid beschreven in paragraaf 3.1.

Vaardigheden/prestaties: Studie- en instructietijd

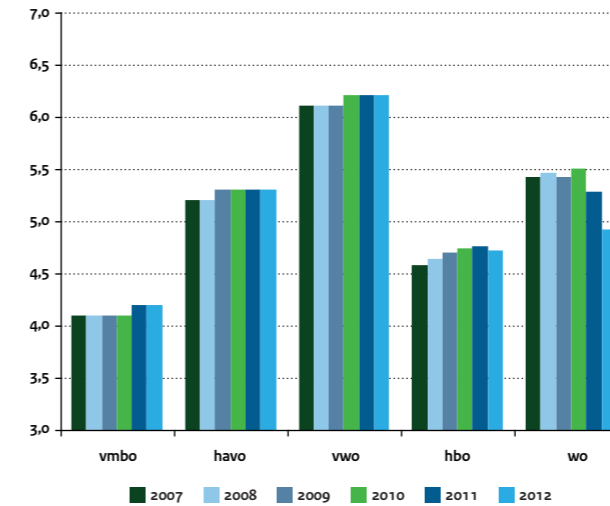
Een goede balans tussen de intensiteit en het aantal uren dat studenten les krijgen stelt hen in staat effectief te leren. Uit de studentenmonitor blijkt dat, afhankelijk van de studierichting, het aantal contacturen varieert tussen de 10 en 23 uur per week. De overige uren bestaan voor een belangrijk deel uit zelfstudie en in mindere mate uit stage of scriptie (figuur 3.42).

Rendement

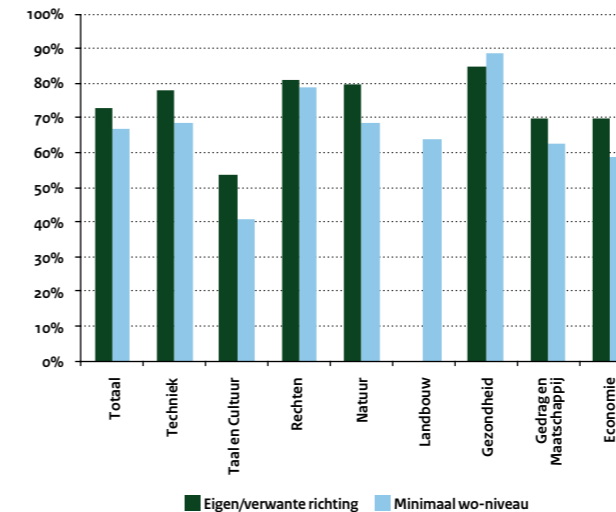
Onderwijsrendement is een belangrijk aspect van doelmatigheid. In het hbo daalden de rendementcijfers de laatste jaren. In 2009 was er sprake van een stijging, maar vanaf 2010 is er sprake van een daling. De verwachte slaagkans in het wo is de afgelopen jaren stabiel gebleven maar t.o.v. 2011 nu toch gedaald tot 68 procent (figuur 3.43). Deze indicator beschrijft het percentage ingestroomde studenten dat uiteindelijk op enig moment een diploma haalt in het ho. Dit is dus iets anders dan het slagingspercentage in een bepaald jaar.

Meer specifiek blijkt dat van de voltijd hbo-studenten die in 2004 aan hun studie begonnen nog geen 40 procent in de nominale studieduur hun studie afronden. Na 6 jaar had 62 procent een

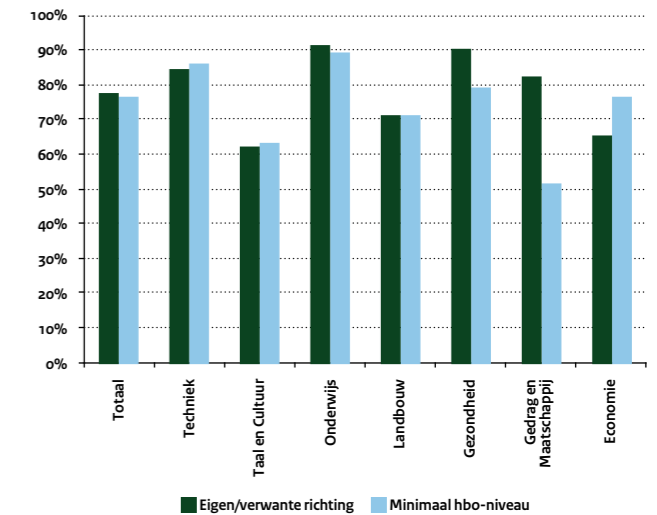
Figuur 3.46 Verwachte verblijfsduur van gediplomeerden per onderwijssoort

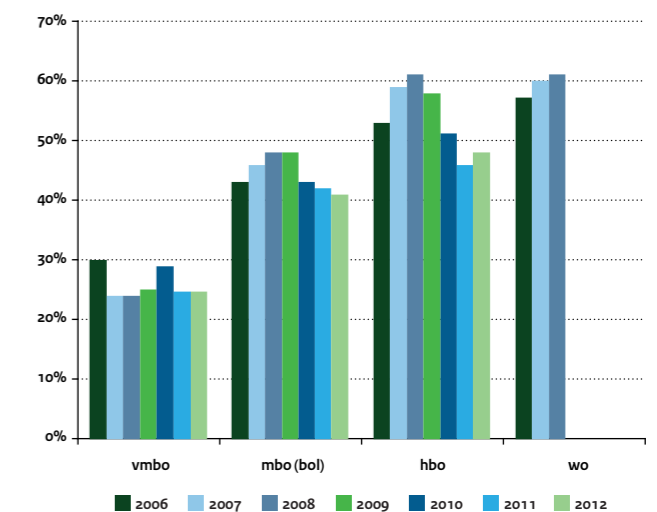
Figuur 3.48 Percentage afgestudeerde wo-ers uit 2007/08 met een baan op minimaal wo-niveau en in de eigen/verwante richting

Figuur 3.47 Percentage afgestudeerde hbo-ers uit 2010/11 met een baan op minimaal hbo-niveau en in de eigen/verwante richting

Figuur 3.49 Aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt

hbo-diploma en 2 procent een wo-diploma, terwijl 21 procent was uitgevallen. 15 procent studeerde nog (figuur 3.44). Iets meer dan 40 procent van degenen die in 2004 in het wo instroomden rondde in 4 jaar hun voltijdse studie af. Ongeveer 83 procent van de voltijdse wo-studenten haalde na 8 jaar een diploma in het hoger onderwijs, 75 procent in het wo (doctoraal- of wo-bachelordiploma) en 8 procent in het hbo. De uitval uit het wo na 8 jaar is ongeveer 13 procent, terwijl na 8 jaar nog 4 procent van de studenten bezig is met de studie (figuur 3.45).

In het hbo vallen studenten met mbo of havo als vooropleiding vaker uit dan studenten met vwo als vooropleiding. In het wo blijken studenten met hbo als vooropleiding het vaakst uit te vallen en met vwo het minst vaak. Meer gegevens hierover zijn terug te vinden op www.trendsbeeld.minocw.nl.

De verwachte verblijfsduur van gediplomeerden in het hbo is de afgelopen jaren toegenomen, maar t.o.v. 2011 weer iets gedaald (figuur 3.46). De indicator is een uit een cohortsimulatie berekende gemiddelde tijdsduur tussen de peildatum waarop deelnemers zijn geteld als eerstejaars en het moment waarop ze met diploma uitstromen.

De verwachte verblijfsduur van gediplomeerden in het wo is opnieuw gedaald. Hoewel de verwachte verblijfsduur per onderwijssoort de afgelopen jaren min of meer constant is gebleven, zijn er in toenemende mate studenten die niet de snelst mogelijke route van het po naar een hbo- of wo-diploma volgen. Het stapelen van opleidingen, bijvoorbeeld van vmbo via havo naar hbo, wint de laatste jaren weer aan populariteit. Stapelen is een geschikt instrument voor studenten die meer tijd nodig hebben om een hoger opleidingsniveau te bereiken. Flexibiliteit van het onderwijsstelsel met de mogelijkheid van stapelen vergroot de toegankelijkheid. Zo krijgen kinderen met onderwijsachterstanden een kans om op een hoger niveau uit te stromen. De cijfers laten zien dat de gemiddelde deelnemer in het ho inmiddels afstudeert met een vertraging van ruim 2 jaar. Die vertraging is opgelopen ten opzichte van de snelst mogelijke route van het primair onderwijs naar een hbo- en wo-diploma.

Aansluiting onderwijsarbeidsmarkt

Een diploma in het hoger onderwijs reduceert de kans op werkloosheid aanzienlijk. Uit onderzoek van ROA blijkt dat afgestudeerden met een diploma in het hoger onderwijs anderhalf jaar na het afstuderen minder vaak werkloos zijn dan afgestudeerde mbo'ers. Bijna 80 procent van de hbo-afgestudeerden vindt een baan op eigen niveau of in de eigen richting, voor wo-afgestudeerden liggen de percentages wat lager (figuur 3.47 en 3.48).

Het ROA-onderzoek toont ook wat gediplomeerden zelf vinden van de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Van de afgestudeerden in het hbo vindt iets minder dan de helft dat de opleiding voldoende basis was om te starten op de arbeidsmarkt (figuur 3.49).

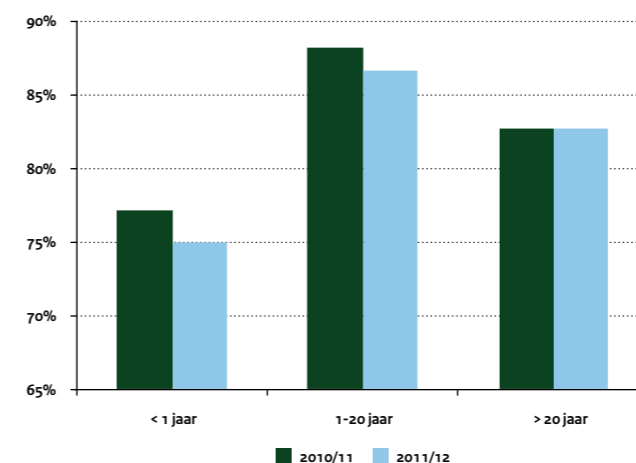
e) Artikel 9: Leraren

Vaardigheden/prestaties

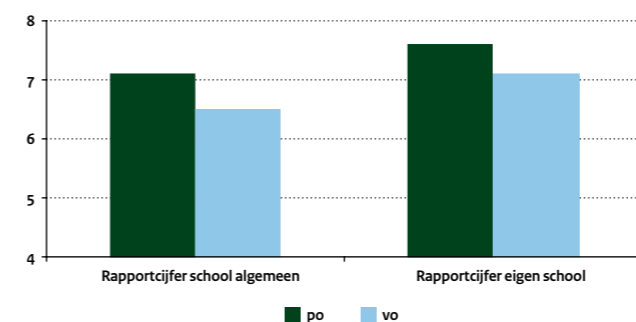
De meeste leraren in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs beschikken over voldoende basisvaardigheden om goed les te geven. Ze leggen duidelijk uit, realiseren een taakgerichte werksfeer en betrekken de leerlingen actief bij de les. Van de leraren laat 2 tot 3 procent tijdens de les geen van deze basisvaardigheden zien. Het is aan de schoolleiders en besturen om deze leraren te leren herkennen zodat ze hierop aangesproken kunnen worden en kunnen worden begeleid. Bij een op de acht leraren in het basisonderwijs beoordeelt de inspectie ten minste een van de basisvaardigheden als onvoldoende. In het voortgezet onderwijs gaat het om ruim een op de vijf leraren. Verdere professionalisering van deze groep leraren is nodig en dient zich in eerste instantie te richten op het toepassen van de basisvaardigheden.

Er zijn geen grote verschillen in vaardigheidsniveaus tussen mannen en vrouwen of tussen jongere en oudere leraren. Wat opvalt is dat leraren in het eerste jaar dat ze lesgeven minder vaak over de basisvaardigheden beschikken (figuur 3.50). De ondersteuning en begeleiding van beginnende leraren is in veel andere landen beter geregeld dan in Nederland. Verder verschilt de begeleiding van beginnende leraren sterk tussen scholen. Leraren die beschikken over de basisvaardigheden verschillen in de mate waarin ze óók over complexe vaardigheden beschikken. Complexe vaardigheden zijn onder andere; het afstemmen van de instructie, de verwerkingsop-

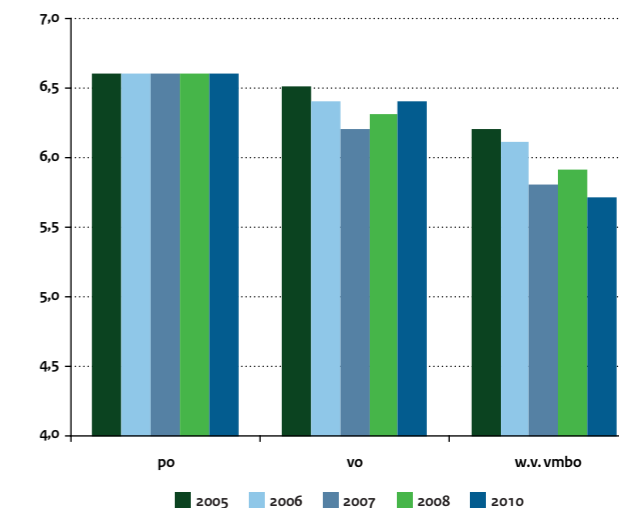
Figuur 3.50 Percentage leraren met basisvaardigheden, naar jaren werkervaring

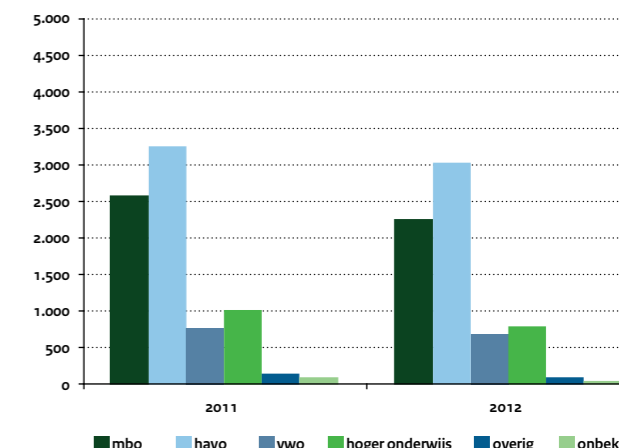
Figuur 3.52 Mening van leraren over de school (po en vo) waar zijn werken. 2010.

Figuur 3.51 Rapportcijfers ouders over de kwaliteit van leraren

Figuur 3.53 Instroom lerarenopleidingen basisonderwijs Naar vooropleiding

drachten en de onderwijstijd, het systematisch volgen en analyseren van de voortgang van leerlingen (basisonderwijs), het bieden van planmatige zorg (basisonderwijs), het nagaan of leerlingen de uitleg begrijpen (voortgezet onderwijs) en het geven van inhoudelijke feedback (voortgezet onderwijs). Complexere vaardigheden zullen steeds belangrijker worden: zowel in het speciaal onderwijs als in het reguliere onderwijs is meer afstemming en ondersteuning nodig voor de kwetsbare leerlingen. Ook de aandacht voor excellentie vereist meer differentiatie; steeds meer leerlingen stromen door naar hogere niveaus van onderwijs. Dit vraagt extra aandacht voor afstemming en zorg en begeleiding van scholen.

Mening ouders over leraren

Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft tot en met 2010 middels het Opinieonderzoek Onderwijs elke twee jaar gepeild hoe de Nederlanders, in het bijzonder ouders van schoolgaande kinderen en leraren, over het onderwijs denken. De rapportcijfers die de burgers en ouders in 2010 aan de leraren gaven, verschillen in po en vo nauwelijks ten opzichte van 2008, al zien we in het vmbo wel een dalende trend (figuur 3.51).

Mening leraren over school

In hetzelfde opinieonderzoek zijn leraren ondervraagd naar hun mening over de school waar zij werken en over het onderwijs in het algemeen. De kwaliteit van het basisonderwijs beoordelen de leraren in 2010 met een 7,1 en ze geven de eigen school een 7,6. Het voortgezet onderwijs krijgt een 6,5 voor de kwaliteit en een 7,1 voor de eigen school (figuur 3.52).

Lerarenopleidingen

De instroom in de lerarenopleidingen voor het basisonderwijs is in 2011 en 2012 gedaald ten opzichte van 2010. Veruit de meeste studenten komen rechtstreeks van het havo of uit het mbo (figuur 3.53). Wanneer de cijfers van 2012 vergeleken worden met die van 2007, is het aantal startende studenten aan de pabo met bijna 30 procent gedaald, terwijl de instroom in overige hbo-opleidingen is gestegen.

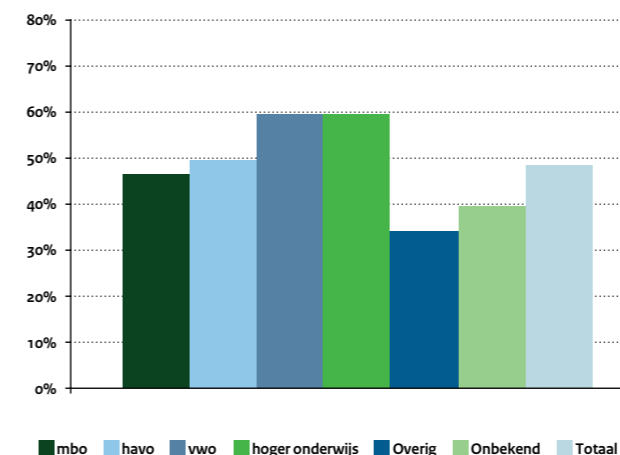
Het studierendement van de lerarenopleiding voor het basisonderwijs is verder gedaald (figuur 3.54). Dat terwijl er behoefte is aan gekwalificeerde leraren met name doordat er de afgelopen 10 jaar vergrijzing optrad in het lerarenkorps. Die vergrijzing doet zich

vooral voor in het vo en bve (figuur 3.55), waar het aandeel oudere leraren aanmerkelijk groter is dan de jonge aanwas. Daardoor kan mogelijk niet goed aan de vervangingsvraag worden voldaan. De komende 5 à 10 jaar zal een groot deel van de leraren met pensioen gaan. In het vo betreft dit veelal academisch opgeleide leraren. Hiervoor staat een kleiner aantal eerstegraads bevoegde jonge leraren klaar. Veel leraren zijn inmiddels bezig met opscholing, onder andere via een lerarenbeurs.

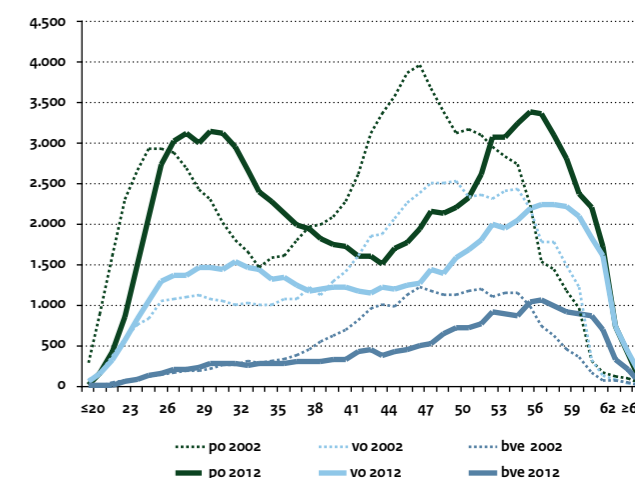
Vacatures

In po, vo en bve is het aantal vacatures tussen 2007 en 2012 gedaald, eerst in vo en bve en later ook in po (figuur 3.56). Dit is mede een gevolg van de afgenomen economische groei en de toename van de werkloosheid.

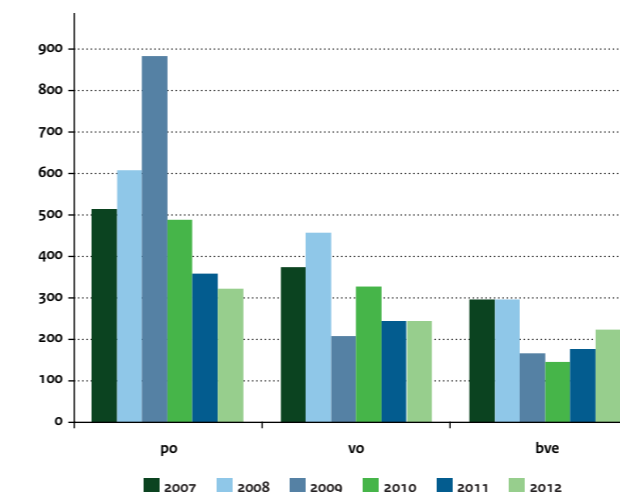
Figuur 3.54 Studierendement van lerarenopleiding na 5 jaar studie (naar vooropleiding, jaar van instroom = 2006)

Figuur 3.55 Leeftijdsverdeling van docenten

Figuur 3.56 Gemiddeld aantal openstaande vacatures voor leraren en directiepersoneel

4 Stelselmonitor Cultuur en Media

Inleiding

Het Nederlandse cultuur- en medialandschap is een samenspel van veel instellingen, organisaties en individuen. Zij zijn van grote economische en maatschappelijke waarde voor de Nederlandse samenleving. Binnen dit landschap heeft het Ministerie van OCW (inclusief de cultuurfondsen, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en het Nationaal Archief) een brede stelselverantwoordelijkheid. Dit vloeit voort uit de Mediawet en verschillende cultuurwetten: de Wet op het specifiek cultuurbeleid (WSC), de Wet tot behoud van cultuurbezit (WBC), de Monumentenwet, de Archiefwet, de Wet op de archeologische monumentenzorg (WAMZ), de Auteurswet en fiscale regelgeving. Deze wettelijke taken worden vervuld in een context van steeds grotere (en kwalitatief betere) concurrentie van marktpartijen, demografische ontwikkelingen en behoefte aan financieel en maatschappelijk draagvlak.

4.1 Toerusting stelsel Cultuur en Media

Stelselkenmerken Cultuur en Media

Het Nederlandse cultuur- en medialandschap wordt gekenmerkt door toenemende concurrentie en sterke veranderingen in de voorkeuren en het mediagebruik van de bevolking. Bescherming van het publieke belang betekent daardoor meer dan instandhouding van cultuuraanbod. In de mediasector nemen de commerciële omroepen en internetaanbieders een belangrijk deel van het aanbod voor hun rekening. Binnen de cultuursector verzorgt het Rijk (basis) voorzieningen die niet elders tot stand komen. Bovendien borgt het Rijk bepaalde functies van het stelsel (zoals behoud van erfgoed, talentontwikkeling en Research&Development). Gesubsidieerde cultuurinstellingen worden geacht hun 'eigen inkomsten' (inkomsten uit de markt of afkomstig van giften of sponsoring) te vergroten.

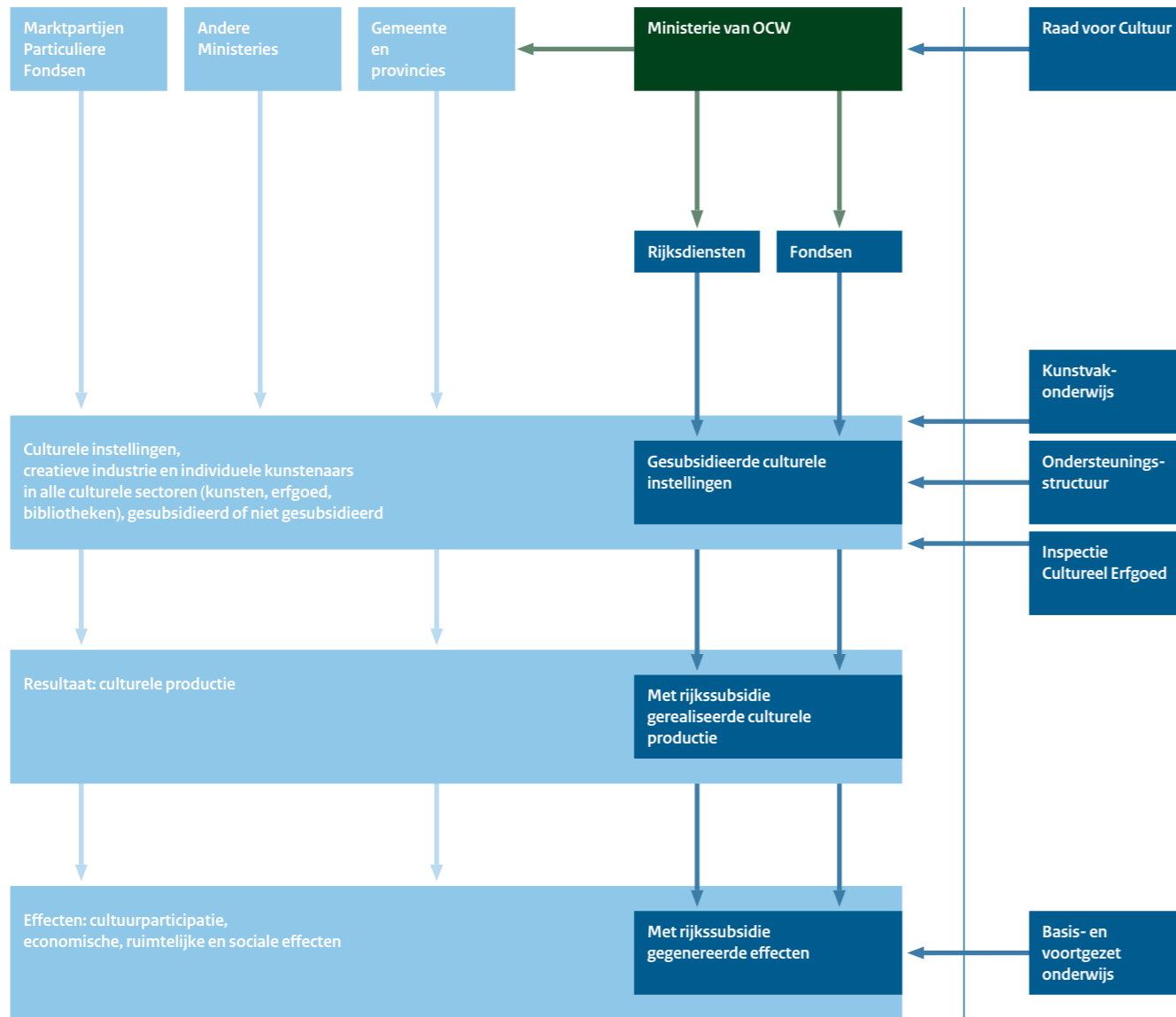
Inrichting van het Nederlandse cultuurbestel

Het Nederlandse cultuurbestel bevat de kunsten (waaronder podiumkunsten, beeldende kunst, architectuur en vormgeving, nieuwe media en film, amateurkunst en cultuureducatie), het cultureel erfgoed (monumenten, musea, archieven en archeologie) en de letteren en bibliotheken. Figuur 4.1 brengt dit bestel in beeld. Kenmerkend is dat het Ministerie van OCW, waaronder de cultuurfondsen, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en het Nationaal Archief, haar rol vervult in een breed veld van marktpartijen en andere overheden.

De rol van OCW binnen de culturele sector is gebaseerd op de verschillende cultuurwetten. Binnen de cultuursector legt de wet de volgende brede stelselverantwoordelijkheid voor het Rijk vast:

- de kwaliteit van het cultuuraanbod op peil houden;
- cultureel erfgoed beschermen tegen aantasting of vernietiging;
- diversiteit van aanbod en gebruik bewaken en bevorderen;
- toegankelijkheid bewerkstelligen voor alle burgers;
- onafhankelijkheid van makers veiligstellen tegenover druk van de markt en inhoudelijke bemoeienis van overheden.

Figuur 4.1 Cultuurstelsel in beeld

Bron: OCW, http://www.trendsinebeeld.minocw.nl/grafieken/2_2_1.php

Figuur 4.2 Landelijke Culturele Basisinfrastructuur (BIS)
Subsidieperiode 2009-2012, naar functie

Aantal	Soort instellingen	Budget verdeling 2010
Functie: Cultuurfondsen		
1	Nederlandse Fonds voor de Podiumkunsten	10,8%
1	Mondriaan Stichting	3,4%
1	Fonds Bouwkunst, Vormgeving en Beeldende Kunsten	4,2%
1	Stimuleringsfonds Architectuur	1,5%
1	Filmfondsen	6,2%
1	Nederlands Letterenfonds	1,4%
1	Fonds Cultuurparticipatie	3,1%
Functie: Instandhouding van landelijk gespreid aanbod en topkwaliteit		
3	Operagezelschappen	5,9%
10	Symfonieorkesten	10,8%
7	Dansgezelschappen	3,9%
8	Toneelgezelschappen	3,1%
1	Friestalig toneelgezelschap	0,3%
13	Jeugdgezelschappen podiumkunsten	1,3%
29	Musea en erfgoedbeherende instellingen	26,2%
Functie: Internationaal platform		
14	(Internationale) vakfestivals	1,7%
Functie: Ontwikkeling van talent, vernieuwing en experiment		
10	Postacademische instellingen	2,3%
21	Productiehuizen podiumkunsten	2,0%
11	Presentatie instellingen beeldende kunsten	0,6%
25	Ontwikkelinstanties	2,5%
Functie: Ondersteuning		
10	Sectorinstituten	6,6%
11	Overige ondersteunende instellingen	2,4%
Totaal:		100,0%
Uitgaven aan BIS instellingen 2010		€ 602.259.931

Bron: OCW jaarverslag

Met ingang van 2013 is de cultuursubsidiesystematiek van het Rijk vastgelegd voor de periode 2013-2016. Een beperkt aantal instellingen bleef onder directe ministeriële verantwoordelijkheid: de landelijke culturele basisinfrastructuur (BIS). Deze instellingen zorgen voor een landelijk gespreid aanbod van culturele voorzieningen en vervullen specifieke en cruciale functies die niet of onvoldoende door de markt worden ondersteund. De BIS, in beeld gebracht in figuur 4.2, bestaat in deze periode uit de cultuurfondsen en instellingen met de volgende functies:

- instandhouding;
- ontwikkeling (vernieuwing en talent);
- internationale platforms;
- ondersteuning.

Daarnaast wordt een deel van het rijkscultuurbeleid uitgevoerd door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en het Nationaal Archief.

Inrichting van het Nederlands mediabestel

De Mediawet schrijft voor dat een onafhankelijk, gevarieerd en kwalitatief hoogwaardig media-aanbod wordt gegarandeerd dat toegankelijk en betaalbaar blijft voor alle lagen van de bevolking.

Dat aanbod bestaat uit radio, televisie, kranten en internet. Figuur 4.3 geeft een beeld van de kwaliteitskaart, waarin voor een zevental kenmerken een vergelijking wordt gemaakt tussen de landelijke publieke omroep en de commerciële omroepen. Figuur 4.4 geeft de trend weer van de bereikcijfers van de landelijke publieke omroep.

Een belangrijk instrument van de rijksoverheid op mediagebied is het publieke omroepstelsel. Dat stelsel bestaat uit de binnenlandse publieke omroep op landelijk, regionaal en lokaal niveau en de Wereldomroep. Vanaf 2013 vindt de bekostiging van de Wereldomroep plaats door het Ministerie van Buitenlandse Zaken. De bekostiging van de regionale omroepen vindt vanaf 2014 weer plaats door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

De landelijke publieke omroep is inhoudelijk onafhankelijk van de commercie en de overheid. De financiering geschiedt via de mediabegroting. De mediabegroting wordt gevoed door de rijksmediabijdrage en de Ster-inkomsten. Daarnaast hebben de landelijke publieke omroepen nog eigen inkomsten uit bijvoorbeeld verenigingsactiviteiten en nevenactiviteiten. Vanaf 2013 wordt de organisatie van de landelijke publieke omroep gemoderniseerd.

De publieke omroep moet efficiënter en compacter worden, en slagvaardig en flexibel kunnen opereren. Vanaf 2016 bestaat de landelijke publieke omroep daarom uit maximaal acht organisaties, namelijk zes omroepen, waarvan drie samenwerkingsomroepen en drie zelfstandige omroepen en de twee bestaande taakorganisaties NOS en NTR. Naast de publieke omroep zijn er nog enkele instellingen belast met omroep gerelateerde publieke taken:

- het Nederlands Instituut voor beeld en geluid;
- het Stimuleringsfonds voor Culturele Mediaproducties;
- de Stichting Omroep Muziek (vanaf 1 augustus 2013).

Het Stimuleringsfonds voor de Pers voert steunmaatregelen uit om de pluriformiteit van de dagbladenmarkt te behouden. De omroepbijdrage van de overheid, die jaarlijks wordt vastgesteld in de rijksbegroting, is samengesteld uit de rijksomroepbijdrage, de reclame-inkomsten van de Ster en de rente op de algemene omroepreserve. Het Commissariaat voor de Media houdt toezicht op de naleving van de Mediawet.

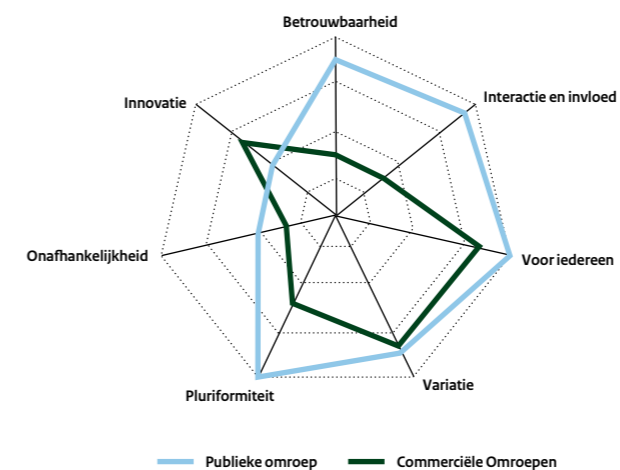
Culturele sector van belang voor de Nederlandse economie en maatschappij

De culturele sector bestaat uit drie subsectoren: creatieve zakelijke dienstverlening, de media- en entertainmentindustrie en kunsten en cultureel erfgoed. Deze sectoren leveren een wezenlijke bijdrage aan de Nederlandse economie en maatschappij. Zij dragen rechtstreeks bij aan onze welvaarts groei en verschaffen substantiële werkgelegenheid. Goede culturele en creatieve voorzieningen dragen ook bij aan de aantrekkelijkheid van steden voor toeristen, bedrijven en bewoners. Het is echter moeilijk om een goed beeld te krijgen op trends in de sector als geheel. De sector is zeer divers van aard en cultuurstatistiek bij bijvoorbeeld het CBS is summier voorhanden. De toegevoegde waarde van de totale culturele sector wordt geschat rond 2,5 procent van het bbp (figuur 4.5).

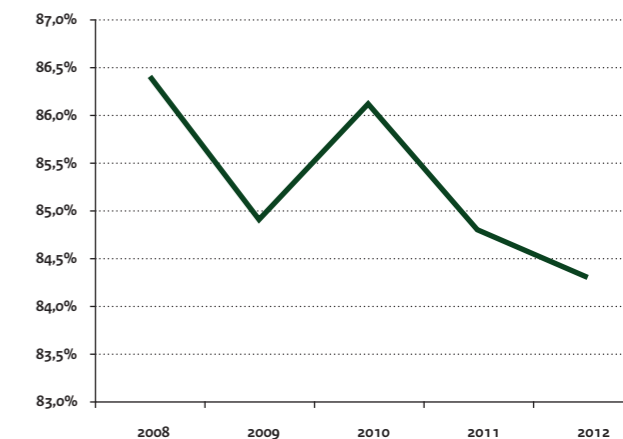
De culturele sector in euro's en voltijdbanen

In 2010 had de culturele sector in Nederland een omzet van circa 13 miljard euro. Naar schatting tweederde van dit bedrag is commercieel van aard. Het gaat hier bijvoorbeeld om inkomsten uit creatieve zakelijke dienstverlening, de entertainmentindustrie of de export. Het gesubsidieerde deel van de sector had in 2009 een omzet van ruim 5 miljard euro. Circa 19 procent van de inkomsten was afkomstig van de Rijksoverheid (figuur 4.6).

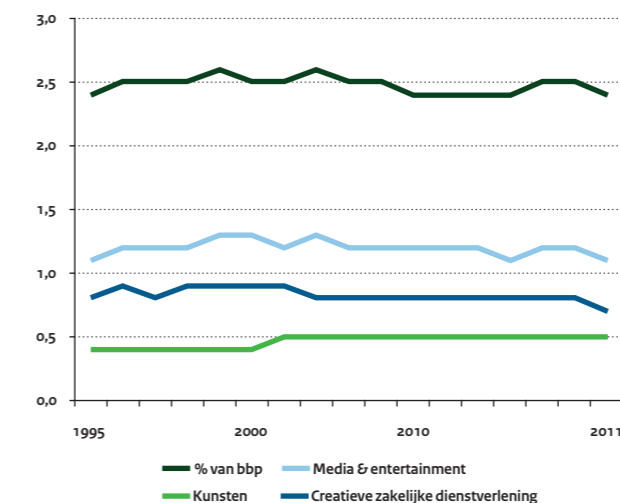
Figuur 4.3 Kwaliteitskaart publieke omroep/commerciële omroepen 2012

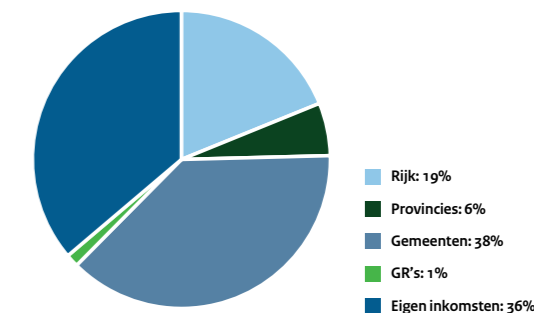
Figuur 4.4 Bereik landelijke publieke omroep

Figuur 4.5 De procentuele bijdrage van de culturele sector aan het bbp 1995-2011

Figuur 4.6 Inkomsten gesubsidieerde culturele sector, 2009

Toelichting: Voor de hele culturele sector is de exacte toegevoegde waarde niet bekend, omdat deze gegevens niet op dit detailniveau beschikbaar zijn bij het CBS. Zo worden de sectoren cultuur, recreatie en sport samengenomen, evenals uitgeverijen en drukkerijen. Omdat het aantal arbeidsjaren wel op het gewenste detailniveau beschikbaar is, is voor de kunst en cultureel erfgoedsector en de media- en entertainment-industrie een aanname gemaakt ten aanzien van het aandeel van deze sectoren in de toegevoegde waarde van de verzamelsectoren cultuur, sport en recreatie. Ditzelfde geldt voor het aandeel van de uitgeverijen in de media- en entertainmentindustrie. Voor de creatieve zakelijke dienstverlening is alleen de toegevoegde waarde van architecten en ingenieursbureaus en reclamebureaus bekend. Dit betekent dat het nu niet mogelijk is om de drie pijlers nauwkeurig op toegevoegde waarde in te schatten.

De werkgelegenheid in de culturele sector bedroeg in 2009 ongeveer 218.000 voltijdbanen, circa 3 procent van de totale werkgelegenheid van Nederland. De laatste internationale vergelijking dateert van 2005: toen lag het aandeel culturele werkgelegenheid volgens Eurostat rond de 3,8 procent (figuur 4.7). Nederland neemt hiermee, samen met IJsland, een gedeelde eerste plaats in ten opzichte van de rest van Europa. De werkgelegenheid in de culturele sector groeide tussen 2004 en 2009 met 16 procent, dit is een sterkere groei dan de totale werkgelegenheid (figuur 4.8).

4.2 Trends prestaties cultuur- en mediastelsel

4.2.1 Cultuur

Cultuur heeft in de eerste plaats een intrinsieke waarde, die van belang is voor de ontwikkeling van individuen en voor de samenleving als geheel. Daarnaast kan een bloeiende cultuur bijdragen aan het creatieve en innovatieve vermogen van de samenleving, de ondernemingszin, de fysieke inrichting, de sociale binding en het aanzien van Nederland. Om deze effecten te kunnen realiseren is in de relevante wetten vastgelegd dat de cultuur- en mediastelsels moeten voldoen aan criteria van verscheidenheid (inclusief bescherming van erfgoed), spreiding (zowel geografische spreiding als toegankelijkheid) en kwaliteit.

Verscheidenheid

Verscheidenheid in het cultuurbestel betekent een brede variëteit van cultuurvoorzieningen, met of zonder gerichte overheidssubsidie. Ondersteuning van het Rijk heeft als doel erfgoed te beschermen en aanbod van voldoende omvang en kwaliteit te verzekeren. De nadruk van het rijksbeleid ligt daarbij op genres en functies die, vanwege kostenoverwegingen of gebrek aan omvang, niet voldoende in de markt tot stand komen.

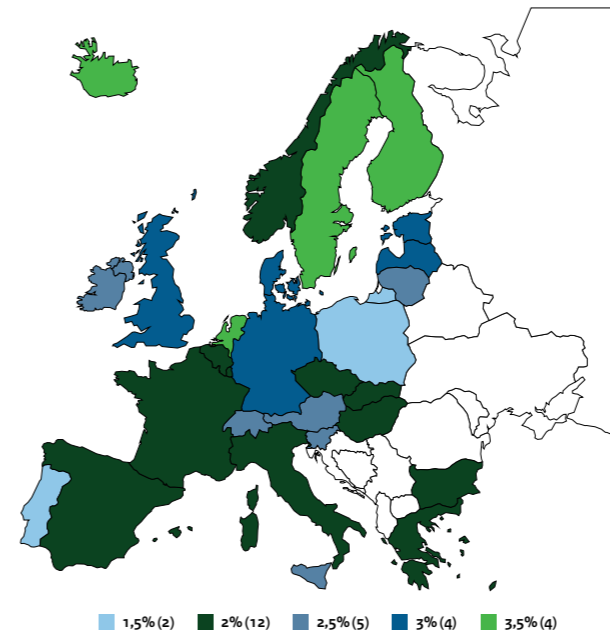
Spreiding

Geografische spreiding van cultuur in Nederland is expliciet opgenomen in de Wet op het specifiek cultuurbeleid (WSC). Deze spreiding krijgt vorm door samenwerking van het Rijk met provincies en gemeenten. Het Rijk stimuleert landelijke cultuurinstellingen en gezelschappen van topkwaliteit met een regionale functie zich te verspreiden door het land. Daarnaast wordt regionale spreiding van uitvoeringen meegewogen in de subsidiatoekenningen van het Fonds Podiumkunsten.

Toegankelijkheid

Toegankelijkheid betekent dat kunst en cultuur open, betaalbaar en aansprekend moeten zijn voor de hele samenleving. Toegankelijkheid betekent ook dat het Rijk een verantwoordelijkheid heeft voor het bereik van het culturele aanbod, waar nodig het

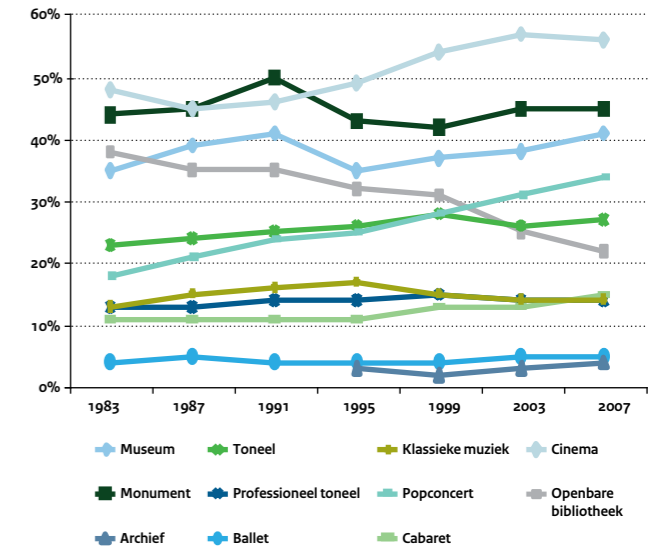
Figuur 4.7 Culturele werkgelegenheid in Europa als percentage van de beroepsbevolking, 2005

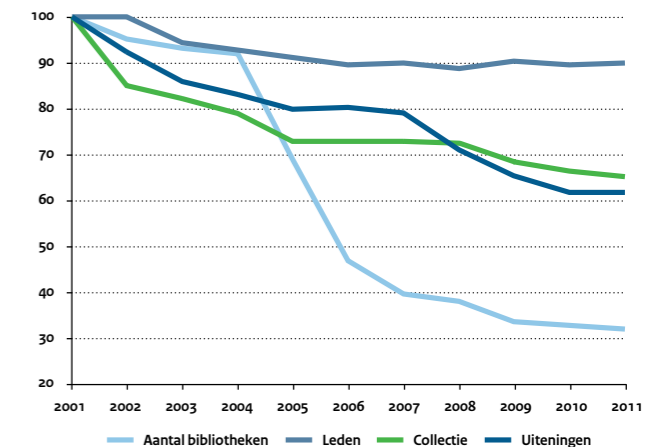
Figuur 4.8 Aantal arbeidsjaren (incl. zelfstandigen) in de culturele sector ultimo 2004-2009

	2004	2009	groei 2004-'09
Kunsten en cultureel erfgoed	44.636	57.914	30%
Media en entertainment	81.459	84.081	3%
Creatieve zakelijke dienstverlening	62.419	76.080	22%
Totale culturele sector	188.510	218.066	16%

Figuur 4.9 Ontwikkeling van receptieve cultuurdeelname
Aandeel van de bevolking dat minstens één keer in de afgelopen 12 maanden het genre bezocht

Figuur 4.10 Geïndexeerde ontwikkelingen Openbare Bibliotheken ten opzichte van 2001
Aantal bibliotheken, leden, collectie en uitleningen, 2001 = 100

stimuleren van deelname aan activiteiten en bepaalde cultuurvormen om de opbrengsten voor de maatschappij te garanderen.

Kwaliteit

Een belangrijke doelstelling van het cultuurbeleid is hoge kwaliteit. Deze doelstelling is echter niet eenvoudig en eenduidig te meten. Zo is voor media onafhankelijkheid een belangrijke indicator voor kwaliteit. Een democratie kan immers niet functioneren zonder media waarin uiteenlopende standpunten en stromingen een stem krijgen. In de kunstsector is artistieke kwaliteit van groot belang. In de subsidiesystematiek wordt een oordeel daarover aan professionals overgelaten. Ondernemerschap en gezonde bedrijfsvoering zijn nauw verbonden aan doelmatigheid, doordat ze de productiviteit en effectiviteit vergroten en tegelijkertijd de subsidieafhankelijkheid van de cultuur- en mediasector beperken. Het Programma Ondernemerschap Cultuur (kamerbrief van 31 mei 2012) is opgezet om het ondernemerschap in de Nederlandse cultuursector te stimuleren en te ondersteunen. Dit programma bestaat uit een aantal instrumenten die op verzoek van en samen met de sector tot stand zijn gekomen. Zoals de campagne Daar Geef Je Om, ter ondersteuning van instellingen bij hun fondsenwerving.

Creatieve industrie

De creatieve sectoren, zoals design, media en ict, mode en architectuur, zorgen er voor dat steden aantrekkelijk worden en blijven voor toeristen, bedrijven en bewoners. De creatieve industrie levert een belangrijke bijdrage aan innovatie en oplossingen voor maatschappelijke uitdagingen. Om deze kracht van de sector creatieve industrie in Nederland verder te versterken, werken de ministeries van OCW en EZ samen aan het Topsectorenbeleid voor de creatieve industrie. OCW en EZ investeren samen met bedrijven en de wetenschap gericht in innovatie en onderzoek in de sector.

Hoewel de creatieve industrie relatief gezien nog weinig actief is in het innovatieproces, is er een grote kans ontstaan door de oprichting van het topconsortium voor kennis en innovatie CLICKNL. De sector is dynamisch, met veel kleine bedrijven (met een gemiddelde van 2 – 7 werknemers per bedrijf) en veel nieuwe producten. Ongeveer de helft van de bedrijven in de creatieve industrie brengt binnen een periode van 3 jaar een nieuw product op de markt⁸. Technologische ontwikkelingen bieden kansen voor de creatieve

industrie op bestaande en nieuwe markten met vaak nieuwe businessmodellen, maar de grote diversiteit in de sector laat zich ook zien in de uiteenlopende groeicijfers. De gamesector is een voorbeeld van een groeiende en vernieuwende sector. De sector bestaat uit ongeveer 160 Nederlandse bedrijven, met in totaal zo'n 2500 fte in werkgelegenheid. De verwachting is dat hun omzet in 2013 wederom gegroeid zal zijn⁹. Maar door uitval van opdrachten in afnemende sectoren (zoals de bouw), hebben andere delen van de creatieve industrie, zoals de architectuur, het moeilijk. In 2012 werd een gemiddelde terugloop van 14,6 % gemeten in de bouwsom van nieuwe opdrachten ontvangen door architecten¹⁰.

Cultuurbereik

Voldoende aansluiting bij het publiek is een blijvende uitdaging voor de hele culturele sector. De laatste cijfers over bezoek aan cultuur van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) dateren van 2007. Toen bleek dat op dit moment populaire uitingen, zoals cabaret en populaire muziek, meer publieke aandacht krijgen dan voorheen (figuur 4.9). Het aanbod in deze genres komt vrijwel volledig voor rekening van de marktsector. In andere sectoren, zoals film, stimuleert de rijksoverheid met succes een groeiende publieke belangstelling. Het bezoek aan klassieke muziek is echter gedaald en het bezoek aan toneel nagenoeg gelijk gebleven.

Cultuureducatie

Bij het bereiken van de cultuurdoelstellingen speelt het onderwijs een belangrijke rol. Het programma Cultuureducatie met kwaliteit is erop gericht om scholen en culturele instellingen meer houvast te geven bij het cultuuronderwijs. De belangrijkste acties zijn: het doen ontwikkelen van een leerlijn cultuureducatie, het stimuleren van de ontwikkeling van nascholing en het verzoek aan de onderwijsinspectie om in 2015 een rapportage cultuureducatie op te stellen. Binnen het programma wordt nauw samengewerkt met

⁸ Panteia/EIM, dr. Y.M. Prince. *Topsectoren in beeld. De innovativiteit van de topsectoren in 2012*. Zoetermeer, april 2013.

⁹ Deloitte & Dutch Game Association. *Market study. Dutch games industry ready for growth*. April 2011.

¹⁰ Centraal Bureau voor de Statistiek. *Tabel: Bouwsom van nieuwe opdrachten ontvangen door architecten*. 4 april 2013.

gemeenten en provincies. Ook is er binnen de Prestatiebox voor het primair onderwijs een bedrag van € 10,90 per leerling beschikbaar. Daarnaast is er het reguliere kunstvakonderwijs dat studenten opleidt in disciplines als vormgeving, muziek, architectuur en theater en dans. Tenslotte krijgt een deel van het cultuurbeleid van het Rijk gestalte in samenwerking met gemeenten en provincies.

Herpositionering van de openbare bibliotheken

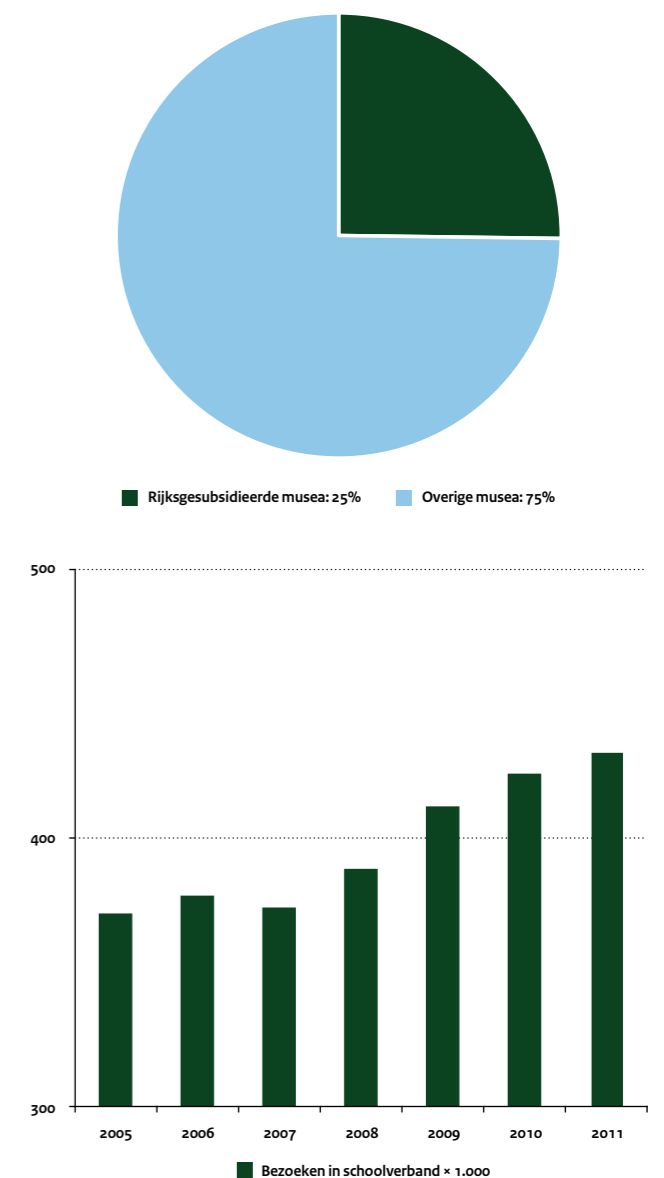
Eind 2001 zijn het Rijk, het Interprovinciaal Overleg (IPO), de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en de bibliotheekbranche begonnen aan de vernieuwing van de openbare bibliotheken. De gezamenlijke ambitie is de openbare bibliotheek landelijk te herpositioneren als centrale publieke infrastructuur voor de kennisamenleving. Eind 2008 heeft de adviescommissie bibliotheekinnovatie (commissie-Calff) advies uitgebracht over het vervolg op de eerste fase van de bibliotheekvernieuwing (2002-2008). Op basis van dit advies is in december 2008 met IPO en VNG een bestuurlijk akkoord gesloten over het plan van aanpak 2009-2012. Vanaf 2009 richt de bibliotheekvernieuwing zich op de realisatie van de landelijke digitale bibliotheek: Bibliotheek.nl. De website www.bibliotheek.nl wordt de digitale toegangspoort tot de collecties en diensten van Nederlandse openbare bibliotheken. Hiertoe wordt een infrastructuur gebouwd en onderhouden. Een belangrijk onderdeel hiervan is de koppeling van ondermeer systemen en catalogi van alle 168 bibliotheken, de 11 provinciale serviceorganisaties en de Koninklijke Bibliotheek.

Sinds 2002 zijn de openbare bibliotheken drastisch van omvang veranderd. Door het vormen van basisbibliotheken is het totaal aantal bibliotheken fors afgenomen. De totale collectie van de bibliotheken is gedaald, net als het totale aantal leden en uitleningen. Deze trends zijn in overeenstemming met het feit dat mensen aan het eind van de twintigste eeuw steeds minder tijd besteden aan het lezen van boeken. Figuur 4.10 geeft de ontwikkelingen bij de openbare bibliotheken weer.

Meer bezoek aan musea, ook door jongeren

Het aantal bezoekers van rijks gesubsidiëerde musea is toegenomen tussen 2005 en 2011, van 5,3 naar 6,1 miljoen. Bezoeken aan rijks gesubsidiëerde musea in schoolverband vertonen ook een toename: sinds 2007 is dit toegenomen met ruim 15 procent tot 432 duizend in 2011 (figuur 4.11).

Figuur 4.11 Bezoeken aan Rijks gesubsidiëerde musea
Totaal (2009) en in schoolverband (2005-2011)

Bezoeken aan podiumkunsten sterk afhankelijk van genre

In absolute aantallen is het bezoek in 2010 aan rijksgefinancierde podiumkunsten in Nederland met ruim 2 miljoen (inclusief bezoeken van schoolgroepen) vrijwel stabiel ten opzichte van 2009. Met de overdracht van tweederde van de instellingen aan het Fonds Podiumkunsten in 2009 is een trendbreuk ontstaan: de bezoekersaantallen van rechtstreeks gesubsidieerde instellingen daalden met ruim 25 procent (figuur 4.12).

Internationale excellentie

De Nederlandse cultuur ontwikkelt zich in een internationale context. Het is belangrijk dat Nederlandse kunstenaars zich manifesteren in het buitenland. Bovendien is het van belang dat Nederlandse kunstenaars en publiek kennis nemen van wat er in het buitenland gebeurt. In 2010 is het aantal bezoeken aan buitenlandse uitvoeringen van rechtstreeks door het Rijk gesubsidieerde instellingen vrijwel stabiel gebleven t.o.v. 2009 (figuur 4.13). De sterke daling tussen 2008 en 2009 is het resultaat van een trendbreuk (de inrichting van de BIS).

In 2012 kwam het aandeel van de publieke televisie in totale kijktijd uit op 38%. In figuur 4.15 is te zien, dat het luistertijdaandeel van de landelijke publieke omroep jaarlijks licht toeneemt en over 2012 35% bedraagt.

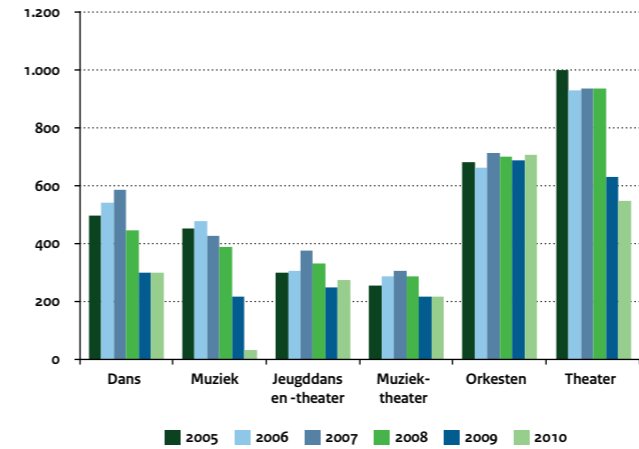
4.2.2 Media

Door stimulering van onderscheidende programmering en bewust mediagebruik kunnen we onze doelstelling realiseren: een onafhankelijk, gevarieerd en kwalitatief hoogwaardig media-aanbod dat toegankelijk en betaalbaar blijft voor alle lagen van de bevolking. Hiervoor dient de organisatie van de publieke omroep (landelijk en regionaal) efficiënt, doelmatig en bestuurbaar te zijn.

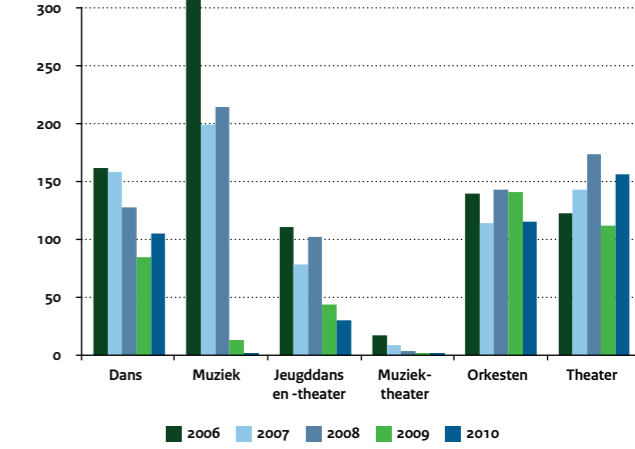
Mediagebruik Nederlandse bevolking verandert sterk

In de periode 1975-2005 was er een duidelijke dalende trend zichtbaar bij het kijktijdaandeel en luistertijdaandeel van de landelijke publieke omroep. Vanaf 2006 laten de jaarlijkse onderzoeken van de Stichting Kijkonderzoek een duidelijk herstel zien van het kijktijdaandeel van de publieke omroep. Hetzelfde geldt voor de maandelijkse onderzoeken van Intomart GfK met betrekking tot het continue luisteronderzoek. In figuur 4.14 is te zien, dat het kijktijdaandeel in de afgelopen jaren voor de totale bevolking uitkomt tussen 33 en 38%, waarbij de even jaren in de regel iets hoger uitkomen vanwege de evenementen, die in die jaren worden georganiseerd.

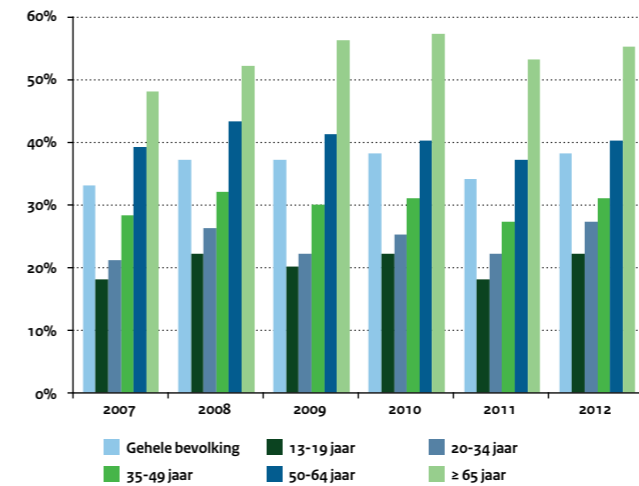
Figuur 4.12 Bezoeken aan uitvoeringen rijksgefinancierde podiumkunsten
Aantal bezoeken (x 1.000) aan uitvoeringen in Nederland, Subsidieplan instellingen (incl. productiehuizen, excl. festivals en instellingen bij NFPK+)

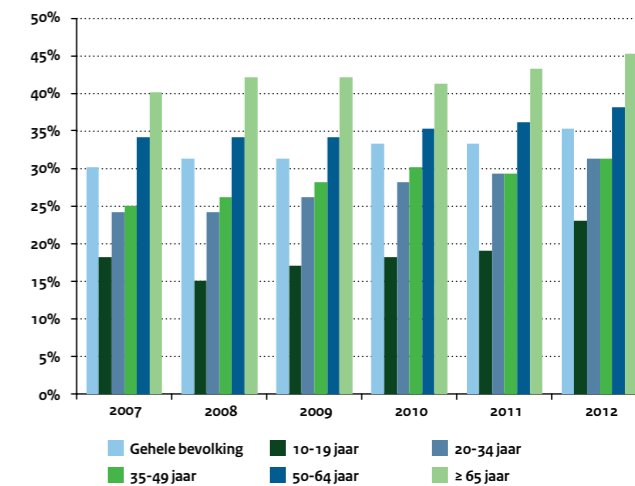
Figuur 4.13 Bezoeken aan uitvoeringen podiumkunsten buitenland
Aantal bezoeken (x 1.000) aan uitvoeringen in het buitenland, Subsidieplan instellingen (exclusief festivals en instellingen bij NFPK+)

Figuur 4.14 Aandeel landelijke publieke televisie in totale kijktijd
Nederlandse bevolking van 13 jaar en ouder

Figuur 4.15 Aandeel landelijke publieke radio in totale luistertijd
Nederlandse bevolking van 10 jaar en ouder

5 Stelselmonitor Wetenschap

5.1 Toerusting stelsel Wetenschap

Het Nederlandse wetenschapssysteem kent een groot aantal organisaties en instellingen met verschillende rollen. Globaal zijn er vijf verschillende niveaus met organisaties te onderscheiden (figuur 5.1, deze figuur is exclusief het vijfde niveau):

- Organisaties die verantwoordelijk zijn voor het formuleren van en adviseren over wetenschapsbeleid. Op dit niveau is de Rijksoverheid te vinden, maar ook wetenschapsorganisaties als de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen (KNAW), de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) en de Adviesraad voor Wetenschap en Technologie (AWT).
- De financiers van onderzoek zoals de overheid, maar ook intermediaire organisaties als NWO en Agentschap NL, welke laatste een uitvoerend agentschap is van het Ministerie van Economische Zaken (EZ). Financiering is ook afkomstig van Europese organisaties, waarbij de Europese Unie een belangrijke rol speelt.
- De onderzoek uitvoerende organisaties: onderscheiden naar een publiek deel en een privaat deel. Het publieke deel met universiteiten, universitaire medische centra, hbo-instellingen, instituten van de KNAW, instituten van NWO, de Nederlandse Organisatie voor Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek (TNO), de Grote Technologische Instituten (GTI's), een aantal instituten voor landbouwkundig onderzoek, topinstituten en diverse andere instituten. Het private deel met kleine, middelgrote en grote bedrijven. Daarnaast de – in toenemende mate aanwezige – publiekprivate consortia.
- De onderzoeksgroepen binnen de verschillende organisaties, waar het daadwerkelijke onderzoek plaatsvindt.
- Instellingen die wetenschappelijk onderzoek ondersteunen, zoals de wetenschappelijke bibliotheekinstellingen, stichting SURF op het gebied van ICT-faciliteiten, en het Expertisecentrum voor internationaal Onderzoek en Innovatie (voorheen EG-Liaison) als onderdeel van Agentschap NL op het gebied van advisering over onderzoeksactiviteiten binnen de EU.

Een publicatie van het Rathenau Instituut uit 2007 over 30 jaar publieke financiering¹¹ laat zien dat de complexiteit in de loop der jaren is gegroeid, zowel op het intermediaire niveau van financiering en programmering als op het niveau van de onderzoekuitvoerende organisaties. Door de toenemende samenwerking en consortiavor-

ming tussen onderzoekinstellingen en bedrijven lijkt die complexiteit ook niet af te nemen.

Figuur 5.1 maakt een onderscheid tussen twee basisvormen van financiering van wetenschappelijk onderzoek. Enerzijds basisfinanciering (of institutionele financiering), waarbij instellingen structurele financiering krijgen zonder dat er a priori specifieke voorwaarden aan zijn verbonden. Instellingen verwerven deze financiering niet in competitie, wat niet betekent dat er geen overleg kan zijn tussen de financierende en uitvoerende organisatie over de invulling ervan, zoals het geval is bij de vraagfinanciering van TNO en de GTI's. Anderzijds projectfinanciering, waarbij de financiering bedoeld is voor de uitvoering van een in de tijd beperkt project of programma, meestal op basis van een goedgekeurd onderzoeksvoorstel, al dan niet in competitief verband.

Het onderzoek in de sector hoger onderwijs heeft vooral een fundamenteel karakter, maar er vindt ook toepassingsgericht onderzoek plaats, met name via de uitvoering van contractonderzoek. Fundamenteel onderzoek is vooral gericht op het vergaren van kennis zonder een vooraf vastgesteld gebruiksdoel van die kennis, terwijl toepassingsgericht onderzoek vooral is gebaseerd op specifieke economische en maatschappelijke vragen of problemen, en al een toepassingscontext kent. In de sector onderzoeksinstituten vindt meer een mix plaats van fundamenteel (34 procent) en toepassingsgericht (57 procent) onderzoek, en ligt in vergelijking met de sector hoger onderwijs de nadruk meer op het laatste type onderzoek. In de private sector ligt de nadruk van het onderzoek op een combinatie van toepassingsgericht onderzoek (38 procent) en ontwikkelingswerk (47 procent), al vindt er ook in beperkte mate fundamenteel onderzoek (15 procent) plaats. Bij dit ontwikkelingswerk moet gedacht worden aan het maken van nieuwe materialen, producten en hulpmiddelen met behulp van publiek of privaat ontwikkelde kennis¹².

¹¹ Versleijen, A. (ed.) *Dertig jaar publieke onderzoeksfinanciering in Nederland 1975-2005*, Den Haag, Rathenau Instituut SciSA rapport 0703

¹² *Percentages gebaseerd op CBS-cijfers in Statline.*

Doelen en instrumenten van het wetenschapsbeleid

Zoals al eerder aangegeven streeft Nederland naar een kwalitatief hoogwaardig wetenschapsbestel met goed presterende instellingen en ruimte voor talentvolle onderzoekers. Via de uitvoering van wetenschappelijk onderzoek vergroten onderzoekers de hoeveelheid beschikbare kennis en het inzicht in mens en maatschappij. Naast het vergroten van onze kennis is het belangrijk om deze verworven kennis en inzichten ten goede te laten komen aan de maatschappij en maatschappelijke partijen via producten en processen (innovatie), maar ook door bijdragen te leveren aan de oplossing van maatschappelijke vraagstukken (zoals op het gebied van milieu, de energievoorziening en de gezondheidszorg). De overheid draagt hieraan bij door:

- Onderzoeksinstituten structureel te financieren;
- Kwalitatief goed en excellent onderzoek te stimuleren;
- De verspreiding en het gebruik van de resultaten van wetenschappelijk onderzoek te stimuleren (o.a. via open access).

Het OCW-budget voor wetenschap via artikel 16, maar ook de basisfinanciering van universiteiten (eerste geldstroom), van de werkplaatsfunctie van de universitaire medische centra en het onderzoek aan hogescholen via artikel 7, ondersteunen deze doelen van het wetenschapsbeleid. Het OCW-budget voor wetenschap van artikel 16 (figuur 5.2) gaat voor het grootste deel naar de structurele financiering van instellingen die onderzoek uitvoeren en instellingen die de uitvoering van onderzoek ondersteunen. Daarnaast vindt er financiering plaats van specifieke beleidsprogramma's. Het aandeel van de structurele financiering van instellingen is in de loop van de jaren langzaam afgenomen ten gunste van de financiering van verschillende beleidsprogramma's, zoals de financiering van de Vernieuwingsimpuls bij NWO. Het aandeel van deze structurele financiering bedroeg in 2000 90 procent, maar ligt vanaf 2009 op een niveau van ongeveer 60 procent. Als belangrijke subsidieverstrekker binnen het Nederlandse wetenschapsbestel, zowel via specifieke programma's, als via de financiering van eigen instituten, heeft NWO binnen de structurele financiering van de onderzoeksinstituten een aandeel van ongeveer 40 procent. Maar daarnaast vindt ook een deel van de gelden voor beleidsprogramma's zijn weg via NWO. De breuk in het totale budget tussen 2010 en 2011 wordt veroorzaakt door de overheveling van de OCW-middelen voor TNO en de GTI's naar het Ministerie van Economische Zaken.

R&D-uitgaven

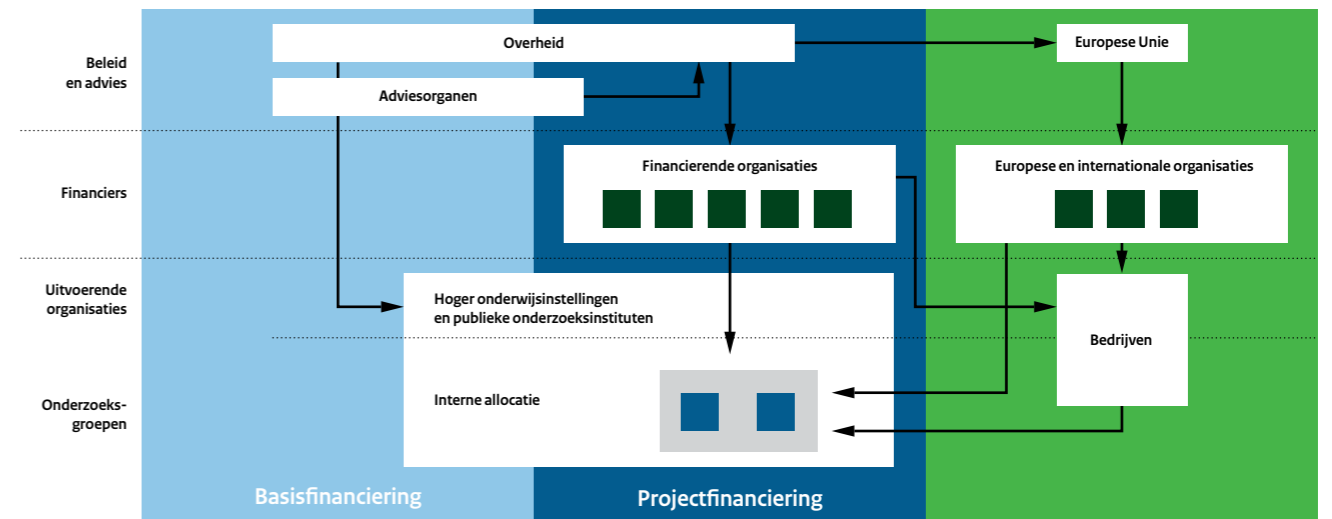
Om de hoogte van de R&D-uitgaven van een land te kunnen beoordelen worden deze gerelateerd aan de omvang van het bruto binnenlands product (bbp), de zgn. R&D-intensiteit. In EU-verband heeft Nederland de ambitie uitgesproken om in 2020 een R&D-intensiteit te realiseren van 2,5 procent¹³. Deze intensiteit bedroeg in 2011 (het laatste jaar waarover het cijfer bekend is) 2,02 procent, een stijging met 0,29 procentpunt ten opzicht van 2010. In de jaren tachtig van de vorige eeuw lagen deze R&D-uitgaven van Nederland boven de 2 procent van het bbp, maar vanaf begin jaren negentig zakte de R&D-intensiteit geleidelijk tot het niveau van 1,73 procent in 2010 (figuur 5.3).

Het verschil tussen 2010 en 2011 is voor het grootste deel te verklaren uit een trendbreuk in de cijfers voor de bedrijven. Zo is het CBS overgestapt op een iets bredere definitie van R&D om de cijfers beter vergelijkbaar te laten zijn met die van andere landen en zijn ook de bedrijven met minder dan 10 werknemers meegenomen. De werkelijke groei bij de bedrijven is daarom slechts 2 procent. Een tweede aanpassing in de cijfers betreft de R&D-uitgaven in de sector hoger onderwijs voor de periode 1999-2010. Het CBS heeft door definitie-aanpassingen de R&D-uitgaven in de sector hoger onderwijs naar beneden bijgesteld met gemiddeld 11,5 procent. Kijken we naar landen als Zweden en Finland, dan zien we daar dat bedrijven meer dan twee maal zoveel aan R&D uitgeven als in Nederland (figuur 5.4). Dit wordt o.a. veroorzaakt door een sectorstructuur in Nederland die minder R&D-intensief is, maar daarnaast ook door relatief lagere R&D-uitgaven van bedrijven.

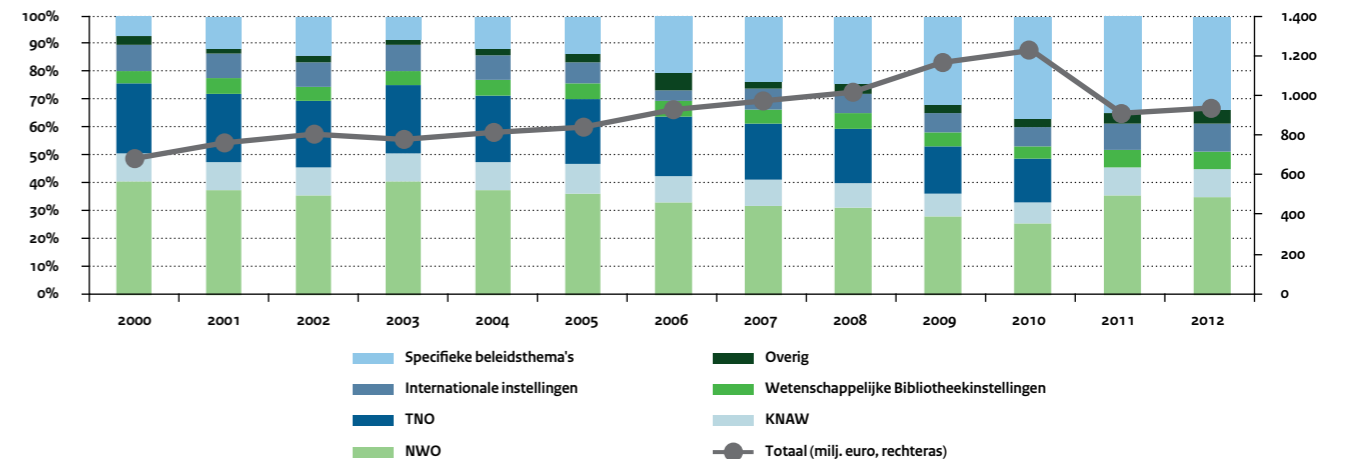
Het beeld van de totale R&D-uitgaven in Nederland (publiek en privaat samen) laat zien dat Nederland internationaal gezien een lager investeringsniveau heeft dan de meeste landen waarmee Nederland zich vanuit de ambitie om tot de top van de kenniseconomieën te willen behoren, wil meten, zoals de Scandinavische landen en onze buurlanden. Uit een analyse van het Rathenau Instituut van de begrotingsuitgaven van de overheid (het Overzicht Totale Onderzoek Financiering 2011-2017 van maart 2013, gebaseerd op de overheidsbegrotingen 2013) blijkt dat de directe onderzoekuitgaven van de

¹³ <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2011/04/29/nationaal-hervormingsprogramma-2011-nederland.html>

Figuur 5.1 Het Nederlandse wetenschapssysteem en financieringsstromen

Figuur 5.2 OCW-uitgaven voor het wetenschapsbestel

overheid tussen 2011 en 2017 zullen dalen met een geschatte omvang van bijna 700 miljoen euro, een daling van 14 procent¹⁴. Belangrijkste oorzaak hiervan is het aflopen van innovatieprogramma's en het stopzetten van de financiering van onderzoeksprojecten vanuit het Fonds Economische Structuurversterking (FES). Daartegenover stijgen de indirecte uitgaven via verschillende belastingfaciliteiten in dezelfde periode met 300 miljoen euro (figuur 5.5).

Wat betreft de uitgaven in de publieke sector (de sector hoger onderwijs en de sector onderzoeksinstituten) is Nederland een goede middenmoter (door de aanpassing van de cijfers van het CBS is Nederland in positie gedaald). Zweden, Finland, Denemarken, Duitsland en Australië hebben relatief hogere R&D-uitgaven in de publieke sector, Nederland heeft vergelijkbare uitgaven als Oostenrijk en de Verenigde Staten.

Weinig R&D-personeel

Nederland heeft een goede uitgangspositie als het erom gaat Nederland te positioneren als kennisland. Nederland heeft een relatief hoog opgeleide bevolking, en het wetenschappelijke en technologische arbeidspotentieel (het gaat om hoger opgeleiden en om personen die via ervaring een dergelijk niveau hebben bereikt) is bovengemiddeld, vergeleken met het gemiddelde van de EU-landen (figuur 5.6). Daar staat tegenover dat het aandeel R&D-personeel ten opzichte van de beroepsbevolking relatief laag is vergeleken met een aantal andere landen van de EU (figuur 5.7), al is de Nederlandse positie verbeterd als gevolg van de hiervoor genoemde veranderingen in de meting door het CBS (twee posities opgeschoven).

Ook heeft Nederland, met uitzondering van China en Zwitserland, binnen dat R&D-personeel het laagste aandeel onderzoekers. Weliswaar is dat aandeel in de periode 2000-2007 toegenomen, maar is er vanaf 2009 sprake van een lichte daling (figuur 5.8), met name veroorzaakt door een daling in het aandeel onderzoekers bij bedrijven. Voor een deel is deze achterstand te verklaren uit de middenpositie die Nederland inneemt qua investeringen. Omdat het grootste deel van de R&D-uitgaven bestaat uit personele kosten, bestaat er een redelijk sterke relatie tussen de omvang van de investeringen en de omvang van het personeel.

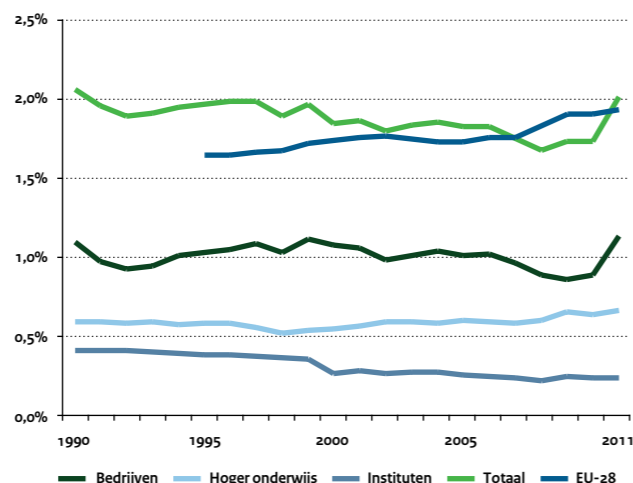
Om in de toekomst te kunnen voldoen aan de vraag naar wetenschappelijk personeel is het belangrijk om nieuw wetenschappelijk talent aan te boren. Dat kan door vergroting van het aandeel van groepen die op dit moment relatief weinig zijn vertegenwoordigd, zoals vrouwen en allochtonen, en door het aantrekken van onderzoekers uit het buitenland.

In vergelijking met andere landen heeft Nederland een relatief gering aandeel vrouwelijke onderzoekers, zoals blijkt uit cijfers van het CBS en Europese cijfers¹⁵. Het aandeel vrouwelijke onderzoekers in Nederland kent in de loop van de jaren in alle sectoren wel een stijging, het sterkst bij de onderzoeksinstituten. De universiteiten hebben het hoogste aandeel vrouwelijke onderzoekers, gevolgd door de onderzoeksinstituten en daarna de bedrijven (figuur 5.9).

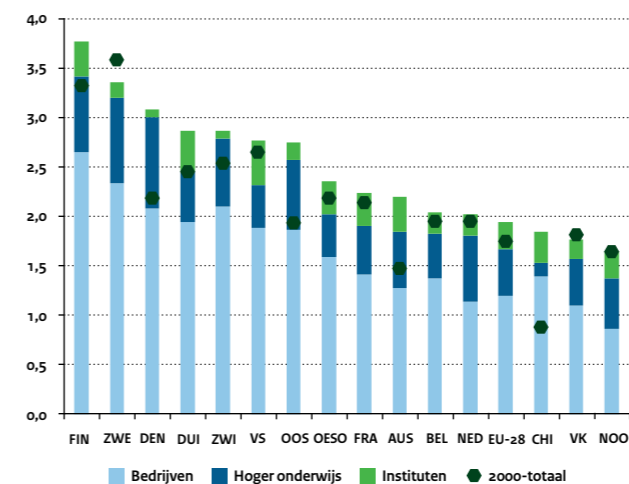
¹⁴ <http://www.rathenau.nl/publicaties/publicatie/totale-onderzoek-financiering-tof-2011-2017.html>

¹⁵ European Commission, *She Figures 2012, 2013*.

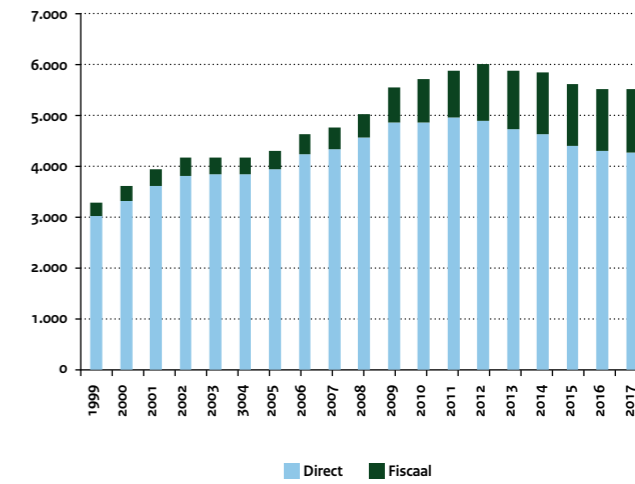
Figuur 5.3 R&D-uitgaven in Nederland als percentage van het bbp
Naar sector van uitvoering en EU-28 totaal

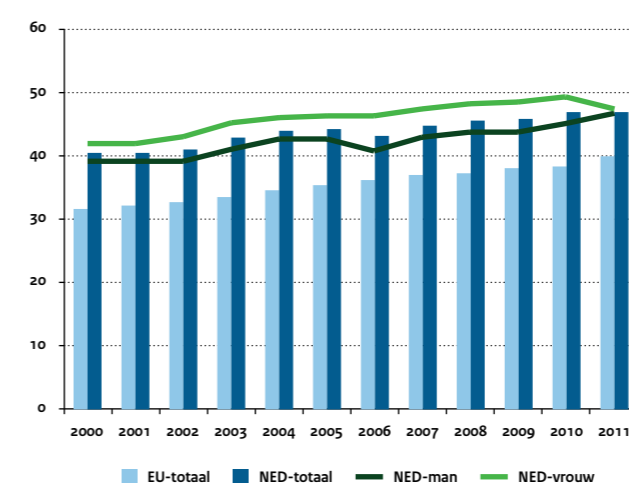
Figuur 5.4 R&D-uitgaven in Nederland als percentage van het bbp
Naar sector van uitvoering, 2011

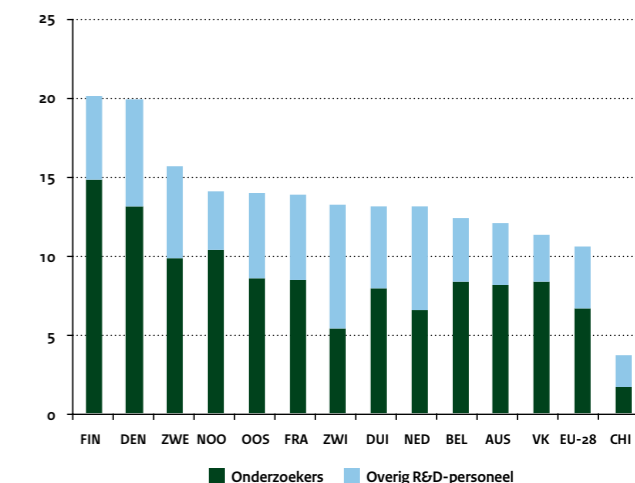
Figuur 5.5 Directe en indirecte overheidsfinanciering van R&D
In miljoenen euro

Figuur 5.6 Het wetenschappelijk en technologisch arbeidspotentieel tussen 15 en 74 jaar
Als percentage van de beroepsbevolking

Figuur 5.7 R&D-personeel, als promille van de beroepsbevolking, 2011

Cijfers van de VSNU laten zien dat het hebben van buitenlandse onderzoekers inmiddels een vlucht heeft genomen bij de verschillende universiteiten. Het aandeel voor alle wetenschappelijke functies steeg van 19 procent in 2003 tot 32 procent in 2011. Het grootste aandeel is te vinden bij de promovendi: 44 procent (29 procent in 2003), gevolgd door het overig wetenschappelijk personeel met 35 procent (22 procent in 2003), de universitair docenten (UD) met 26 procent (10 procent in 2003), de universitair hoofdocenten (UHD) met 15 procent (7 procent in 2003) en de hoogleraren met 15 procent (11 procent in 2003).

5.2 Trends en prestaties van het wetenschapstelsel

Publicaties en promoties

De prestaties van het stelsel op het gebied van wetenschappelijk onderzoek worden op veel verschillende manieren zichtbaar. Het onderzoek leidt in veel gevallen tot wetenschappelijke publicaties, veruit de grootste groep. Het onderzoek kan ook tot andersoortige publicaties leiden zoals bijdragen aan boeken, proefschriften, maar ook tot bijdragen aan conferenties, ontwerpen, catalogi en octrooien.

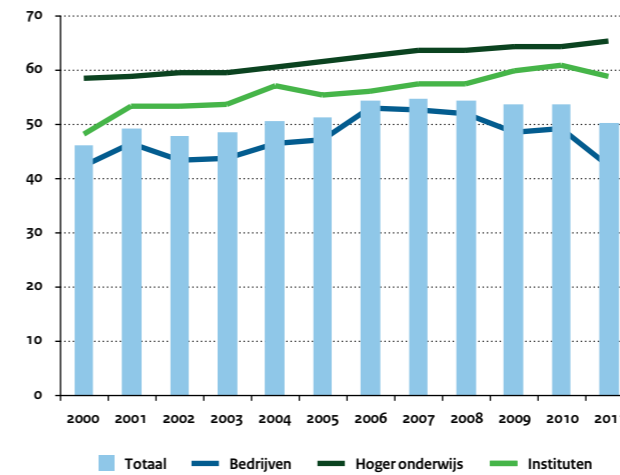
Publicaties in internationale gerefereerde wetenschappelijke tijdschriften waaraan Nederlandse onderzoekers een bijdrage hebben geleverd, maken ongeveer 2,5 procent uit van het wereldtotaal¹⁶. Gezien de grootte van ons land en het aantal onderzoekers dat verantwoordelijk is voor het produceren van deze publicaties is dat een zeer goede prestatie. Nederlandse onderzoekers produceerden in 2012 bijna 36.000 wetenschappelijke publicaties in de categorie beoordeelde publicaties. Deze publicaties zijn vaak met andere onderzoekers uit Nederland of het buitenland geschreven. Het aantal Nederlandse publicaties stijgt voortdurend. In de periode 2004 - 2012 met 59 procent (figuur 5.10). De groei bij de andere referentielanden varieert van -1 procent in Japan tot 211 procent in China.

Nederlandse wetenschappelijke publicaties komen het meeste voor in de gebieden natuur en gezondheid. In vergelijking met andere landen publiceren Nederlandse onderzoekers echter minder in het gebied natuur. Het aandeel landbouw is in alle landen laag, net als het aandeel taal & cultuur. Landen die relatief veel publiceren bij techniek zijn China en Zuid-Korea.

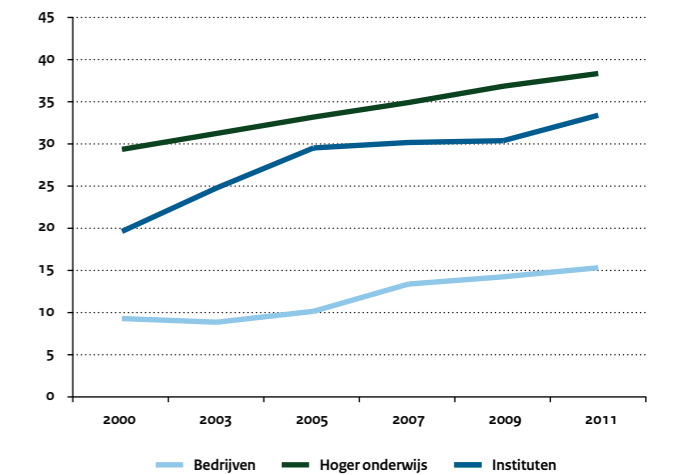
De universiteiten produceren de meeste van de Nederlandse wetenschappelijke publicaties, en hun aandeel is in de periode 2004-2012 toegenomen van 86 procent tot 90 procent.

¹⁶ Het betreft publicaties in tijdschriften waarbij de publicaties onderworpen zijn aan beoordeling door vakgenoten. Gegevens over deze publicaties worden in een database van een Amerikaans bedrijf (Thomson Reuters) verzameld.

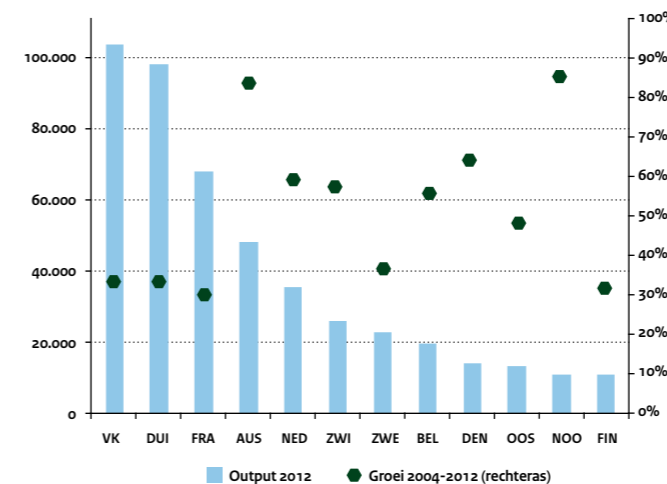
Figuur 5.8 Aandeel onderzoekers in Nederland
Per sector, in procenten van het totale personeel per sector

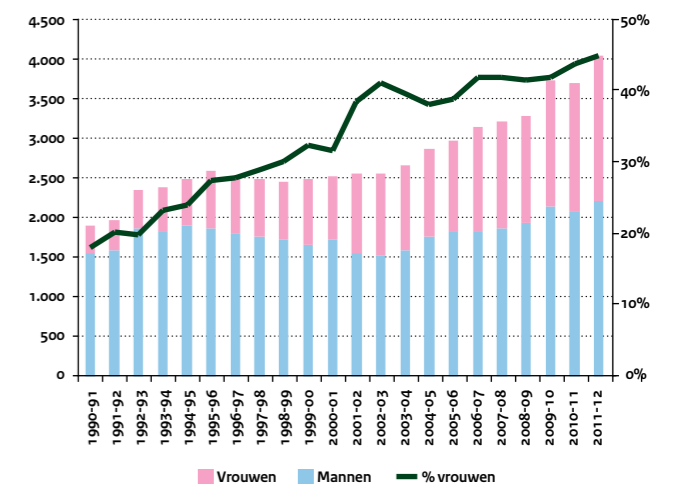
Figuur 5.9 Vrouwelijke onderzoekers in procenten van het totaal aantal onderzoekers
Per sector

Figuur 5.10 Wetenschappelijke publicaties
Omvang 2012 en groei tussen 2004 en 2012

Figuur 5.11 Nederlandse promoties, omvang en het aandeel van vrouwen

Een specifieke vorm van output vormen de proefschriften, het resultaat van een promotietraject van gemiddeld vijf jaar, zoals blijkt uit rendementscijfers van de VSNU¹⁷. De meeste promoties vinden plaats in het cluster “gezondheidszorg en welzijn” met 32,9 procent, gevolgd door de sociale wetenschappen met 19,9 procent. Het minste aantal promoties vindt plaats in het cluster “landbouw, diergeneeskunde” (6,6 procent).

Het aantal promoties kent over de jaren een geleidelijke groei. Het CBS registreerde in het academische jaar 2011/12 4.040 promoties (figuur 5.11), een stijging met bijna 9 procent ten opzichte van 2010/11, welk jaar een lichte daling kende van 0,6 procent. Als we het aantal promoties in 2011/12 vergelijken met het aantal promoties in 1990/91 (het waren er toen 1.900), dan is sprake van een gemiddelde jaarlijkse stijging van 5,4 procent. De gebieden techniek, landbouw en gezondheid groeien bovengemiddeld met resp. 7,0, 8,0 en 8,7 procent.

Vrouwelijke gepromoveerden hebben de afgelopen jaren een inhaalslag gemaakt. Hadden ze in 1990/91 nog een aandeel van 18 procent, in 2011/12 is dit gestegen tot 45 procent. Terwijl de gemiddelde jaarlijkse stijging bij mannelijke gepromoveerden over de gehele periode 2,0 procent was, was dit bij vrouwelijke gepromoveerden maar liefst 20,7 procent. Overigens varieert het aandeel vrouwelijke gepromoveerden per cluster van disciplines aanzienlijk: tussen 27,5 procent voor techniek en 56,8 procent voor gezondheid. Zowel in het cluster gezondheid als landbouw promoveren inmiddels meer vrouwen dan mannen.

Als we het aantal promoties koppelen aan de leeftijdsgroep 25- tot 34-jarigen, de periode waarin de meeste promoties plaatsvinden, dan kent Nederland in de periode 2004 tot en met 2011 met 56 procent een relatief sterke stijging. Denemarken, Noorwegen en Ierland kenden met resp. 116, 74 en 81 procent een grotere relatieve stijging. Internationaal gezien neemt Nederland in 2010 een positie in in de top van de middengroep, de groep met een relatief aantal promoties tussen 1 en 2 per 1000 personen in de leeftijdsgroep 25- tot 34-jarigen (figuur 5.12). De relatieve stijging in Nederland is niet alleen te danken aan de gestage toename van het aantal promoties, maar ook aan de langzame afname van de totale omvang van de leeftijdsgroep 25- tot 34-jarigen in de periode 2004-2010. In 2011 groeit deze groep weer iets, waardoor het relatieve aandeel promoties in Nederland zakt van 1,87 in 2011 tot 1,85 in 2012.

Citatie-impact

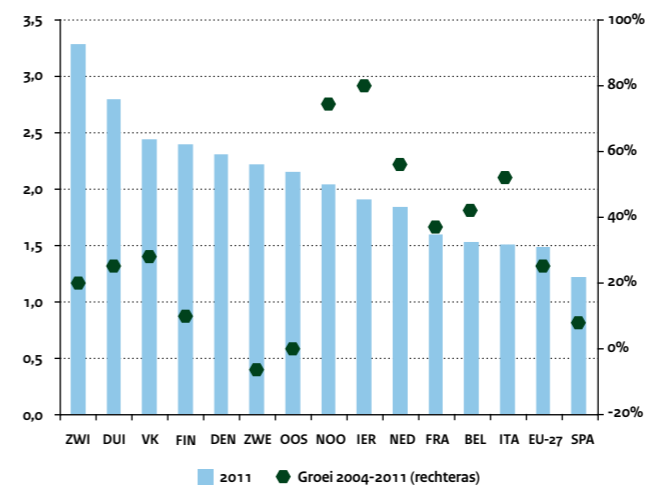
Niet alleen de omvang van het aantal wetenschappelijke publicaties is belangrijk als indicator voor de prestaties van het wetenschapsbestel, minstens zo belangrijk, zo niet belangrijker is de kwaliteit ervan. Kwaliteit beoordeeld door collega-wetenschappers of onderzoekers. Omdat kwaliteit een lastig te meten begrip is, wordt als indicatie voor de kwaliteit van het wetenschappelijk onderzoek en de resultaten ervan vaak gebruik gemaakt van het relatieve aantal citaties die wetenschappelijke publicaties krijgen in andere wetenschappelijke publicaties (de citaties zijn genormeerd op wetenschapsvelden en op het wereldgemiddelde). Om zicht te krijgen op de kwaliteit van het onderzoek kan ook gebruik worden gemaakt van de onderzoeksbeoordelingen van het universitaire en para-universitaire onderzoek in Nederland, als een meer directe manier. Gegevens hierover zijn alleen voor Nederland beschikbaar en niet voor andere landen¹⁸. Overigens worden ook de publicaties in wetenschappelijke tijdschriften beoordeeld door vakgenoten. Het werken met citaties en citatiescores als maatstaf is het beste bruikbaar bij wetenschappelijke publicaties in de bètawetenschappen en in sommige gammawetenschappen. Het is minder geschikt om de kwaliteit van het onderzoek van de alfawetenschappen en sommige van de sociale en technische wetenschappen te beoordelen. In deze wetenschappen vindt de output vaak op andere manieren plaats dan in publicaties in wetenschappelijke tijdschriften, al verandert dat langzamerhand.

Het relatief hoge aantal citaties van wetenschappelijke publicaties waarbij Nederlandse onderzoekers zijn betrokken, laat zien dat het Nederlandse wetenschappelijk onderzoek internationaal gezien een hoog niveau heeft. Dit hoge niveau is kenmerkend voor een lange reeks van jaren, zoals ook blijkt uit NOWT-rapporten in de periode 1994-2010. De citatie-impact van de Nederlandse onderzoekpublicaties (althans de publicaties waarbij Nederlandse onderzoekers betrokken zijn) ligt in de periode 2008-2011 47 procent boven het mondiale gemiddelde (figuur 5.13). In vergelijking met eerdere jaren is deze citatie-impact licht toegenomen (in de periode 2004-2007 was de

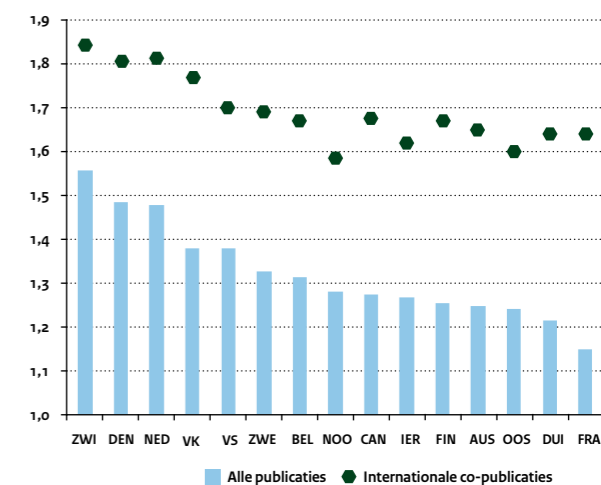
¹⁷ Zie http://www.vsnunl/f_c_promovendi.html

¹⁸ Deze onderzoeksbeoordelingen zijn gebaseerd op een gemeenschappelijk protocol van VSNU, NWO en KNAW, het Standard Evaluation Protocol. Het laatste protocol richt zich op de periode 2009-2015.

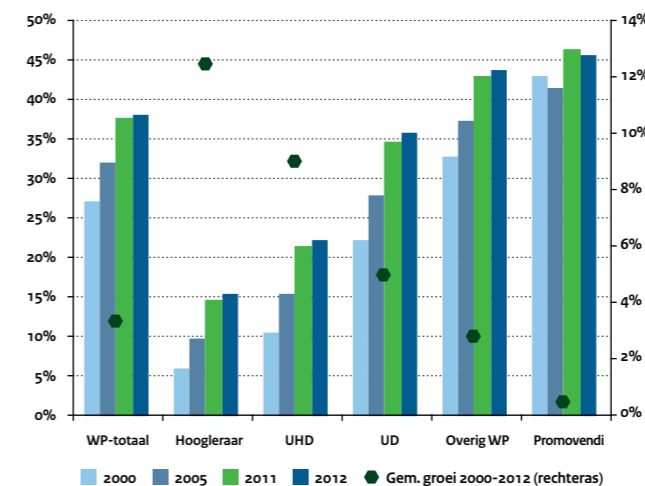
Figuur 5.12 Aantallen promoties, als aandeel van 1.000 personen in de bevolkingsgroep 25 tot 34 jarigen

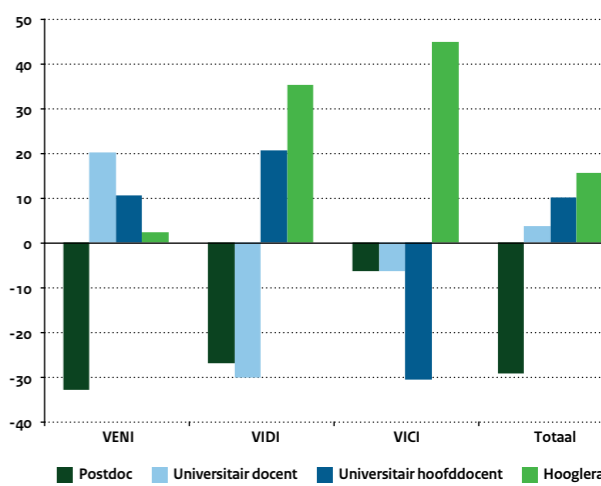
Figuur 5.13 Citatie-impactscore Van de jaren 2008-2011

Figuur 5.14 Het aandeel vrouwen bij het universitair personeel, naar functiecategorie, en groei 2000-2012

Figuur 5.15 Loopbaanontwikkeling van gehonoreerden in vernieuwingsimpuls Procentuele verandering per functie

citatie-impact 1,37¹⁹). Dat geldt overigens ook voor de andere landen in figuur 5.13. Als we Nederland vergelijken met deze landen, dan neemt Nederland een derde positie in. In de loop der jaren neemt Nederland een constante positie in de top-5 in. Zwitserland heeft in de periode 2008-2011 een score van 1,55, terwijl Denemarken een score van 1,48 heeft.

Het hoge niveau van het Nederlandse wetenschappelijk onderzoek blijkt ook uit de scores van de onderzoeksbeoordelingen, op basis van de beoordelingen door internationaal samengestelde commissies. Een analyse van het Rathenau Instituut²⁰ over de beoordelingen van de afgelopen twintig jaar, specifiek van het universitaire onderzoek, laat zien dat de score voor de kwaliteit van het onderzoek in deze periode is toegenomen. Het meeste onderzoek scoort op de verschillende beoordelingsaspecten tenminste internationaal concurrerend. Keerzijde hiervan is dat er nauwelijks meer verschillen waarneembaar zijn tussen de scores van de onderzoekseenheden.

Dat hoge niveau is breed aanwezig in de verschillende sectoren waar wetenschappelijk onderzoek wordt uitgevoerd, met name bij de onderzoeksinstituten (1,65), de overheidsinstellingen (1,64) en de universiteiten (1,49), maar ook bij de bedrijven (1,35) en de gespecialiseerde ziekenhuizen (1,35). De citatiescores zijn in het algemeen hoger wanneer er sprake is van internationale samenwerking bij het publiceren. Voor Nederland stijgt de citatiescore dan van 1,47 tot 1,81 (figuur 5.13). Zo'n stijging vindt ook plaats in andere landen. De kwaliteit van het Nederlandse onderzoek blijkt niet alleen uit de citatiescores bij wetenschappelijke publicaties, maar ook uit de positie van Nederlandse universiteiten in internationale ranglijsten (zie de website www.trendsbeeld.minocw.nl), de relatief grote deelname van Nederlandse onderzoekers aan de kaderprogramma's van de EU (een positief retourpercentage) en de subsidierondes van de European Research Council (ERC). De ERC is opgericht om grensverleggend onderzoek binnen de EU te ondersteunen, op basis van de selectie van excellent onderzoek. De -persoonsgerichte- programma's van de ERC zijn vergelijkbaar met die van de NWO, hoewel de concurrentie groter is, doordat deze op Europees niveau plaatsvindt.

Loopbanen in de wetenschap

Vrouwelijk talent lijkt niet optimaal benut te worden. Immers, het aandeel vrouwelijke afgestudeerden aan universiteiten bedraagt

al meer dan de helft van het totaal, terwijl het aandeel vrouwelijke onderzoekers in de verschillende sectoren duidelijk lager ligt (zie ook figuur 5.9). Zo is ook te zien dat aan de universiteiten het aandeel vrouwelijk personeel steeds lager wordt naarmate de functie-categorie hoger wordt (figuur 5.14). Iets minder dan de helft van de promovendi is vrouw, maar dit aandeel daalt tot 15,6 procent bij de hoogleraren. Wel neemt het aandeel bij de verschillende functiecategorieën elk jaar toe. Het Rathenau Instituut heeft berekend hoe lang het zou duren voordat er evenveel vrouwelijke als mannelijke hoogleraren zouden zijn²¹. Uitgaande van de gemiddelde groei in de periode 2003-2011 zou dit nog ruim veertig jaar duren, op basis van de groei in de periode 2009-2011 loopt dit terug tot dertig jaar.

Het programma 'Vernieuwingsimpuls' zorgt voor instroom van wetenschappelijk talent in het wetenschappelijk systeem. NWO beoordeelt en honoreert de onderzoeksvoorstellen van onderzoekers. Met name de Veni-beurs is gericht op net gepromoveerde onderzoekers, die een loopbaan ambiëren in de wetenschap. NWO-gegevens laten zien hoe de doorstroom van gehonoreerde onderzoekers verloopt, niet alleen van de Veni-gehonoreerden, maar ook die van Vidi-beurzen (gepromoveerden met enkele jaren ervaring) en Vici-beurzen (senior onderzoekers). Hieruit blijkt dat veel van de gehonoreerden na enkele jaren doorstromen naar een hogere wetenschappelijke functie (ook niet-gehonoreerden stromen door, maar die doorstroming verloopt langzamer).

Het aandeel postdocs neemt flink af ten gunste van de functies universitair docent, universitair hoofddocent of hoogleraar, afhankelijk van het type beurs (figuur 5.15). Een in 2007 gehouden evaluatie onder indieners van het programma wees ook uit dat de Vernieuwingsimpuls een positief effect heeft op de wetenschappelijke loopbaan van onderzoekers, in de vorm van een vaste aanstelling, een vooruitgang in functie, het uitvoeren van baanbrekend onderzoek en het binnenhalen van nieuwe subsidies. Dit heeft in 2008 mede geleid tot een verhoging van het budget voor dit programma.

De doorstroming van nieuw en jong wetenschappelijk talent zou mede tot uiting moeten komen in verschuivingen in de leeftijdsverdeling van het wetenschappelijk personeel aan universiteiten. Is in 2012 bijna 100 procent van de promovendi jonger dan 40 jaar, in de andere functiecategorieën is dit beduidend lager. Bij de categorie 'overig wetenschappelijk personeel' (OVWP) is er nog een flinke groep van 70 procent, bij de universitair docenten (UD) ligt dit aandeel op 46 procent, al is het in de loop van de jaren wel toegenomen (van 33 procent in 2000). Dat

kan niet gezegd worden van de categorieën universitair hoofddocent (UHD) en hoogleraar (HGL). Bij de UHD's is het aandeel toegenomen van 10 procent in 2000 tot 13 procent in 2011, maar bij de categorie hoogleraren is het aandeel zelfs teruggelopen van 6,4 procent in 2000 tot 3,8 procent in 2012 (figuur 5.16). Dat betekent dat de verjonging van het universitaire personeelsbestand zich met name afspeelt in de groep van OVWP en UD. Overigens betekent dit niet dat het universitaire personeelsbestand 'vast' zit in de hogere functies, want uit de eerder genoemde publicatie van het Rathenau Instituut (zie voetnoot 21) blijkt dat er wel degelijk dynamiek is.

Internationalisering

Nederlandse onderzoekers werken veel samen met onderzoekers uit andere landen. Dat blijkt bijvoorbeeld uit het aandeel wetenschappelijke publicaties dat samen met onderzoekers uit andere landen wordt gepubliceerd (53 procent). Landen uit de EU nemen in die samenwerking een belangrijke plaats in, mede gestimuleerd door de financiering vanuit Europese programma's²². Nederland haalt relatief veel geld uit deze programma's, meer dan het geld dat Nederland bijdraagt aan het totale budget voor deze programma's: 7,1 procent tegenover 5 procent, wat betekent dat op één ingelegde euro een retour plaatsvindt van € 1,40. Waar Nederland op alle programma's een aandeel heeft van 7,1 procent zijn er programma's die hoger en programma's die lager scoren (figuur 5.17). Zo doet Nederland het goed op 'onderzoeksinfrastructuren' en de European Research Council. Binnen het programma 'Cooperation' doet Nederland het goed op de onderdelen 'gezondheid', 'voedsel, landbouw en visserij en biotechnologie', 'milieu' en 'socio-economische wetenschappen en geesteswetenschappen'. Nederland beoogt ook in de komende jaren een hoog retourpercentage te behalen.

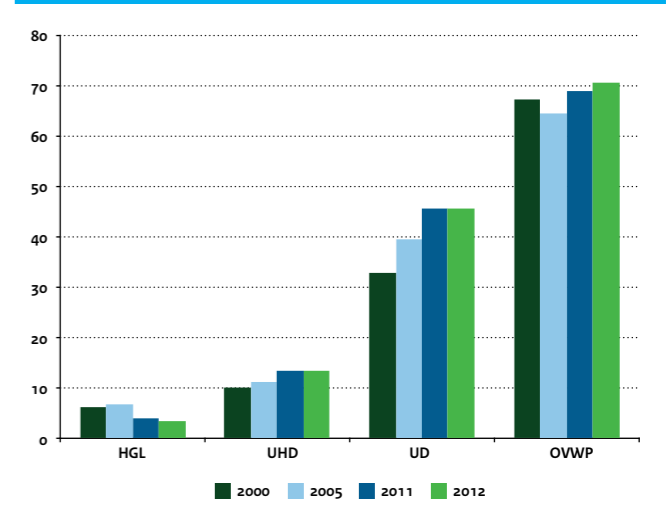
¹⁹ Het is niet altijd mogelijk om een vergelijking te maken met cijfers uit eerdere rapportages, omdat de databases waarop de citatiescores worden gebaseerd regelmatig aan verandering onderhevig zijn, ook voor eerdere jaren.

²⁰ Leonie van Drooge, Stefan de Jong et al. (2013): Twintig jaar onderzoeksevaluatie. Den Haag: Rathenau Instituut.

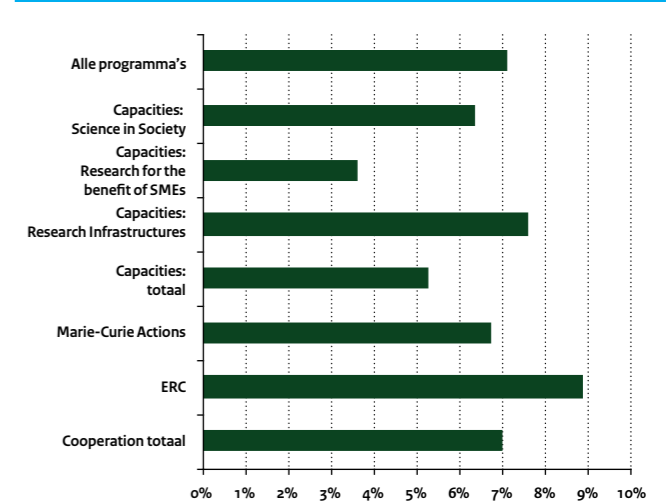
²¹ De Goede, M., Belder, R. en De Jonge, J (2013): Academische carrières en loopbaanbeleid. Feiten en cijfers 7. Den Haag: Rathenau Instituut

²² Het aandeel co-publicaties met de VS is nog steeds het hoogste met 13,4 procent in 2011, maar het aandeel co-publicaties met andere EU-landen ligt boven de 50 procent.

Figuur 5.16 Universitair personeel
Tot 40 jaar, in procenten per functiecategorie

Figuur 5.17 Aandeel Nederland in het Zevende EU-Kaderprogramma, 2007-2011
Per (cluster van) programma's

Bijlage 1 | Bronnen van de figuren

Figuur	Beschrijving	Bron
BELEIDSAGENDA		
A.1	Monitor streefdoelen onderwijs. Beleidsagenda begroting 2014	
A.2	Internationale positie in het onderwijs	OESO, PIRLS, TIMMS, Eurostat; bewerking OCW
A.3	Internationale positie in het wetenschap	OESO, Eurostat; bewerking OCW
TRENDS INTERNATIONAAL		
1.1	Gemiddelde CITO-score en CITO-score van de 20% best presterende leerlingen in het primair onderwijs	CITO
1.2	Gemiddeld eindcijfer (centraal examen) per onderwijsniveau	Inspectie van het onderwijs; Onderwijsverslag
1.3	Gemiddeld eindcijfer (centraal examen) en eindcijfer 20% best presterende vwo-leerlingen	Inspectie van het onderwijs; Onderwijsverslag
1.4	Studiesucces mbo: percentage geslaagden per niveau	MBO Raad
1.5	Studiesucces hoger onderwijs: percentage geslaagde bachelors en studententevredenheid	OCW; DUO 1 cijfer HO; NSE (Nationale Studentenenquête)
1.6	Docentenkwaliteit in het voorgezet onderwijs en het hoger onderwijs	POMO (Personeels- en Mobiliteitsonderzoek), bewerking Vereniging Hogescholen; Integrale Personeelstelling VO
1.7	Percentage opbrengsgerichte scholen naar onderwijssector	Inspectie van het onderwijs
1.8	Aantal voortijdig schoolverlaters	
1.9	Percentage leerlingen/studenten dat kiest voor (betá)techniek	OCW; DUO 1 cijfer HO
1.10	Mondiale top-5 positie op basis van citatiescores	WTIz (Thomson Reuters/CWTS Web of Science. Bewerking CWTS/NIFU)
1.11	Percentage cultuurproducerende en podiumkunstinstanties dat voldoet aan de eigen inkomstennorm	Ministerie van OCW; op basis van jaarrekeningen
1.12	Aantal bezoeken aan gesubsidieerde podiumkunsten en musea	Jaarrekeningen instellingen
1.13	Waardering van de publieke omroep	Ipsos
1.14	Sociale acceptatie homoseksualiteit	Homo emancipatiemonitor
2.1	Trends in onderwijsdeelname aan publieke en private instellingen	OESO; EAG 2013, Tabel C1.2
2.2	Verwacht aantal jaren dat onderwijs wordt genoten	OESO; EAG 2013, Tabel C1.6b (web)
2.3	Opleidingsniveau van de beroepsbevolking (2011)	OESO; EAG 2013, Tabel A.1.1a/A1.4a/A1.5b
2.4	Percentage 20-24 jarigen met tenminste een diploma op havo-, vwo- of mbo-2-niveau	Eurostat
2.5	Werkloosheid naar opleidingsniveau (2011)	OESO; EAG 2013, Tabel A.5.4a
2.6	Percentage jongeren wel/niet in het onderwijs en werkzaam (2011)	OESO; EAG 2013, Tabel C5.2a
2.7	Percentage mobiele Nederlandse studenten dat in het buitenland voor een ho-diploma studeert	OESO; EAG 2013, Tabel C4.3
2.8	Buitenlandse studenten in Nederland naar land van herkomst	OCW; DUO 1 cijfer HO
2.9	Aandeel internationale mobiele studenten	OESO; EAG 2013, Tabel C4.1
2.10	Verhouding van het salaris leraren t.o.v. tertiair opgeleide werknemers	OESO; EAG 2013, Tabel D3.2
2.11	Salarissen docenten in het basisonderwijs	OESO; EAG 2013, Tabel D3.1

Figuur	Beschrijving	Bron
2.12	Salarissen docenten in de onderbouw van het vo	OESO; EAG 2013, Tabel D3.1
2.13	Salarissen docenten in de bovenbouw van het vo	OESO; EAG 2013, Tabel D3.1
2.14	Aandeel arbeidstijd gespendeerd aan lesgeven	OESO; EAG 2013, Tabel D4.1
2.15	Relatief salaris van vrouwen t.o.v. mannen in Nederland (fulltime)	OESO; EAG 2013, Tabel A6.3a
2.16	Aandeel full-time werknemers van alle werknemers	OESO; EAG 2013, Tabel A5.6
2.17	Uitgaven aan onderwijsinstellingen, 2010	OESO; EAG 2013, Tabel B2.3
2.18	Publieke en private uitgaven van onderwijsinstellingen per leerling	OESO; EAG 2013, Tabel B1.1a/B1.6
2.19	Percentage volwassenen met obesitas, 2011	OESO; EAG 2013, Tabel A8.1
2.20	Percentage volwassenen dat dagelijks rookt, 2011	OESO; EAG 2013, Tabel A8.2
2.21	ISCED-classificatie	
2.22	Doorstroom in het Nederlandse onderwijs	OCW
2.23	Percentage 18- t/m 24-jarigen dat geen opleiding volgt én geen startkwalificatie heeft	Eurostat
2.24	Percentage van 25- t/m 64-jarigen dat deelneemt aan leeractiviteiten (Leven Lang Leren)	Eurostat
2.25	Percentage 15-jarige leerlingen met lage leesvaardigheden	OESO; PISA
2.26	Percentage 15-jarige leerlingen met lage wiskundevaardigheden	OESO; PISA
2.27	Percentage 15-jarige leerlingen met lage natuurwetenschappelijke vaardigheden	OESO; PISA
2.28	Percentage ho-opgeleiden onder 30-34 jarigen	Eurostat
STELSELMONITOR ONDERWIJS		
3.1	Ontwikkeling van het aantal deelnemers	OCW; referentieraming, 2013
3.2	Ontwikkeling 4-11 jarige bevolking per gemeente t/m 2020	Regionale bevolkingsprognose 2010-2040, CBS/PBL
3.3	Procentuele verdeling in het derde leerjaar	OCW; referentieraming 2013
3.4	Aantallen eerstejaars en ingeschrevenen associate degrees	OCW; DUO 1 cijfer HO (domein soort HO)
3.5	Onderwijsdeelname voltijd-onderwijs naar leeftijd	OCW; referentieraming, 2013
3.6	Ontwikkeling van het aantal gediplomeerden	OCW, DUO
3.7	Prognose opleidingsniveau 30-34 jarigen	OCW; referentieraming 2013
3.8	Aandeel van hoger opgeleiden in de beroepsbevolking	CBS; Statline
3.9	Het Nederlandse onderwijsstelsel	OCW; Kerncijfers 2008-2012
3.10	Aantal instellingen per onderwijssector	OCW; Kerncijfers 2008-2012
3.11	Aantal leraren per onderwijssector	OCW; Kerncijfers 2008-2012
3.12	Onderwijs in het kort	OCW; Kerncijfers 2008-2012
3.13	Geldstromen voor het Nederlandse onderwijs	OCW; Kerncijfers 2008-2012
3.14	OCW uitgaven voor onderwijs per deelnemer	OCW; Kerncijfers 2008-2012
3.15	OCW uitgaven voor (voortgezet) speciaal onderwijs per deelnemer	OCW; Kerncijfers 2008-2012
3.16	OCW uitgaven voor onderwijs per deelnemer hoger onderwijs	OCW; HO&S
3.17	Aantal studenten ho met studiefinanciering	OCW; DUO
3.18	Aantal studenten mbo bol met studiefinanciering	OCW; DUO

Bijlage 1 | Bronnen van de figuren

Figuur	Beschrijving	Bron
3.19	Uitgaven studiefinanciering ho	OCW
3.20	Uitgaven studiefinanciering mbo (bol)	OCW
3.21	Leesprestaties 9/10-jarigen	IEA; PIRLS
3.22	Prestaties natuuronderwijs van 9/10-jarigen	IEA; TIMMS
3.23	Toezichtsarrangementen basisonderwijs	Inspectie van het Onderwijs
3.24	De kwaliteit van het basisonderwijs	Inspectie van het Onderwijs
3.25	Mening van ouders in het po over inspanningen van school t.a.v. ouderbetrokkenheid	Monitor ouderbetrokkenheid in het po, vo en mbo
3.26	Percentage leerlingen op basisscholen met havo- of vwo-advies	OCW; DUO
3.27	Prestaties lezen 15-jarigen	OESO; PISA
3.28	Prestaties wiskunde 15-jarigen	OESO; PISA
3.29	Prestaties natuurwetenschap 15-jarigen	OESO; PISA
3.30	Verwachte slaagkans in het vo	OCW; DUO
3.31	Toezichtsarrangementen voortgezet onderwijs	Inspectie van het Onderwijs
3.32	Opbrengsten voortgezet onderwijs	Inspectie van het Onderwijs
3.33	Mening van ouders in het vo over inspanningen van school t.a.v. ouderbetrokkenheid	Monitor ouderbetrokkenheid in het po, vo en mbo
3.34	Nieuwe vsv'ers in het mbo	CBS; Statline
3.35	Percentage dat een hbo-diploma haalt van het totale aantal mbo'ers dat doorstroomt naar het hbo	OCW; DUO
3.36	Percentage deelnemers per mbo niveau dat de opleiding succesvol afrondt	MBO Raad
3.37	Verwachte slaagkans in het mbo	OCW; DUO
3.38	Tevredenheid mbo-deelnemers	Jobmonitor
3.39	Mening van ouders in het mbo over inspanningen van school t.a.v. ouderbetrokkenheid	Monitor ouderbetrokkenheid in het po, vo en mbo
3.40	Werkloosheid van gediplomeerde mbo'ers anderhalf jaar na het beëindigen van de opleiding	ROA; Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt
3.41	Aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt	ROA; Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt
3.42	Studietijd van studenten in 2012	OCW; Studentenmonitor 2012; bewerking ResearchNed
3.43	Verwachte slaagkans in het hbo en wo	OCW; DUO
3.44	Rendement hbo cohort	CBS; Statline
3.45	Rendement wo cohort	CBS; Statline
3.46	Verwachte verblijfsduur van gediplomeerden	OCW; Kerncijfers 2008-2012
3.4	Percentage afgestudeerde hbo-ers uit 2010/11 met een baan op minimaal hbo-niveau en in de eigen/verwante richting	ROA; Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt
3.48	Percentage afgestudeerde wo-ers uit 2007/08 met een baan op minimaal wo-niveau en in de eigen/verwante richting	ROA; Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt

Figuur	Beschrijving	Bron
3.49	Aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt	ROA; Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt
3.50	Percentage leraren met basisvaardigheden, naar jaren werkervaring	Inspectie van het Onderwijs
3.51	Mening van Nederlanders over de kwaliteit van het onderwijs	OCW; Onderwijsmeter 2005-2008 en Opinieonderzoek Onderwijs 2010
3.52	Mening van leraren over de school (basis- en voortgezet onderwijs) waar zij werken	OCW; Onderwijsmeter 2005-2008 en Opinieonderzoek Onderwijs 2010
3.53	Instroom lerarenopleidingen basisonderwijs	Stamos; HBO Raad
3.54	Studierendement van lerarenopleiding bao na 5 jaar studie	Stamos; HBO Raad
3.55	Leeftijdverdeling van docenten	OCW; DUO; Kerncijfers 2008-2012
3.56	Gemiddeld aantal openstaande vacatures voor leraren en directiepersoneel	ECORYS/ResearchNed
STELSELMONITOR CULTUUR EN MEDIA		
4.1	Cultuurstelsel in beeld	OCW
4.2	Landelijke Culturele Basisinfrastructuur (BIS)	OCW jaarverslag
4.3	Kwaliteitskaart publieke omroep/commerciële omroepen 2012	Nederlandse Publieke Omroep; Dienst Kijk- en Luisteronderzoek
4.4	Bereik landelijke publieke omroep	Nederlandse Publieke Omroep; Dienst Kijk- en Luisteronderzoek
4.5	De procentuele bijdrage van de culturele sector aan het bbp 1995-2011	CBS
4.6	Inkomsten gesubsidieerde culturele sector, 2009	Berenschot Presentatie Paradijsdebat 2010
4.7	Culturele werkgelegenheid in Europa	Eurostat (pocketbooks); Cultural statistics 2007; Cultural Employment in Europe
4.8	Aantal arbeidsjaren (incl. zelfstandigen) in de culturele sector ultimo 2004-2009	CBS
4.9	Ontwikkeling van receptieve cultuurdeelname	SCP; Cultuurbewonderaars en cultuurbeoefenaars (2009)
4.10	Geïndexeerde ontwikkelingen Openbare Bibliotheken ten opzichte van 2001	Vereniging van Openbare Bibliotheken in samenwerking met CBS
4.11	Bezoeken aan Rijksgesubsidieerde musea	OCW; opgaven instellingen (registratie Kubus)
4.12	Bezoeken aan uitvoeringen Rijksgesubsidieerde podiumkunsten	OCW; opgaven instellingen (registratie Kubus)
4.13	Bezoeken aan uitvoeringen podiumkunsten buitenland	OCW; opgaven instellingen (registratie in Kubus)
4.14	Aandeel landelijke publieke televisie in totale kijktijd	Jaarrapporten Stichting Kijkonderzoek 2007 t/m 2012
4.15	Aandeel landelijke publieke radio in totale luistertijd	Intomart GfK, continu luisteronderzoek
STELSELMONITOR WETENSCHAP		
5.1	Het Nederlandse wetenschapssysteem en financieringsstromen	OCW
5.2	OCW-uitgaven voor het wetenschapsbestel	OCW
5.3	R&D-uitgaven in Nederland als percentage van het bbp	OECD, CBS

Bijlage 1 | Bronnen van de figuren

Figuur	Beschrijving	Bron
5.4	R&D-uitgaven als percentage van het bbp	OECD, Main Science and Technology Indicators
5.5	Directe en indirecte overheidsfinanciering van R&D	Rathenau Instituut
5.6	Het wetenschappelijk en technologisch arbeidspotentieel tussen 15 en 74 jaar	Eurostat
5.7	R&D-personeel, als promille van de beroepsbevolking, 2011	OECD, Main Science and Technology Indicators
5.8	Aandeel onderzoekers in Nederland, per sector, in procenten van het totale personeel per sector	CBS
5.9	Vrouwelijke onderzoekers in Nederland, in procenten van het totaal aantal onderzoekers	CBS
5.10	Wetenschappelijke publicaties (omvang en groei)	WTIz (Thomson Reuters/CWTS Web of Science. Bewerking CWTS/NIFU)
5.11	Nederlandse promoties, omvang en het aandeel van vrouwen	CBS
5.12	Aantallen promoties, als aandeel van 1000 personen in de bevolkingsgroep 25 tot 34 jarigen	Eurostat
5.13	Citatie-impactscore	WTIz (Thomson Reuters/CWTS Web of Science. Bewerking CWTS/NIFU)
5.14	Het aandeel vrouwen bij het universitair personeel, naar functiecategorie, 2000 en 2012	VSNU / WOPI
5.15	Loopbaanontwikkeling van gehonoreerden in vernieuwingsimpuls	NWO jaarverslag 2012
5.16	Universitair personeel tot 40 jaar	VSNU / WOPI
5.17	Aandeel Nederland in het Zevende EU-Kaderprogramma, 2007-2011, per (cluster van) programma(s)	Agentschap NL

Bijlage 2 | Lijst van afkortingen

AES	Adult Education Survey	GEM	Gemiddeld	NWO	Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek	USPTO	United States Patent and Trademark Office
ALW	Aard- en Levenswetenschappen	GTI's	Grote Technologische Instituten	NZ	Nieuw Zeeland	vavo	Voortgezet algemeen volwassenenonderwijs
AUS	Australië	GW	Geesteswetenschappen	OCW	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap	VK	Verenigd Koninkrijk
bao	basisonderwijs	havo	Hoger algemeen voortgezet onderwijs	OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling	vmbo	Vorbereidend middelbaar beroepsonderwijs
bbl	beroepsbegeleidende leerweg	hbo	Hoger beroepsonderwijs	OOS	Oostenrijk	VN	Verenigde Naties
bbp	Bruto Binnenlands Product	HK	Hongkong	OSA	Strategisch Arbeidsmarktonderzoek	VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten
BEL	België	ho	Hoger onderwijs	OU	Open Universiteit	vo	Voortgezet onderwijs
BEL (VL)	België (Vlaanderen)	HON	Hongarije	OV	Openbaar vervoer	VS	Verenigde Staten
BIS	Basisinfrastructuur	ICCS	International Civics and Citizenship Education Study	pbbp	Prijsonwikkeling Bruto Binnenlands Product	VSCD	Vereniging van Schouwburg- en Concertgebouw Directies
bol	Beroepsopleidende leerweg in het mbo	ICN	Instituut Collectie Nederland	PD	postdoc	VSNU	vereniging van universiteiten
bve	Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie	ICT	Informatie- en Communicatietechnologie	PIRLS	Progress in International Reading Literacy Study	vso	Voortgezet speciaal onderwijs
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek	IEA	International Association for the Evaluation of Educational Achievement	PISA	Programme for International Student Assessment	vsv	Voortijdig schoolverlaten
CFI	Centrale Financiën Instellingen	IER	Ierland	po	Primair onderwijs	Vve	voor- en vroegschoolse educatie
COOL	Cohort Onderzoek Onderwijs Loopbanen	IPO	Interprovinciaal Overleg	pro	Praktijkonderwijs	vwo	Vorbereidend wetenschappelijk onderwijs
Cvi	Commissie van indicatiestelling	ISCED	International Standard Classification of Education	R&D	Research & Development	WBC	Wet tot behoud van cultuurbezit
CW	Chemie	ISCO	International Standard Classification of Occupations	RACM	Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten	WHW	Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek
CWTS	Centre for Science and Technology Studies	JAP	Japan	RCE	Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed	WIPO	World Intellectual Property Organisation
DEN	Denemarken	JPO	Japans octrooibureau	RHC	Regionaal Historisch Centrum	wo	Wetenschappelijk onderwijs
DUI	Duitsland	JPO	Japans octrooibureau	RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieuhygiëne	WSC	Wet op het specifiek cultuurbeleid
ECN	Energieonderzoek Centrum Nederland	KNAW	Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen	ROA	Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt	WSNS	Weer Samen naar School
ECTS	European Credits Transfer System	KNMI	Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut	Sbao	Speciaal basis onderwijs	WTOS	Wet Tegemoetkoming Onderwijsbijdrage en Schoolkosten
ENG	Engeland	LAKS	Landelijk Aktie Komitee Scholieren	SCP	Sociaal Cultureel Planbureau	ZonMw	Medische wetenschappen
ENQA	European Association for Quality Assurance in Higher Education	LGF	Leerling-gebonden #nanciering	SEN	Special Educational Needs	ZWE	Zweden
EPO	Europees Octrooi Bureau	III	Leven Lang Leren	SES	Sociaaleconomische achtergrond	ZWI	Zwitserland
ERC	European Research Council	lwoo	Leerwegerondersteunend onderwijs	SICA	Stichting internationale culturele activiteiten		
EU	Europese Unie	MaGW	Maatschappij- en Gedragwetenschappen	SIN	Singapore		
EU-15	het gemiddelde van de eerste 15 leden van de EU	MARIN	Maritiem Research Instituut Nederland	SLO	Slovenië		
EU-19	het gemiddelde van de EU-landen die lid zijn van OESO	mbo	Middelbaar beroepsonderwijs	so	Speciaal onderwijs		
EU-27	het gemiddelde van de huidige EU-lidstaten	N	Natuurkunde	SPA	Spanje		
Eurostat	Statistisch bureau van de Europese Gemeenschap	NED	Nederland	STW	Technische wetenschappen		
EVC	Erkenning Verworven Competenties	NKI	Nederlands Kanker Instituut	TBO	Tijdbestedingonderzoek		
EW	Exacte wetenschappen	NLR	National Aerospace Laboratory/ Nationaal Lucht- en Ruimtevaartlaboratorium	TIMSS	Trends in International Mathematics and Science Study		
EZ	Ministerie van Economische Zaken	NOO	Noorwegen	TNO	Nederlands organisatie voor toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek		
FIN	Finland	NOWT	Nederlands Observatorium van Wetenschap en Technologie	TTI	Technologisch Topinstituut		
FPK	Fonds Podiumkunsten	NPV	Net Present Value	UD	universitair docent		
FRA	Frankrijk	NVAO	Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie	UHD	universitair hoofddocent		
G27	27 grootste steden van Nederland	NVB	Nederlandse Vereniging Bioscoopexploitanten	UMC	Universitaire Medische Centra		
G4	4 grootste steden van Nederland						

Bijlage 3 | Index Figuren Beleidsartikelen

Artikel 1	Primair onderwijs
3.21	Leesprestaties 9/10-jarigen
3.22	Prestaties natuuronderwijs van 9/10-jarigen
3.26	Percentage leerlingen op basisscholen met havo- of vwo-advies
3.25	Mening van ouders in het po over inspanning van school t.a.v. ouderbetrokkenheid
3.24	De kwaliteit van het basisonderwijs
3.14	OCW-uitgaven voor onderwijs per deelnemer
3.15	OCW-uitgaven voor (voortgezet) speciaal onderwijs per deelnemer
3.10	Aantal instellingen per onderwijssector
3.23	Toezichtsarrangementen basisonderwijs
3.51	Mening van Nederlanders over de kwaliteit van het onderwijs

Artikel 3	Voortgezet onderwijs
2.25	Percentage 15-jarige leerlingen met lage leesvaardigheden
3.30	Verwachte slaagkans in het vo
3.33	Mening van ouders in het vo over inspanning van school t.a.v. ouderbetrokkenheid
3.14	OCW-uitgaven voor onderwijs per deelnemer
3.31	Toezichtsarrangementen voortgezet onderwijs
3.32	Opbrengsten voortgezet onderwijs

Artikel 4	Beroepsonderwijs en volwassenenonderwijs
2.4	Percentage 20-24-jarigen met ten minste een diploma op havo-, vwo- of mbo-2-niveau
2.23	Percentage 18- t/m 24-jarigen dat geen opleiding volgt én geen startkwalificatie heeft
3.35	Percentage dat een hbo-diploma haalt van het totale aantal mbo'ers dat doorstroomt naar het hbo
3.40	Werkloosheid van gediplomeerde mbo'ers anderhalf jaar na het beëindigen van de opleiding
3.41	Aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt
3.28	Tevredenheid mbo-studenten
3.36	Percentage deelnemers per mbo-niveau dat de opleiding succesvol afrondt
3.14	OCW-uitgaven voor onderwijs per deelnemer
2.24	Percentage van 25- t/m 64-jarigen dat deelneemt aan leeractiviteiten (Leven Lang Leren)
3.34	Nieuwe vsv'ers in het mbo

Artikel 6&7	Hoger onderwijs
3.8	Aandeel van hoger opgeleiden in de beroepsbevolking
3.47	Percentage afgestudeerde hbo-ers uit 2010/11 met een baan op minimaal hbo-niveau en in de eigen/verwante richting
3.48	Percentage afgestudeerde wo-ers uit 2007/08 met een baan op minimaal wo-niveau en in de eigen/verwante richting
3.49	Aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt
3.12	Onderwijs in het kort
3.16	OCW-uitgaven voor onderwijs per deelnemer hoger onderwijs
3.14	OCW-uitgaven voor onderwijs per deelnemer
3.42	Studietijd van studenten in 2012
2.8	Buitenlandse studenten in Nederland naar land van herkomst
3.44	Rendement hbo-cohort
3.45	Rendement wo-cohort

Artikel 8	Internationaal beleid
2.7	Percentage mobiele Nederlandse studenten dat in het buitenland voor een ho-diploma studeert
2.8	Buitenlandse studenten in Nederland naar land van herkomst
2.9	Aandeel internationale mobiele studenten in Nederland

Artikel 9	Arbeidsmarkt- en personeelsbeleid
3.56	Gemiddeld aantal openstaande vacatures voor leraren en directiepersoneel
3.53	Instroom lerarenopleidingen basisonderwijs
3.54	Studierendement van lerarenopleiding bao na 5 jaar studie

Artikel 11	Studiefinanciering
3.17	Aantal studenten ho met studiefinanciering
3.18	Aantal studenten mbo bol met studiefinanciering
3.19	Uitgaven studiefinanciering ho
3.20	Uitgaven studiefinanciering mbo (bol)
3.42	Studietijd van studenten in 2012
3.46	Verwachte verblijfsduur van gediplomeerden

Artikel 12	Tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten
3.5	Onderwijsdeelname voltijd-onderwijs naar leeftijd

Artikel 14	Cultuur
4.12	Bezoeken aan uitvoeringen Rijksgesubsidieerde podiumkunsten
4.13	Bezoeken aan uitvoeringen podiumkunsten buitenland
4.11	Bezoeken aan Rijksgesubsidieerde musea

Artikel 15	Media
1.13	Waardering van de publieke omroep

Artikel 16	Onderzoek en wetenschapsbeleid
5.10	Wetenschappelijke publicaties
5.12	Aantallen promoties, als aandeel van 1.000 personen in de bevolkingsgroep 25 tot 34-jarigen
5.4	R&D-uitgaven als percentage van het bbp
5.7	R&D-personeel, als promille van de beroepsbevolking, 2011
5.14	Het aandeel vrouwen bij het universitair personeel, naar functiecategorie, 2000 en 2012
5.16	Universitair personeel tot 40 jaar

Artikel 25	Emancipatie
1.14	Sociale acceptatie van homoseksualiteit

Aan deze publicatie werkten mee

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW)

Rozemarijn Missler (Kennis)

Gert Korteweg (Kennis)

Pauline Thoolen (Kennis)

Priscilla Middleton (Kennis)

Jan van Steen (OWB)

Jean de Goeij (DCE)

Bert van de Kooij (MLB)

Semra Gülhan (DK)

Martine Warmerdam (HO)

Inspectie van het Onderwijs (IvHO)

Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO)

Productie

Directie Kennis

Vormgeving

Hetty Zwollo en Debbie van Berkel

Mainstream Marketing Communicatie B.V., Breda

Druk

Hub.Tonnaer, Kelpen

Dit is een publicatie van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Productie Directie Kennis
Vormgeving Mainstream Marketing Communicatie B.V., Breda
Hetty Zwollo en Debbie van Berkel
Druk Hub.Tonnaer, Kelpen
Uitgave September 2013

ISBN 978-90-5910-000-8
Prijs €25,-
Nabestellen www.rijksoverheid.nl
Zie ook www.trendsınbeeld.minocw.nl